

EGYÜTT

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG
KÁRPÁTALJAI ÍRÓCSOPORTJÁNAK
FOLYÓIRATA

EGYÜTT 2026/2

A Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának folyóirata, az 1965–1967 között Ungváron megjelent szamizdat jogutódja, újraindult 2002-ben.

Felelős kiadó és lapigazgató: *Dupka György*

Szerkeszti a szerkesztőbizottság:

Elnök: *Vári Fábán László* (szépirodalom)

Szerkesztők:

Marcásk Gergely (olvasószerkesztő)

Csordás László (kritika)

Zubánics László (tanulmány)

Dupka György (kultúra)

Fábán Zoltán (tipográfia)

Védnökök:

S. Benedek András alapító-főszerkesztő (1966–1967),

Nagy Zoltán Mihály alapító-főszerkesztő (2002–2008)

Tanácsadók:

Botlik József, Finta Éva, Füzesi Magda

Nemzeti
Kulturális
Alap

Megjelenik kéthavonta a Bethlen Gábor Alap, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a Magyar Művészeti Akadémia és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet támogatásával.

A szerkesztőség címe:

Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, Európa–Magyar Ház
90202 Beregszász, Széchenyi u. 59B. Telefon/fax: +380-3141-42815
e-mail: knmintezet@gmail.com, egyutt.lap@gmail.com

Az Együtt irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra számai elektronikus változatban is olvashatóak az OSZK EPA archívumában: <http://epa.oszk.hu/00500/00595> és a KMMI honlapján: kmmi.org.ua

Szerkesztőségi fogadóórák: szerda, 13⁰⁰–16⁰⁰

A kiadó címe: Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége
88000 Ungvár, Posztolaki tér 5A. Telefon/fax: +380-312-643737
e-mail: dupkagyorgy@gmail.com

Közreműködők: *Fuchs Andrea, Szemere Judit*

Készült a RIK-U Kft.-ben
Lapengedély száma: 3T №682/274P
A folyóiraton nyereség nem képződik.

TARTALOM

CSONTOS MÁRTA: Salvador Dali...; Parafrázis; Rontás (versek).....	4
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ: A lélek útjai (novella).....	7
FINTA ÉVA: A feláldozottak utolsó monológja; A jósághoz; Csillagközi futár fölöttünk (versek).....	11
NÉMETH PÉTER: ars prophetica (vers).....	14
ZÁN FÁBIÁN BALÁZS: A bolygó hadtest (kispróza).....	15
BÍRÓ JÓZSEF: „NEM (!) MESE” / 2; „NEM (!) MESE” / 3 (versek).....	18
UR ATTILA: Tébolyda; Háború után (versek).....	20
ÁMORTH ANGELIKA: lenémítva (vers).....	22
SZ. KÁRPÁTHY KATA: külhonban; Európa földrajzi közepe (versek).....	23
ZUBÁNICS LÁSZLÓ: Drugeth Bálint, a naplóíró (tanulmány)	26
KOVÁCS SÁNDOR: Hányatott sorsú magyar emlékek az Ung forrásvidékén (honismereti tanulmány).....	40
KÉSZ BARNABÁS–KÉSZ MARGIT: A kárpátaljai kézművesipar története 1920 után (néprajzi tanulmány)	52
DUPKA GYÖRGY: Szambor. A kárpátaljai magyarság második Golgotája (történelmi szociográfia).....	71
DUPKA GYÖRGY: Kárpátaljai kultúrkrónika, új könyvek.....	90

CSONTOS MÁRTA

SALVADOR DALI MEGNYITJA AZ IDŐKAPSZULÁT

*Valami testes, mélysötét
árnyék csordult le a vásznon,
tapogatóit ráfonta Dali ecsetjére,
lihegett fenyvegőn...
a mester pedig a tér-idő elmélet
birtokában hosszan tanulmányozta
a teremtményt, akinek ő adott életet,
s aki már alig várta, hogy sokasodjon...
látszott, ikerterhessége van, s ott
görcsöl a szülés kinkamrájában,
így lebontotta a fantáziájából kikevert
fálat, s rögtönzött egy szülőágyat,
hogy a Nagy Arnyék méhéből
kitóduljon az ellenség; az Idő, mely
azonnal sokszorozódni kezdett, perceket
és órákat lökött ki magából,
magzatait felakasztotta a fákra,
becsempészte a virágok kelyhébe,
hagyta, hogy birtokba vegyék a világot,
hogy mérjék a túlzást és a hiányt...
mert Dali tudta, hogy az időtlenségből való
kiábrándulásig már csak egyetlen lépés van.*

PARAFRÁZIS

*Tavasza van, kezemben
szirmot bont a vándorbot,
ott állok fény-árnyék határán,
felhőkről tekerek hajamba szalagot,
az idő szárnyán remeg hangom,
a fény ujja magához int a csendből,
nem hagyom pusztulni a meggyengült
gondolatot... emlékek melege
kúszik a falakon, szívemben
Aphrodité csak tetszhalott,
csalogat a kertek illata, bőrömrre
tapad a szél gyökere...
talán ma végre felnyitod a szemem,
talán nem lesz bennem többé
áramszünet, talán az ősi jóslat
beteljesedik, s új szerelem szül
a világra... már nem akarok rejtőzni
magam előtt, versemben és vagyok
az alany- és a tárgyeset, már nem
akarok többé rejtőzni, toldalékok gyöngy-
sorából fűzöm elmémbe a révületet.
Végre jó földbe szórom a szerelemre
kódolt magot, véremmel erős kötelet
rajzolok szívedre, s ráakasztom
a halhatatlan Napot.*

RONTÁS

*Ember járvány van – mondta
Márai egy sötét pillanatban,
s szétsugárzott szívében a dac,
most megint túlléptek a határon,
látszik az öntörvényű próbálkozás
lélek-torzító körvonala...
valamit beleszóttek a felpuhult
agyakba, s most, a 21. század
mesterséges intelligenciájával
fertőzött térfélen újra tombol
a tiszta észet fenyegető epidémia.*

*Haldoklik a nagy világalom,
az erőtlen mosoly meglazult
cserepei repedeznek,
közel a halál diadala.*

*Az élet az ábrándozás megrontója,
már nemcsak a seb fáj, fáj a lélek is,
megpróbálhatsz körön kívül
maradni, várhatsz a következő
ősrobbanásig, harmadnapot követően
várhatsz a fekete doboz felnyitására.
Várhatsz a felhevült evolúció ember-
képződményeinek kapszulába zárására.*

*Már nem tudsz szemet hunyni a történetek
felett, de bízol a mennybéli határozat kedvező
döntésében... lakásod addig is önsorsrontó
magánzárka.*

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

A LÉLEK ÚTJAI

Magányos gyerekangyal halad a kietlen égi pusztán. Vászonzra illő téma, jól is mutatna valahol egy békés, vidéki nappaliban, de a kietlennek mondott környezet visszafogja, félbeszakítja a gondolatot. Tudhatnánk pedig, a hirtelen jött megítélés az éppen esedékes hangulat függvénye, s ez alkalommal is arról lehet szó, hogy a kis égi vándor most érzéketlen a szépség iránt, egykedvűen túlnéz a részleteken, mellőzi a haszontalannak vélt esztétikát. A táj egyébként havasnak látszik, de a könnyű léptek alól nem hallik a hó ropogása. Az érzékek is csalódhatnak olykor. Lehet, hogy felhők foszlányaival belepert terepen halad, felhőkből aláhullt fehér avaron. Bármi legyen is az úttakaró, kellemes lehet rajta a járás. Bizonyára maga is tapasztalja, de ha lényéből legalább egy félmosolynyi derű áradna, az alkonyattal összeérő pirkadat látványára meg kellene állnia. Maga a csoda már az is, hogy a napszakok közé nem húzódik fel a nagy fekete lepel, amely az élőket pihenőre, környezetüket nyugalomra szokta kényszeríteni.

Abbahagyhatjuk a dicséretet, minden erőlködés hiábavaló. Látásra való szemét az angyalka nem nyitja, helyzetét nem értelmezi, környezetét nem csodálja, csak lépeget egyre céltudatosabban a halálosan csendes, sterilizta térben. A láthatár fölött szokatlan közelségben pompáznak az égitestek, de többségükre rá sem hederít. De most, mintha mégiscsak lassítaná lépteit, s egy kékesszürke, a fények által mérsékelt látogatott bolygóra oda-odanéz. Láthatta, figyelhette már több ízben, s ha most ismét megállt a látására, lennie kell köztük valami láthatatlan kapocsnak. S mintha már derengene, hogy az a távoli világ lehet a származási helye. De hogyan kezdődött, ki volt ő valójában, s mi dolga lehetett benne, egyelőre az ő számára is rejtély. Így aztán csak bámul előre, ahogyan indulásakor, de újból ráfigyelve, egészen közelről a döbbenet szívdobbanását hallani. Mert testkontúrjai halványodnak, alakja eltűnőben, szemei feloldódnak az ébredező fényben, és szerető ölelésre éhes kis alakja már a megfigyelő számára is csak emlék.

Ölelést emlegettünk? Jaj, ne tegyük. Annak egy meggondolatlan, hirtelen jött megtagadásával kezdődött minden. A szegény, aprócska lélek akkor kezdett el nyomorodni, s az a trauma lett kicsi kutyája, mellé szegődött úti-társa mindaddig, amíg előző küldetése legelején szembe nem találta magát

a múlandósággal. De miféle találkozás az, amikor az életre kiszabott időnek hirtelen súlya támad, s az a súly a testre előkészített földdel egyszerre omlik rá valakire? Ezek után hogyan lehetne hát angyal?

Nézzük csak még egyszer! Az angyalok küldetésükhöz szabott tudattal bírnak, van látható testük, s vannak – amint szép festményekről tudjuk – alakjuk, díszeként is pompás, repülésre való szárnyaik. A régi nagy piktorok, a képzelet mágusai név szerint ismerték őket, számon tartották felbukkanásuk helyeit és periódusait. De hogy milyen energiával éltek, közlekedtek, arról fogalmuk sem lehetett. Abban voltak csak biztosak, hogy isteni lények, és általában ott szoktak megjelenni, ahol szükség van a segítségükre. Ez a valaki azonban egyáltalán nem ilyen, s ráadásul már nem is látható, miközben metafizikai jelenléte, léleklüktetése folyamatosan érezhető.

Most éppenséggel az a dolga, hogy kitartoán bámuljon a Föld iránt, s annak is egyetlen kiszemelt pontjára, egy kis folyómenti településre, abban pedig egy templomhoz közeli házra tapad a tekintete. Nézésébe jelentős energiát táplált, s annak melegétől oszladozni kezdett a házra telepedett köd, világosodni, amit eddig féltve takart. Közelebb kell hát jutni hozzá, körbejárni az emberi hajlékot, besuhanni valamelyik ablakán, ismerkedni az ott lakó, vasárnapi ebédhez készülődő családdal.

A bejárati ajtón túl, a plafon alatt a lélek megállapodott. Onnan mindenkit látott, jól követhette a bent tartózkodók mozdulatait, s fokozatosan érteni kezdte a beszédet is. Előtolakszik azonban egy ismerős, a család egyik felmenőjéhez kötődő történet, az imént vázolt helyzetre emlékeztető előkép. Hasonló lélekmozgásról számolt be valamikor az idős asszony is. Határozottan állította, hogy csak az ajtó és a mennyezet közötti zugig jutott, amikor egy álmában érkezett, közepes epilepsziás roham miatt testéből ki kellett szállnia. Csak lebegett a kijárat fölött, s onnan tisztán látta, amint férje kétségbeesetten rázza, ébresztgeti élettől távolodó testét. Mit tehetett volna? Visszaereszkedett a rozoga testbe.

Az ebédlővé alakított kis konyha falipolcán szállodai szobákból kimustrált rádió közvetíti a déli harangszót, ismerteti az egyházalapító község, a templom és a harang rövid történetét. Öt felnőtt és két gyerek vár az ebédre. Míg az anya a konyha főzésre kialakított szögletében a levest szűri, a gimnazista korú lányka hozzáfoghat a terítéshez. Kezében békésen koccannak egymáshoz a tányérok, leteszi, majd elhelyezi őket az abrosszal fedett asztalon. A tányéroktól jobbra háromszögge hajtott szalvétát helyez, arra evőkanalat, kést, balra villát tesz az asztalra. De jön már az öblös leveses

tál, anya hozza a sárgán gyöngyöző húslevest, mellé a nagy lapostányérra kiszedett főtt hús és a zöldség kerül. A családfő pálinkás üveget vesz elő, felmutatva érdeklődik, hogy kér-e valaki. A vő sajnálkozó mosollyal, de tagadólag jelzi, hogy nem kér, mert még kocsi kell ülnie. A nagylány, vagyis a fiatal édesanya, aki pár hónapos csecsemőt tart a karjában, szintén nem kér, a gimnazista lány úgyszintén. A szülők azonban szívesen bekapnak egy kis étvágyfokozót, hiszen ok is van az öröme, amint a rádió mondja, mégpedig az, hogy az áprilisi népszavazás után már csak a végső simítások maradtak hátra az Európai Unióba való csatlakozáshoz, melyre a jövő esztendő májusának első napján kerül majd sor. Így az augusztusi hónap a jogi, gazdasági és adminisztratív felkészülés lázában telik, hogy Magyarország meg tudjon felelni az előfeltételként megszabott uniós normáknak.

Akkor hát igyunk arra, hogy minden a legjobban sikerüljön, hogy a mennyei bőséget ígérő új közösség ne okozzon soha csalódást!

A főétel után egy tálca meggyeslepény következik. Ezt mindenki kedveli, s hozzá, aki igényli, a szarvasi kotyogóból kávé is kérhet. A korosodó családfő inkább a heverőt keresné, neki már az ebéd is fárasztó tud lenni.

De a három és fél éves kislány sem érzi jól magát a magas ebédlőszéken, s bizonytalanul fel-felnéz még most is kicsi hűgával elfoglalt anyjára. Igazán letehetné már azt a csecsemőt, hisz nem is sír. Felvehetné egy kicsit őt is az ölébe, ő sokkal inkább értékelné az ölelést. De az anya nem veszi észre elsőszülttje sóvárgó tekintetét, akinek türelme talán még lenne, de a szeretet utáni vágyával nem bír, érzi, hogy teljes joggal járna neki is az anyaöl. Óvatosan leereszkedik hát a székről, közelebb lép anyja felé, s bal kézzel finoman megfogja a kicsi gyermek lelógó, kötött kezeslábasba bújtatott lábfejét. Aztán ágaskodva, jobb tenyerét a gyermek térdére helyezve, végtelenül finoman kapaszkodva emelkedne feljebb, s eközben nem szándékosan, de mégiscsak lefelé húzza anyja karjából a gyermeket. Nem ezt akarja, de más utat nem talál az anyaöl felé. Anyja azonban félreértheti a közeledést és indulattal rászól a gyerekre: Maradj már nyugton, te... És itt egy durva minősítés hangzik el, amit az elbeszélő most nem mer ismételni, ugyanakkor nem lehet úgy tenni, mintha el sem hangzott volna, hiszen ember és ég egyaránt tanú rá. A gyermek szeretetért sóvárgó arca egyszeriben szint váltott, kicsi szája legörbült, szemei könnybe lábadtak, s amilyen finoman emelkedett volna még pár másodperce anyjához, apró kezei pont olyan finoman kezdtek lefelé csúszni hűgocskája lábán. Leült, s anyjától elfordulva, mintha csak szégyellni valót tett volna, lehajtotta a fejét.

A nagyapa mellkasában összerándult valami, s önkéntelenül a gyermek után nyúlt, hogy vigasztalásul ölébe vegye. Az ránézett, és nagyon bánatos arccal, de egy felnőttnek is becsületére váló öntudattal nemet intett a közeledésre. Aztán úgy roskadt magába, hogy belesajdult a szív. Hogy milyen gondolatok eshettek egymásnak három és fél éves kis fejében, nem tudható, s ami nem tudható, arról csak sejtésünk lehet, esetleg kérdezhetünk a kislány helyett. Miért lett ilyen durván eltaszítva? Már nem szereti az édesanyja? S mi oka lehetett rá, hogy legorombítsa kicsi lányát?

A családot figyelő lélek megborzongott, és fehéres, erezett szárnyú kis káposztalepkéként tette magát láthatóvá a mennyezet alatt. Csupott szárnyakkal indult el az ajtó üvegén beáramló fény iránt, ám óvatlanul a függöny ritkás mintázatú csipkéjébe gabalyodott. Olyan csapda volt ez, melyet már ismernie kellett volna. Csak kettőt érkezett csapni szárnyaival, aztán megmerevedett.

A FELÁLDOZOTTAK UTOLSÓ MONOLÓGJA

„...a jámbor epheszosziak akaratukon kívül a kezemre játszottak. Fel sem fogták, hogy a nevem kiejtésének megtiltása révén gyakorlatilag halhatatlansághoz juttattak.”

(Bernard le Bovier de Fontenelle:
Hérosztratosz és Démétriosz Phaléreosz; részlet)

*Aki Hérosztratosz nevét leírta
bár tilalom mozgatta az epheszosziak dühét –
pokolra vele!
Átkozott legyen és elfelejtett
és ugyanúgy járjon Mengele!*

*A pusztítás, gyilok „hősei” ök.
Takarja nevüket üszök és feledés!
Ne kapjanak örök emlékezetet!
Nevükön maradjon ólompecsét!*

*A gonosz világtalan réme
falja fel minden vétkes tettüket!
Omoljanak nevükre, emlékükre bányák
olvasszák masszájukba vulkanikus tüzek!*

*Zárják emléküket atombunkerekbe!
Ajtó, ablak se legyen rajta!
Süllyedjen cellájuk tömege a mélybe
az óceán fenekén ütközzenek falba!*

*Áztassa ronggyá emléküket
az áldozatok végtelen könnye!
Rohadjanak önnön mocskukban
az enyészet szeméttelapén
a mindenkori létből kirekesztve!*

A JÓSÁGHOZ

*Javíts meg engem, Istenem
hogy jószágod bennem legyen
öleljenek a jó vizek
legyek bennük a jó-sziget.*

*Az Isten jó, az út is az
munkámhoz adjon jó utat
a versenyzők oszlopsorát
kerüljem, és ne nézzem át.*

*Csak menjenek a törtetőök
akár zseni, akár ripők
saját utam, a jó utat
hagyd meg nekem, s megáldalak.*

CSILLAGKÖZI FUTÁR FÖLÖTTÜNK

(Dobai Péter úrsétája)

*Lehet, hogy három isten küldte:
Születés, Halál és Öröklét –
leváltatlan remény jegyében.
Így vándorol, Atlast idézve,
hiszen nekünk a Föld az Otthon.
A hármas egység génspirálja
látatlan láncot von magával
az űrsötétség tengerében.
Üzen, beolt, szemléli létünk
és elsüvit az éjben. Éber
évmilliárdok sűrűsége
mit közöl emberi szívünknek?*

*Hogy végtelen az anyag léte
a csillagzárporos sötétben?
Három „I” Atlas áll a képen.
Többet tud, mint bölcsőnk, a bolygó,
többet látott. Az ürteleszkóp
vak képernyő sötét szobában,
világtalan szempár az éjben.*

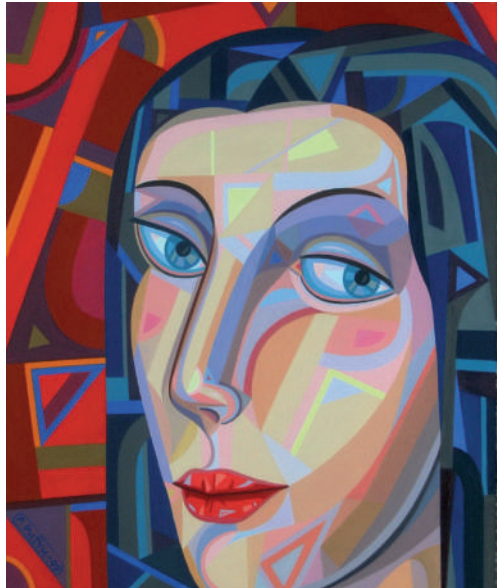
NÉMETH PÉTER

ARS PROPHETICA

(Finta Évának)

*én úgy szeretem a verset ha éget
ha minden sorból tizenöt kísértet
szambázik elő s huhog véresen
ha Afrika szellemei s a pampák
felnyögnek és táncukat abbahagyják
a boszorkányok a Gellért-hegyen*

*te úgy szereted a verset ha ível
ha ízelheted cseppjét tiszta szívvel
ha egedet csillag ragyogja be
ha virág nő ki minden sikolyodból
s a virágot egy óriás komondor
szájába kapja s elszalad vele
s' az Úr tenyerébe ejti bele*

ZÁN FÁBIÁN BALÁZS

A BOLYGÓ HADTEST

EGYÜTTÁLLÁS

Minden a templomban kezdődik. Festett padok, amelyekről a festés már félig lepattogott. Édeskés, állott illat. Emberek, akiket sosem ismersz igazán, de ők többnek ismernek, mint ami valójában vagy. Három kicsi gyerek és egy épület, amit Isten házának nevezünk.

Hazafelé elképzelek egy bolygót, olyat, mint a Kis hercegé, igen, az nagyon tetszik. Minden jól kivethető rajta, és nagyon otthonosnak tűnik. Hárman lakjuk mindössze, kicsit mégis szűkös. De francba is! Mégiscsak egy saját bolygó, amelyet csak a hadtest birtokol. A hadtestben sokáig egy nő uralkodott, egy matriarcha – ez meglehetősen vicces. Ezen a bolygón mi döntjük el, mi vicces és mi nem. Nincs felnőtt, aki beleszólna dolgainkba, bármily ízléstelen megjegyzéssel, mint mondjuk: „pujabeszéd”, nem kell komolyan venni. De! Nagyon is komolyan kell.

Ez a bolygó nem a Nap körül keringett, ez valami teljesen más volt. Sokféleképpen hívták már: lámpának, tűznek, pilácsnak vagy akár zikunak – de ez utóbbit csak most találtam ki. Ez egy kreatív bolygó, itt bármit elgondolhatsz, kitalálhatsz, csak nem szabad mindent kimondani. Onnan tudjuk, hogy másképp is nevezték azt a valamit, amely körül keringünk, hogy rájöttünk, valaki járt már előttünk ezen a bolygón, és itt hagyott néhány dolgot. Egy ruhadarabot, egy összegumizott, levágott hajtincset és néhány feljegyzést. A matriarcha azt állítja, ismerte, de én nem hiszek neki. Amikor nem a képzeletbeli bolygónkon töltöttük az időnket, akkor otthon voltunk, a családi házban. Aztán előfordult az is, hogy a bolygóra egyedül mentem, főleg akkor, ha egy játékból kiközösítettek, de bizonyára a hadtest másik két tagja is járt ott egyedül. Volt, hogy terveket szőttünk az egymás közti viszályok feloldására, és volt, hogy az egymásnak szánt meglepetésre. Utóbbi ritka volt.

A házban sokat kutakodtam az előttünk itt élő valaki után, ezért is forgattam a fejemben néha, hogy régész leszek. Kotorásztam a fiókokban, kutakodtam, nyomoztam, és óvatosan nyúltam mindenhez. Mindig örömet okozott, ha találtam valamit, de anya mindig sírt, amikor előhoztam egy-

egy leletet. Egy idő után feladtam az álmomat, hogy régész leszek: nem akartam, hogy ami nekem öröm, azzal anyának fájdalmat okozzak. (örülni az örülőkkel, sírni a sírókkal)

A VEZETŐSÉG

Iskolából hazaérve naplót rejtegetve mentem a szobába. Kitéptem azokat a lapokat, ahol beírás volt, és lehúztam a WC-n. A hadtest legkisebb tagja megtanult hazudni. Volt, hogy bevált, és volt, hogy nem. De idővel a hazugság mestere lettem.

Megtanultam sírni, és megtanultam tettetni azt, hogy megbánok valamit. Megtanultam nevetni. Így ment ez sokáig.

Forró nyári nap volt, valaki szemetet égetett, vibrált a levegő az utak fölött. Minden út a tükörvilágba vezetett, csak az enyém nem. Az enyém a konyhába vezetett, a vezetőség elé. Padlóra ültettek: az ikremet, a volt matriarchát és engem. Előkerült az egyik régészeti leletem. A vezetőség női tagja az általam már ismert, összegumizott hajtincset tartotta kezében. Elkezdte mondani azt, amit már régóta sejtettem: hogy valóban élt és járt előttünk valaki azon a bolygón, amelyről azt hittem, csak az én képzeletemben létezett. Az a valaki volt az első. Ő alapította a hadtestet. Sokáig élt ott, és erős katona volt, mindannyiunk közül a legerősebb. Ezért pontosan tudta, hogy vigyázunk majd egymásra, és ezért mehetett el.

Szerintem már felnőtt, és valahol boldog. Olyan magasra nőtt, hogy elérte a fellegeket. Sőt, túlnőtt rajtuk. Biztos vagyok benne, hogy új bolygót talált magának, egy olyat, ahol nemcsak hogy elfér, de biztonságban érezheti magát. Azt hiszem, tudom, melyik az ő bolygója. És mégis könnyezem.

A HADTEST FELOSZLIK

A matriarcha szép lassan lemondott az uralkodásról. Szerelmes lett a kerékpárpedál forgásába, elragadta a biciklikerek súrlódásának különös zenéje. Csalogatta az uralkodni vágyás a saját élete felett. Többé nem volt szüksége a hadtestre.

Ketten maradtunk: az ikrem és én. Voltak napok, amikor sokat jártunk a bolygóra, főleg videojátékozni. Aztán együtt régészkedtünk, de ő a traktorokat jobban szerette. Ezért másutt talált magának bolygót. Olyat, ahol

sokat süt a nap, és sok a mező. A varjak hangja sosem némul el, csak átalakul éjszakai durrogássá.

Mióta a hadtest feloszlott, azóta egyedül vagyok a bolygón. Néha átkiabálók a többieknek, de túl gyorsan tágul az univerzum. Az évek évtizedekké válnak, és ezalatt a hangnak már szinte lehetetlen eljutnia egyik égitesttől a másikig.

De hiszek a csillagok együttállásában. Majd megimádkozom a templomban, hiszen ott kezdődik minden.

BÍRÓ JÓZSEF

„NEM (!) MESE” / 2

:

...

(*volt*)

kussolnak a **tanyák**

a

tanyák

kussolnak a **falvak**

a

falvak

kussolnak a **városok**

a

városok

:

...

(*van*)

pletykálnak a **városok**

a

városok

pletykálnak a **falvak**

a

falvak

pletykálnak a **tanyák**

a

tanyák

:

...

(*lesz*)

sikítóznak a **temetők**

a

temetők

sikítóznak a **sírkövek**

a

sírkövek

sikítóznak a **halottak**

a

halottak

„NEM (!) MESE” / 3

:

...

(*volt*)

- nekik -

éppen

ha

LÁTSZ

az

a

baj

:

...

(*van*)

- nekik -

éppen

ha

HALLASZ

az

a

baj

:

...

(*lesz*)

- nekik -

éppen

ha

SZÓLSZ

az

a

baj

ÚJ HANG: UR ATTILA

1997-ben születtem Csap városban, és mindmáig ott élek. Az Ukrán Vasúton dolgozom, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem harmadéves hallgatója vagyok a magyar nyelv és világirodalom szak levelező tagozatán. Verseket nyolcéves korom óta írok.

TÉBOLYDA

*Sötét szekerek hajtanak Narnia utcáin.
Magukkal viszik
a céltalanul tébláboló járókelőket,
házuk előtt üldögélő szabadnaposokat.
A többiek nem értik,
hova lett a pék a sütödéből,
a piacról a halárus.
Csak a vasutasok maradnak le
mindig a járatokról,
mert egész nap vonatokat
tolnak át a határon.
A szomszédasszony bizonytalanul
rója az utcákat,
lópatanyomokat keres,
de az eldobált kopejkák megszüntével
levegővé vált a szekér is.
Elbolyong haza, ahogy hajdan
egy régi világban az elhurcolt
férjek feleségei tették.
Bebújik az ágy alá,
és zavaros tekintettel
mormolja a Miatyánkot.
Nem mászik elő többé, hangját
sem hallani azontúl.
S különben is:
Narniában hangszigeteltek a falak.*

2026.04.13

HÁBORÚ UTÁN

*Jön a béres.
Behúzza,
majd végiggyomlálja
a sorokat,
a gyomot vödörkebe szedi.
Eltörnek a szavak,
rögökként hullnak szét
a kapa sújtása alatt.
Tehenek emésztk
a nem kívánt meséket,
termelik a trágyát,
amit később
beledolgoznak a talajba.
Új termés nő
– új történetek,
de a föld nem felejt.*

2026.04.04.

ÁMORTH ANGELIKA

LENÉMÍTVÁ

*Megsavanyodott a némaság a számban,
valami egyszerre sósba és savanyúba haraptam;
összerántja arcizmainmat, hogy szinte fáj,
görcsbe rándul az állkapocs, feszít, híz, nem ereszt,
mozgatni kellene, hogy oldódjon a görcs, de nem teszem,
és azt hazudom magamnak, hogy nem megy.
Torkomat kaparja a sok összegubancolódt gondolat,
a ki nem mondott, le nem írt, meg nem fogalmazott
hangzavar a fejemben csak zszisseg és vijjog és zúg és bánt,
de nem fáj még eléggé, hisz hagyom tovább gyűlni, bolond!
Meddig kínoz még? Meddig kínozzam még magam?
Milyen kegyes dolog, ha van kit hibáztatni,
és milyen hálátlan, ha te vagy a hibás.*

*Mint a lenémított telefon. Hónapok óta nem hallom magam
ha hívnak odabent. Már észre sem veszem,
csak gyűlnek a nem fogadott hívások,
s ha néhanapján mégis feltűnik, csak kapkodok,
kit hívjak vissza elsőként?
Nem tudom, ki az, idegennel nem állok szóba;
biztos egy csaló, hányszor essek még pofára;
nem is olyan fontos, ha az lennék neki, már újrapróbálkozna...
Majd este, most nincs idő, most rohanni kell.
Majd holnap, most nincs idő, rohanni kell.
Majd hétvégén, nincs idő, rohanni kell.
Majd nyáron, most nincs idő, most nincs.
Majd kifogás, kifogás, kifogás, kifogás...
ordít belül némán az a savanyú görcs is,
mert neki is szava van már, csak nekem nincs.*

KÜLHONBAN

*végül én is eljöttem a külhonba
összepakoltam négy bőröndbe
életem legfontosabb kis darabjait
lakásnak hívom az új helyemet
pedig ideiglenes szállónak látom
már én is gyűjtögetem szelektíven
a szemetet a visszaváltós üveget
a könnyeket és a sárga csekket
eldöntöttem ítélezést nem gyűjtök
azt hoztam otthonról eleget
mert aki nem mondta érezte
aki mindkettőhöz gyáva volt
a hátam mögött susogta ítéletét
mert nemsokára elmegyek*

*valaki szerint elfutottam pedig
azért jöttem el mert eddig bírtam
azóta nemcsak túlélésre gyúrok
nem maradtam kilátástalant játszani
legalább van némi fény az alagút végén
néha hangja is van
nem úgy mint otthon
ahol gyertyafény mellett számolgattam
hogyan lett duplája a villanyszámla
hány ismerősöm nem jön élve vissza
meddig tarthat el a tarthatatlan*

*a panel mindenhol ugyanolyan kocka
de nem ugyanúgy remeg benne az ember
otthon az állandó romlást figyelhettem
külhonban sírva ringatom magamat álomba
odahaza volt kinek panaszkodnom
idekint csak az óriásplakátok maradtak
szokni kell még az egynyelvű feliratokat
és hogy külhonban vagyok vendégségben*

*mert nekem ez van kint nem a hazám
amíg sikerül mindezt megemésztennem
addig fejbem otthoni valutával számolom
a külhoni fizetésemet és csakis otthoniul
káromkodok a munkában nehogy valaki
az itteniek közül véletlenül megértsen*

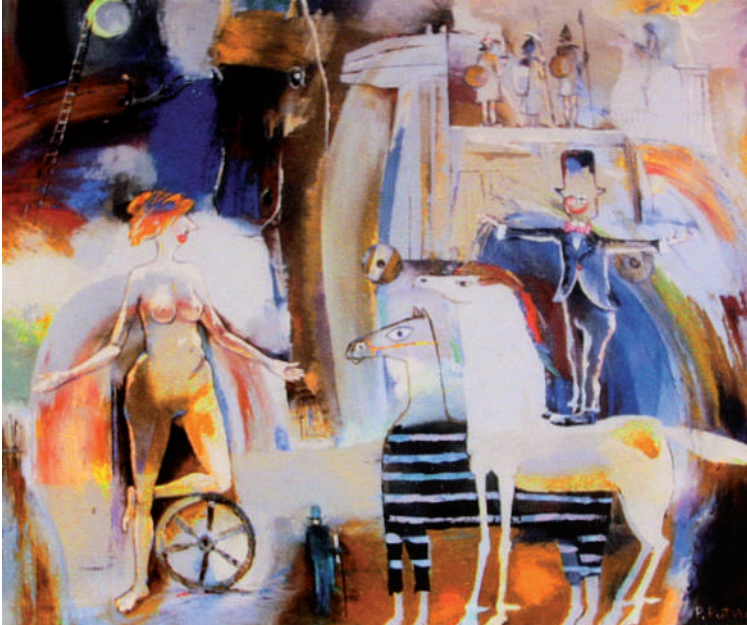
EURÓPA FÖLDRAJZI KÖZEPE

*be kell laknod a várost mondta
arra a zsigerből jövő felvetésemre
hogy hazamegyek a házi orvosomhoz
ha netán valami bajom lesz
ő azt mondta nincs ebben logika
igaza van mert száz kilométereket
megtenni nincs értelme ezért
ideje lenne itt keresnem orvost
és jó eséllyel találhatok jót
elvégre ez az ország közepe*

*eszembe jutott hogy elvileg odahaza
nalunk van Európa földrajzi közepe
Terebesfjéjrpatak szép falu jártam ott
láttam a Tiszát nem volt benne hulla
az öregek még beszéltek magyarul
a gyerekeik már nem tudnak
az unokákat meg akarják tanítani
legalábbis azt mondták nekünk
még kétezerhúszban*

*eszembe jutott aztán hogy elvileg
most vagyok a kontinens szívében
innen indul kelet és nyugat
de ez se nem kelet se nem nyugat
jól mondták a régiek kompország
mint nálunk odahaza
de mi inkább már kelet vagyunk
bármennyire is akarjuk elhinni
hogy leszünk majd mi is nyugat*

*be kell laknod a várost mondta
és én nem akartam elszomorítani
hiába fogok itt élni a következő
évtizedekben vagy halálomig
akár ez Európa közepe akár nem
kompország nyugat vagy kelet
otthonomat itt soha nem lelem*

ZUBÁNICS LÁSZLÓ

DRUGETH BÁLINT, A NAPLÓÍRÓ

Elgondolkodtató, hogy a lokális információk, jelenségek iránti érdeklődés az utóbbi évtizedekben jelentékeny mértékben megnőtt, és napjainkban egyre intenzívebbé válik. A nemzetközi és a hazai tapasztalat, a tömegtájékoztatás, a helytörténeti, helyismereti közlemények növekvő mennyisége és a mindennapi kommunikáció egyaránt ezt tanúsítja. Mindennek eredendő forrása alighanem a társadalmi mozgás földrajzi tagolódásában rejlik, vagyis abban a magától értetődő tényben, hogy az események *valahol* történnek, a folyamatok *valahol* zajlanak. Kissé leegyszerűsítve a sémát, alapvetően hármasság – helyi, országos (nemzeti) és egyetemes – szféráról beszélhetünk. Az ember egy adott helyen él, társaival együtt állami/országos keretekbe szerveződik, és része az emberiség egészének is. Mivel ebben a hármasságban a legközvetlenebbül az elsőhöz, az adott helyhez, a szülőföldjéhez, a lakó- és a munkahelyéhez kötődik, erről szeretne a legtöbbet (vagy relatíve legtöbbet) tudni, ehhez kapcsolódik érzelmileg-értelmileg is a legerősebben. Nagyon szépen fejezi ki ezt Csokonai Vitéz Mihály egyik, 1800-ban írt költeményében: „*Minden föld ugyan hazája / A jó embernek: való! / De mégis születte tája / Mindennél előbb való.*”

Van egy másik nagyon fontos indíték is: az a felismerés, hogy egy-egy nemzet, ország múltja, jelene jelentékeny részben a helyi jelenségekből, folyamatokból tevődik össze, és ez utóbbiak, tehát a mikrostruktúrák beható tanulmányozása, részletező, szinte mikroszkopikus feltárása mintegy feltétele a makrovilág, vagyis az ország, a nemzet kellően árnyalt története bemutatásának, a hatékony kormányzati politikának. A lokális információk, az őket hordozó dokumentumok is jelen vannak a könyvtárakban, levéltárakban, különféle adatbázisokban, a velük való bánás, gyűjtésük, kezelésük, hozzáférhetővé tételük adja a helyismereti munka tartalmát, lényegét.

Harmadéves diákként került a kezembe Lehoczky Tivadar *Beregvármege monographiája* című munkájának harmadik kötete, amely kalandos úton Lembergől került az egyetemi könyvtárba. Bár a szerző nem volt hivatásos történész (csak jogász!), a szakma elismerte munkásságát, s mind a mai napig megkerülhetetlen hivatkozási pont a helytörténeti kutatásokkal foglalkozó

szakemberek számára. Megállapításait gyakran olyan dokumentumokra alapozza, amelyek a két világháború, majd az őket követő rendszerváltozások során elpusztultak, éppen ezért Lehoczky munkái forrásközlésnek is számítanak. Sajnos Ung vármegye kapcsán ilyen nagy volumenű, összefoglaló munka nem íródott, ezért napjaink kutatói kénytelenek apró mozaikokból összeállítani a kora újkor történelmét. Különösképpen igaz ez azokra a történelmi portrékra, amelyek gyakran az aktuális politikai (és történelemtudományi) kurzus áldozataivá váltak.

Homonnai Drugeth Bálint személyiségével a Bocskai-szabadságharc történetének tanulmányozása kapcsán kerültem „közelebbi viszonyba”. Mint kiderült, a vele kapcsolatos, közkezen forgó életrajz eléggé szegényes. Pedig a kor és a hely, amikor és ahol politikai és közéleti pályáját befutotta, igencsak bővelkedik az eseményekben. Északkelet-Magyarország és Erdély történelme szempontjából korszakosnak tekinthetők a Bocskai István uralkodásának utolsó évei, illetve a halálát követő esztendő, amelyek történései nagymértékben befolyásolták a térség politikai, gazdasági és vallási arculatának alakulását. A legújabb kutatások eredményei számos újdonsággal szolgálnak a témával kapcsolatban, maga Homonnai Drugeth Bálint politikai életrajza is újabb adalékokkal bővült.

A XX. századi történetírás egy következetlen, inkább írói, mint katonai és politikai talentumokkal megáldott főúrként jellemezte, aki nem tudott mit kezdeni az ölébe hullott történelmi eséllyel – az erdélyi fejedelmi trón megszerzésének lehetőségével. Naplója, illetve az erdélyi fejedelemség megszerzésével kapcsolatos levelezése alapján ezzel szemben egy megfontolt, óvatos politikus képe rajzolódik ki, aki felismerte, hogy az adott történelmi pillanat nem alkalmas Bocskai politikai örökségének továbbvitelére. Nem véletlenül írja Szepesi Lackó Máté krónikaíró vele kapcsolatban: „*1607. 11. martii a budai basa Tihája másod magával feljőve Budáról és a török császár akaratjából Ungvárra mene, hogy Homonnai Bálintot Bocskai István helyett Magyarországnak és Erdélynek fejedelmévé tennék. De Homonnai Bálint elméne elüttök Kővárba, és a fejedelemséget föl nem véve, előtte viselvén mind a király becsületit, s mind országunknak békeséges állapotját, hogy új háború ne támadna a Fejedelemség miatt. Kevés ember találta ilyen, hogy az ambitiozus meg nem győzetnék, és a főső potestáson, mikor unszolják véllé, és ilyen módja volna benne, hogy nem kapdosna és magáról le lerázná*”. Ez is alátámasztja, hogy főleg a török Porta számára volt igazán fontos, hogy Homonnait beültesse az erdélyi fejedelmi székbe, s nem maga

a főúr melengetett efféle aspirációkat. Mint Borbély Zoltán, a Drugeth-família korabeli történetét kutató szakember megjegyzi: *„Személyén keresztül ugyanis nemcsak Erdély, hanem a Magyar Királyság egy része felett is biztosítani akarták a befolyásukat, amihez Bocskai, általuk kreált magyar királyi titulust és annak örökítését használták fel”*.

Mindezek fényében elkezdtem kutatni a Homonnai Drugeth Bálint életével kapcsolatos forrásokat. Mint kiderült, a régi levéltári dokumentumok nagy része elpusztult, pedig Komáromy András, miután 1915-ben az ungi vármegyei levéltárban járt, sommásan így fogalmazott: *„Homonnai Drugeth Bálintról, akit a szabad hajdúk Bocskay halála után tűzzel-vassal erdélyi fejedelemmé akartak tenni, a jegyzőkönyvekből és iratokból egész monográfiát lehetne szerkeszteni”*.

A fentiekből kiindulva azokhoz a forrásokhoz próbáltam visszanyúlni hát, amelyek az elmúlt másfél évszázad során nyomtatott formában már napvilágot láttak. Első pillantásra lehetetlen küldetésre vállalkozik az ember, azonban a keresőprogramokkal ellátott adatbázisokban böngészve csak megfelelő kulcsszavakat kell használni. A kronológiai sorrendbe állított dokumentumok alapján kirajzolódott egy művelt, a közügyekben jártas, felelősségteljes, családtagjai (felesége, fia) iránt lelkesedő/aggódó ember portréja, aki ugyanakkor nem volt mentes a korabeli emberekre jellemző gyarlóságoktól sem.

Azonban hiteles történelmünkkel csakis akkor kerülhetünk egységes kapcsolatba, ha a megfelelő színvonalú műveltséggel együtt a gondolkodás történetiségét is elsajátíthatjuk. Azaz embert, eseményt mindig a hely, az idő és a körülmények figyelembe vételével mérlegelünk. Nem kétséges, hogy a történelem körütekintő vizsgálata olykor illúziókat rombol, ugyanakkor valódi értékeket ad cserébe. A XIX–XX. század fordulóján számos olyan forrásközlés látott napvilágot, amelyekről a nagyközönség mit sem sejt, pedig azok fontos adatokat tartalmaznak a mindennapi életről, a gazdálkodásról, vagyoni helyzetről, erkölcsökről. Ezeknek a forrásoknak a történelmi folyamatokba való beillesztése révén betekintést nyerhetünk a nemesség birtokviszonyaiba, családi kapcsolataik alakulásába stb. Éppen ezért össze kell gyűjteni a levéltárakban, könyvtárakban lappangó tudáskincset, és modern jegyzetapparátussal (a forráskritikai hozzáállásról sem megfeledkezve) az olvasó elé kell támi azokat.

A téma kutatása során került a kezembe Homonnai Drugeth Bálintnak a felvidéki hadjárat (s ezen belül Érsekújvár ostroma) kapcsán írt naplója, amely nem csupán az aktuális hadi eseményeket rögzítette (amelyeket valamelyik bizalmas deák vetett papírra), de tartalmazza a főúr személyes

bejegyzéseit, érzelmi állapotát is. Különösen fontosak a rákosmezei magyar-török „csúcstalálkozó”, illetve Bocskai István „koronázásával” kapcsolatos bejegyzések is. Ebből a naplóból emeltünk ki érdekes részleteket, amelyek méltán tarthatnak számot az olvasó figyelmére.

Emellett a kutatás során számos szakmabelit kerestem meg, hogy tudnak-e valamilyen lappangó portréről a főhőssel kapcsolatban. Hiszen ez az időszak a rézmetszetek kora, amikor még kisebb várak kapitányairól is készültek rajzok. Homonnai Drugeth Bálint (fővezér, trónkövetelő, országíró) mintha nem is létezett volna...

Diarium Valentini Homonnai¹

Anno 1605. Cum benedictione Divina Memoriale

Ezeket az emlékezetre való megjegyzendő dolgaimat kezdem íratnom ilyen bizonyos okokból, t. i. midőn az én kedvem szerint való szerelmes társamat, a’ szent házasságban való igazán becstületes édes feleségemet, az Tekintetes és Nagyságos úr Rákóczy Zsigmondnak, az római császár tanácsának², Torna és Borsod vármegyéknek főispánjának, mostan pedig az Tekintetes Bocskay István tanácsának és erdélyi főgubernatorának egyetlen egy kedves, minden aranynál ezüstnél drágább jó erkölcsű szerelmes leányát, én tőlem büneimért és gyarlóságomért az teremtő és üdvezítő szent háromság isten elvette volna, titkos tanácsa szerint az én szerelmes Elisabethámat³, kinek ha az isteni kegyelem, irgalmasság rajtam marad, több társat az ő hozzája való igazságomért nem vakmerőségül sem isten ellen, hanem gyarló lévén és én is csak ember, a’ szeretetben mást ismérni senkit akarok, megelégedvén hívségével, igazságával és elfelejthetetlen szerelmével⁴. Mi-

¹ Homonnai naplóját többször is kiadták – Homonnai Drugeth Bálint naplója (1605). Közli Naményi István. // Tudománytár, 3. (1839), 172–182., 252–261., 315–324., 363–375. o; Bocskai kíséretében a Rákosmezőn. Közreadja Csonka Ferenc, Szakály Ferenc, Bp., Európa, 1988, 99–145. o.; Venásch Eszter: Homonnai Drugeth Bálint hadi naplójának kiadatlan része. // Lymbus: Magyarságtudományi Forrásközlemények. Bp. 2007. 19–46. o.

² Tanácsosának.

³ Rákóczi Erzsébet 1588-ban (?) Rákóczi Zsigmond és Alaghy Bekény Judit házasságából született. Édesanyjának Mágóchy Andrással kötött első házasságából már született két fia (Mágóchy Gáspár és Mágóchy Ferenc, Munkács urai). Rákóczi Gerendi Annával kötött második házasságából született I. Rákóczi György későbbi erdélyi fejedelem és Rákóczi Pál (a család katolikus ágának megalapítója, országbíró). Rákóczi Zsigmond harmadik házasságát Telegdy Borával, Chapy András özvegyével kötötte. Rákóczi Erzsébet 1605 elején hunyt el, házasságukból egy gyermek, Drugeth István maradt.

⁴ Később Drugeth Bálint palocsai Horváth Krisztinát, Bocskai István unokahúgát vette feleségül. A feleséggel kapcsolatban kevés információ áll rendelkezésünkre. Horváth György Bocskai

koron azért angyallá léte után⁵ édes társamnak bujdosni akarnék, váraimra, marháimra, jó vitéz szolgálaimra nem nézhetnék bánatimban; az bölcs isten ez esztendőben, úgymint 1605. esztendő mense April, die 28 bölcs erős tanácsából német királyi birodalmat az felséges névvel együtt az Tekintetes és Nagyságos főurunknak Bocskay Istvánnak adta volna; ő felségétől erőltettem, az országtól kérttem, hogy Magyarországnak főhadainak gondját felvenném, és országunknak főkapitánnyá lennék. Meggondolván azért azt, hogy itt elsőben istennek, azután Magyarországnak az én hazámnak, választott fejedelmünknek együtt szolgálhatok, és a' sok dolgok között, elmémnek nagy igaz és erős bánata is enyhítenék; sőt hogy írásom isten ellen ne legyen, gyarló gondolatomból a' fegyver által is, ha kívántatik édesen halált szenvedjek az én társamért, és én is az szent isten előtt álló szent angyali társaságban, és az édeséges társamnak lelkével hozzá kívánczó lelkem, örökkön örökké teljes kedvvel örüljön. Hogy azért az én maradékim az mostani bánatomban bujdosásimban megtölt igazságos képem által minden dolgaimat írva találják, és nem úgy, mint nyilván valami históriát, hanem csak titkon való jegyzést akartam hagyni⁶.

Az mostani memorialénak a pedig meg írására véghez vitelére, és az hadakozó dolgoknak is jó szerencsés végire, hogy azokat meg írhasam adjon erőt az atya, fiu és szent lélek isten Ámen. Édes jó akaróm avagy olvasó atyámfia, azon semmit ne csudálkozzál, hogy ilyen édesdeden írtam ez praefatiócskát; mert csak az én istenem és az én szegény belső gondolatim érzették azokat az nagy szenvedéseket, mellyeket az én szerelmes társamért követtem (kiáltani), valakinek kedve szerint való hites társától hirtelen elválása lett, az tud ezekről ítéletet tenni. A' kinek fazekában főtt, az érzi az efféle kint jó atyámfia.

Anno Domini 1605. 14. die mens. Julii.

Indultain seregestül Ungvárról délután a' felső⁷ hadban, de elsőben Kassára. Melly én utániban az én istenem tegyen szerentséssé és nagj

Krisztinát, a fejedelem hűgát vette feleségül. A Szepes vármegyei család 1589-ben szerezte meg Dunajec várát. Felesége révén Homonnai Drugeth Bálint rokonságba került Báthori Gábor erdélyi fejedelemmel. Iffjú Anna (Török János hunyadi főispán felesége), Báthori Gábor apjának féltestvére révén Drugeth Bálint távoli unokatestvére volt a somlyai Báthoriaknak.

⁵ Elhalálózása.

⁶ A napló (amelynek egyes latin nyelvű részeit Bél Mátyás is közzétette) – az 1605. július 14. – november 20. közötti időszakot írja le – nagyrészt Homonnai Drugeth Bálint ismeretlen titkárának munkája, azonban az egyes beírások mellett találhatunk saját kezű, az eredeti szövegre merőlegesen beírt megjegyzéseket is.

⁷ Valószínűleg felsőmagyarországi.

győzedelmessé, kí legyen ő szent felségének szent neve dicsőségére, országunkban levő anyaszentegyházának megmaradására, nekem pedig jó híremre, nevemre mind örökké stb.

18. Julii. Indultam ki Kassarul urunk ő felsegétől Garadnára.

Saját kezével: Bizony jól, és igazán híven akartam szolgálni, szolgáltam is az én hazámnak és ezután is szolgálni akarok míg az árnyékvilágon élek, elsősben istenemnek, az után urunknak ugy az én édes hazámnak, Magyar országunknak.

5. Aug. Volt tracta⁸ az zólyomi németekkel ez vár megadása felől, melly tracta ilyen kívánságokból állott; hogy én megengedjem azt, hogy ők az több várakból való németektől tanácsot kérjenek, és kiváltképen az, mit az körmöczy német kapitány ad tanácsúl, azt mívelik. De én ezeket nem míveltem, hanem véghez menvén az tracta, kezdettem az falat rontani.

6. Aug. Kezdettem Zólyom várának az öreg bástya felől való falát.

Saját kezével: Mert gyakorta való sok írásokkal kért vala Rédei Ferencz uram hogy sietnék az német táborra, mert azt írja vala, hogy ha Szakolczát meg veszik, erőtlen lészen Érsekújvár alatt ellenek. Talán Basta György is bizgatta Rédei uramat Komárom felől.

10. Aug. Indultam meg Szentkeresztről az ő felsége lovas és gyalog seregével. Sárnocliján Revistliye alól el jövéen, ugyan ez utamban izentem fel Dóczi András uramnak⁹.

Saját kezével: Eleget esküvék, hogy szemben lészen vélem mondván hogy ő is híve magyar nemzetünknek és ő felségének, de minthogy kalapos süvege és német saruja vala, isten bocsásson neki.

11. Aug. De egy kis tökéletlen Beket¹⁰ küldött vala ide előmben az nagy Vezér. Begtes Passa öccse vala, de igen hazug vala. Ez napon is Sarnochján és Revisthyjeből alá hivatván Dóczi András uramat, Sanchi György uram, az várban zálog lévén, Dóczi úr meg esküdt az ő felsége hűségére, és hogy

⁸ Megbeszélés, tárgyalás.

⁹ Dóczy Gábornak Nyáry Krisztinával (Nyáry Lőrinc lányával) kötött házasságából született gyermekei közül Dóczy András futotta be a legnagyobb karriert: előbb Bars vármegye főispánja (1603), majd királyi tanácsos lett (1606), 1608-ban pedig bejutott a főméltóságok közé: a pohárnokmesteri címet nyerte el. Ezt követően pedig főkamarasmesterré lépett elő, előbb szatmári (1609–1618), majd felső-magyarországi főkapitány (1619–1621) volt. Húgának, Dóczy Fruzsínának Homonnai Drugeth (II.) Györggyel kötött házassága révén közeli rokonságba került a Drugethekkel. Nyáry Pál egyszerre volt Dóczy és Homonnai Drugeth Bálint unokatestvére. Dóczy András édesapjához hasonlóan jelentős udvari karriert futott be, így az öltözékével (és „lelkületével”) kapcsolatban érthető Drugeth Bálint saját kezű bejegyzése.

¹⁰ Béget.

más nap az németeket ki küldi az várból, egy alma fa alatt álván előttem, arra esküszik. Mi nem tudgya némelly, mitsoda az hit.

17. Aug. Egy néhány rendbéli okok eligazításokért, kiváltképen Dengelegi Mihállal és Dessöffi Jánossal az hadak fizetések felől tractáltván, kénserítettünk egész nap Galgóczon meg maradni. Ez napon Dengelegi uram és Vizkeleti Thamás az asztalnál össze háborodtak vala, én és Illyésházy bátyám uram nehezen szál-lítottuk le Dengelegi sógorunkat¹¹, hogy az nagy Decretumos Jámbort meg nem fogyatkoztatta vala, és az háború is az hajdúknak szemtelenségek miatt lett vala.

26. Aug. Ez napon mustráltam meg a' Desöffi János uram hadát több rendbéli hadakkal az két béket is a' tatárokkal ma bebocsátottam Újvár alá. Ugyan ezen nap választottam az vezérhez Csúti Gáspár uramat, ez jámbor és emberséges ember, fejedelemnek és urnak való jó szolgál. „Az egri Zinán passának is ma irtam választ, hogy az tízezer törökökkel, a kikkel mellém akart jönni Tatához szóljon és ott várjon meg. Az vezérnek pedig Csúti Gáspár uramtól a' felől irtam vala, hogy szemben leszek vele maga kívánsága szerint, ha felel az oda való békeséges menetelem felől. Egy ravasz csalinak kurva fia, csak hogy meg nem ölt vala, isten lévén sátorom ajtajában. Basta¹² és Kolonic¹³ practikája vala, de én magam ragadom meg a mestert. Egy kémet is fogtam én magam, kinek az ördög szívet megkönyékezvén nagy gonosz szándékkal volt hozzám, mellytől az én kegyelmes istenem jóvoltából engemet megoltalmazott. Annak a latornak RácZ Lőrincz volt neve.

¹¹ Dengeleghy Mihály Szatmár vármegyei törzsökös nemesi család leszármazottja, egyike Bocskai István hajdúkapitányainak. Felesége enyingi Török Katalin közeli rokonságban volt Homonnai Drugeth Bálinttal, anyja, Török Fruzsina révén.

¹² Giorgio Basta (1544–1607) albán származású császári hadvezér. Miután Európa szinte valamennyi hadszínterét végigharcolta, 1597-ben Magyarországra rendelték, ahol részt vett a 15 éves háború török elleni harcaiban a Dunántúlon, majd 1598-ban kassai főkapitány lett és bevonult Erdélybe is. Báthori András halála után Mihály havasalföldi vajdával együtt kormányozta a fejedelemséget. 1600. szeptember 18-án Miriszlónál legyőzte Mihály vajdát, 1601. augusztus 3-án Goroszlónál vereséget mért az Erdélybe visszatérő Báthori Zsigmondra is. Miután meggyilkoltatta Mihály vajdát, császári helytartóként kormányozta a fejedelemséget. 1604 áprilisában táborszernagyi rangot és grófságot (Husz és Máramaros grófja) kapott, ugyanakkor Erdélyből Esztergom megvédésére rendelték. 1604 őszén Bocskai István ellen vonult, s bár november 17-én Osgyánnál csatát nyert, de aztán a hajdúk előtt Eperjesre szorult. 1605 tavaszán megfogyatkozott csapataival Bécsbe menekült.

¹³ Kollonich Siegfried (?–1623) horvát eredetű, a török hódítás miatt elnémetesedett családból származott. A tizenöt éves háború alatt került Magyarországra. Az indigenatust 1598-ban nyerte el, ezt az 1604. március–áprilisi országgyűlés is megerősítette, ekkor két testvérét is honfiusították. Perényi István és Dobó Anna lányával, Perényi Zsófiával – aki korábban Forgách János felesége volt – kötött házassága révén jelentős rokonságra tett szert. Ebben az időben a dunáninneni főkapitányi tiszteletet töltötte be, amit a bécsi béke után is megtartott. A Bocskai-szabadságharc alatt nem sikerült bizonyítania katonai tehetségét. // Venásch Eszter Homonnai Drugeth Bálint hadinaplójának kiadatlan része. – 21. o.

27. Aug. Tanácsot tartván vitéz kapitányokkal, és jámbor főember szolgálommal, azt végeztük, hogy az élest Újvárbán be ne hagyják vinni, annak isten segítsége velünk lévén minden módon ellene álljunk. Mellyhez képest, Újvár megszállására való indulatunkat rendeltük egy akarattól holnaputánra, ugyanazon napon indulván érkeztek meg az vitézek táboromban szép nyereséggel.

Saját kezével: Mert Rédei uram igen Ir vala levelével Érsekújvár alá. Látja isten egy nap négy levelet is vettem úgy kért, mert kifogyott vala alóla.

30. Aug. Jutottam Újvár alá fejedelmünk ő felsége szép lovas és gyalog seregeivel, és szállottam táborban Nyáradnál az mezőben. Az vitéz kenyér bizony igen szép, és a' többi között édesb nincs, mint az nagy ágyú golyóbis; erre arczal menni, igaz vitézségnek tarthatjuk.

Saját kezével: Ezt noha röviden irta le az én secretariusom , de bizony meg a' vár alól el ballagánk az tábor helyre, sok ágyú és taraczk golyóbisok zúgtak körülöttünk, és rajtunk is esett rézs, isten irgalmazzon ezeknek.

31. Aug. Ma jött az egri Zinan passa hadastul ide Újvár alá hozzám, hét öreg ágyúkat is hozott magával. Újvárbán is ma küldöttem elsőben levelet, hogy adják meg az erőseget, melly levelemben fogadtam néktek: mindnyájókat gyermekestől feleségestől békével elbocsátom őket. Nálam volt ma tanácsban Rédei Ferenz úr, Dengelegi Desseffi és Bosnyák uramék.

1. Sept. Szemben voltam Zinán passával, beszélgettem vele, és onnét sátoromba térvén holnapi napra ebédre hívtam. Magam pedig mentem Turzó Szaniszló uramhoz Sempte nevű városban.

2. Sept. Vendégeltem meg a pasát sok Bekekkel, és fölös törökökkel tatárokkal külső sátoromban. Ez szép vendégség vala, mert tállal ittak, és marták az étkeket, ha pedig egy két és három rendbeli eleget ett, fölkölt, még más lusta tatár ült az más végére az asztalnak, mert öt és hat asztalra vendégeltem török és tatár uramékat, és jóllakván egyik tatár az másik, ködmönéhez törülte kezét és száját, azt közönségesen cselekszik; pogány a pogány. Az Rédei uram hada is ma ment be az Újvári sánczba. Ma értettem azt is az passától, hogy ezelőtt ötöd nappal szállotta meg az vezér passa Esztergomot.

Saját kezével: Az élő istennek bizonyítom, hogy nem az én tanácsomból lett az. Adjon isten előtt számot az, ki oka Esztergom vesztésének.

6. Sept. Mai napon írtam urunknak ő felségének az hajdúságnak fizetlensége miatt nagy szó fogadatlanságokról. Az törököknek is az ő nagy hitetlenségek miatt hozzám való kétséges voltokról. Divánunk¹⁴ is volt ma, kiben jelen volt Zinán passa, Bosnyák uram, Desseffi János, Csomaközi

¹⁴ Tanács

András, Kovács Boldizsár, Radosoczki Jakab és Kovács János uram, Omán János is, ma futott meg az vezértől Esztergom alól, és az vezér igen menti magát általa, hogy nem magától, hanem török császár akaratjából szállotta volna ő meg Esztergomot.

Saját kezével: De tudom bizony ki tanácsa. Magyar volna, de szívéét csak isten látja.

7. Sept. Ez nap jött vala levelem, mind az vezértől, mind az tatár császártól¹⁵, az melly levelekben írják, hogy a' magyar rabokat az tatároknak megadassam, mire nektek ilyen választ irtani, hogy mivelhogy azok az rabok magyarországiak, és magok is szegények magyarok, semmiképen őket meg nem adatom, hanem ha rablani akarnak, ne magyart, hanem németet raboljanak.

Saját kezével: Meg is haragudtak vala Drugeth uramra az vallás tételért, kiből nagy gonddal mentem ki magamat.

9. Sept. Ez nap küldötte az vezér egy fő csahuzzát hozzám, ki által nekem mind szép lovakat, aranyat, ezüstöt ígért, csak hogy én egy kis levelecském-ben irtam volna azt, hogy én akaratomból szállotta volna meg Esztergom várát. De mind azért, hogy igaz magyar vagyok, s nemzetségemnek szeretője, és az én kegyelmes fejedelmeknek is híve, semmi okon neki magamat arra nem ajánlottam, s nem cselekedtem, és ezután is magamat attól megvonszom. Mert az isten látod, hogy igaz szolgálja vagyok Magyarországnak.

Saját kezével: Oh én édes istenem nem adtál és ne is adjon a' te' szent felséged nekem soha olyan aranyat, ezüstöt, örökségeket, drága kincset és nagy országot, miért téged megtagadnálak, országomnak hivségétől elal-lanék, és uramat eláruljam. Tartson meg te szent felséged mind ezekben a' mit adtál nagy hálákat adok teljes életemben sz. felségednek.

16. Sept. Ez napon bocsátottam Ubressi Mihás szolgálmat Ungvárra. Ezen napon végeztem az ezer gyaloggal is szabadságok felől, kiknek illy okon nem adtam egy pénzt is; mivel fogadtam nekik, hogy az krónikában is be iratom neveket, mellyhez képest ők is illy fogadást tettek; hogy Újvárnak egyik bástyáját megveszik ostrommal. Ugyanezen napon bocsátottam az vezér táborában Csomaközi Andrást és Uzi János szolgálmat.

Saját kezével: Az én kis Homannai Istvánkámat meg látni.

21. Sept. Elrendelvén az hamis törökökkel egyetértve Újvárnak vitéz módra hat felől való ostromlását, az passától hitlevelet vettem, hogy ők is velünk egyetemben, az hova és melly bástyára rendeltetnek, igazán és vitézi módra, egyszersmind velünk az istenhez kiáltván erős ostromot tesznek; de

¹⁵ A krími kán

megcsalának alattok mint pogányok, és hitetlenek, mert itt is megszegék szemünk látára hiteket, holott az számára az ostromnak idején, az fejezet az sánczokból sem dugált ki. Meg tetszék azért csak itt is egy ostromon, hogy az török nemzet ezt akarná, bátor az németek minket mindegyik levárnának, avagy mi a németeket, mert ők annyival inkább erősödnének hatalmas állapotokban. Nagy Márton szegény az ő gyalogival az ostromon jól forgolódék megtetszik, mert sebesivel együtt vagon két száz fiával. Ezen ostromon több sok jó vitéz legények is vesztenek. Az magam gyalogim hadnagya is Nagy András ott veszének, kinek isten mind' a' föltámadás napjáig adjon a' földben csendes nyugodalmat.

***Saját kezével:** Beteg eleget búsultam a török segítsége miatt. Jósa deák, Bosnyák Tamás, Keresztúri István, Somody György vitézül szolgáltanak ez nap mellett, és Györffy János is.*

29. Sept. Az vezér ma küldötte hozzám Kapuchi passáját levéllel, melly levélben írja, hogy Ali passát együtt Regier békkel Újvár alá küldi segítségemre. Ugyan ezen nap is Basta táborából straszámra ütöttek az ráczok, kikkel megharczolván az mieink, mindjárt visszatértének az ráczok is. Ezen nap hozza Ráczy György is XV. németet, kiket vitézivel csalóközben fogdosott.

4. Octobr. Ez napon irtunk Újvárban levelet, hogy adnák meg, ne ostromlatnák vakmerőképen magokat, de ők azzal semmit nem gondolának. Minek okáért ugyan ma az előbbeni végezetünk szerint halmot kezdünk alája hányatni. Basta György is megkeresett ma egy komáromi ember által, hogy az békeségben találják valami jó módot.

8. Octobr. Ma juta hozzám az vezér passa levele: kiben írja, hogy ő is a budai passát Nógrád alá küldötte, mert törököknek is kell Nógrádban maradni, mivel hogy Esztergomhoz való volt az előtt is, az hatalmas császárnak misét mondtak benne, mellyhez képest ő is általam fogva törököt küld bele. Meg íram azért én is mindjárt neki, hogy bizonyos legyen benne, de én sem engedem Nógrádot senkinek, mert még Esztergomot is, kit már megvett, nem én akaratomból szállotta meg fgsága.

***Saját kezével:** Ez is apám volt volna a jó Mehmet passa, de Magyarorszáért mindenkor kellett vele pántolódnom, ezután is hazámért mind a vele mind mással is bizony nem szánok üstököt vonni. Oda Somogyi Györgyöt, és Kopechi Miklóst ma bocsátottam nyolczszáz lóval Nógrád alá Keresztúri István mellé, és megírtam neki, hogy az törököknek semmit sem engedjen, ha Nógráért sok töröknek és magyarnak meg kell is halni, mert ez jó Magyarországnak jó szolgál kell.*

12. Octobr. Az boszniai passa ma jött be az táboriján három ágyúval és két ezer jancsárral, melly passának az orczája igen vén és szőr nélkül való sima. Ugyan ezen nap jutott segítségünkre az török császár vadász mestere is nem kevés magával.

13. Octobr. Ma mentem sátorába látogatásnak okaért az boszniai passához; holott sok féle törökök, békék, agák, és vajdák nagy czeremoniával udvart állván vártanak, kivel mikoron szemben lettem volna, beszélgetésünk után fiává fogada és ugyan ezen nap egy szép kis gyermek lovat ada ajándékon, ezt az lovat Sóos István nevű ifjú jámbor szolgálomnak adtam. Ma kértem hit levelet is tőle, hogy Újvárbán az magyaroknak és markájoknak békeség léssen, bátor ostrommal vegyük is meg, hanem csak a németeket fogják bántani. Ma voltam szemben Zinán passa apámmal is, maga sátorában.

Saját kezével: Három török apám vagyon, vezér Memhet passa, vezér Hassain passa, és vezér Zinán passa adja istenem minden jóra.

17. Oct. Ez éjjel hajnal előtt sok tradtálásnak utána, isten akaratjából megadák az németek Újvárat. Ugyanazon órában beküldtetem elől Bosnyák uramat, melléje adtam Farkas Mihály és Nagy Márton hadát, válogatva szám szerint, úgymint kétszáz vitézeket, kiknek utánok magam is mentest mentem, és szemben lévén az német kapitánynyal, kezemben adá az várnak minden kulcsait, mellyhez képest ugyan ott ben haltam; hanem jó reggel eljáván az várnak minden fokát, egyéb ott ben való dolgaimat végeztem. Bosnyák uram kezében adám az várnak minden kulcsait, hozzá oktatóván elsőben magát a' jó vigyázásra, és szép rendtartásra; az közönséges vitézeknek is regulát szabván, magam kijövök, és az szép erősségnek kezünkbe való adásáért dicséretet és szép hálaadásokat mondván egyenlő szívvvel, nem csak jó néven vettük, hanem az örökké áldandó szent örök istennek nekünk ő felsége birodalma alá adott ajándékát, tele torokkal egész táborral meg is köszöntük.

Saját kezével: Sok esztendőktől óta jobb iznen nem aludtam, mint mikor a sok munka és fáradság után az érsekújvári nagy csomó kulcsot az fejem alá tettem vala, és édesdeden nyugottam rajta, mert bizony sok gondon és szerencsén valók miatta.

22. Oct. Mai napon mentem be Újvárba együtt az ő felsége kapitányival, és a' pápista templomot isten tisztességére elfoglalván a' római atyafiaktól, a' Te Deum laudamust, egyenlő szívvvel elmondánk benne, istennek hozzám való jó voltaért nagy hálákat adván; ugyan ott halgattam meg Piskolczy Vincze prédikátoromnak szent predicatioját, a' predicatiót végig hallgatván az bástyákon örömet lövettem.

7. Nov. Mai napon jó reggel egész táborostul elkészülvén felültem, és az én gondviselő kegyelmes istenemnek, az egész mai jó szerencsés hadakozásomról az vitézekkel egyetemben buzgó és tiszta szivbül nagy hálákat adtam, és háromszor rendtartásunk szerint azt tábor helyen Jézust kiáltottunk. Annakutána magam az válogatott hatszáz vitézekkel Újvár felé fejedelmünk ő felsége eleibe visszafordultam, az több seregek pedig szép renddel lobogtatván zászlósokat egy darabon kísértének, azután megtérvén oda oszlottak, az hova teletlésnek okaért rendeltük őket, és így lett eloszlásunk isten akaratjából mocsonoki táborból. Minthogy pedig még sok igazgatással voltak Újvárban is az vitézek közül, magam néhány szolgálóimmal bementem Újvárba ott mindeneket jó módjával hagyni és elrendelni. Az seregeket Udvard nevű faluban szállítottam.

11. Nov. Szintén viradtakor meglátván és elérvén az Rákos mezején az ő felsége szép lovas és gyalog táborát; megállítván azért a' magammal levő sereget néhány fő ember és ifjú legény szolgálómmal ő felsége eleibe rugaszkodván, mert immár ő felsége is lovon ül vala; és leugrom lovamról kezét fogván ő felségével tisztességesen üdvözlém ő felségét. Ezeknek utána felülvén lovamra, félre csak ő magának híva ő felsége, és meghagyja, hogy azon helyen, melly Budához majd fél mértföld vala seregestül megmaradjak szorgalmatosan vigyázzak ő felségére; ez beszédét mikor elvégezte volna pedig ő felsége ilyen három szót Piissimi est principis de futuris prospicere. Elsőben, hogy ha, ugy mond énnekem (kit isten ne adjon) az török miatt mostani közikbe való menetelemben valami nyavalyám történik, Magyarországot ne hagyja el. Másodszor, ha nekem úgymond szerencsétlenségem esik ez utamban (mert szintén Budához a Duna partra kellett ő felségének menni) tehát az magyarországi urak között Bátor Gábort mindeneknél felebb becsüljed, és ő vele értekezzél. Harmadszor, rólam példát vévén ha mi rajtam történik, soha az török nemzetségnek kérlek ne irigyetek. Ez három ő felsége intési, melly után fejenként kiáltanak és megindulván az ő felsége sűrű kopjás és gyalog seregét be méné szintén Buda ellenében az Duna partra, hol nagy tisztességgel várván ő felségét az passák és fölő törökök, mikoron elért ő felsége a' Duna partra, a budai és pesti ágyúknak sűrű dörgési és ropogásával excipialván ő felségét, az passák, annak utána Memhet vezér passa, az török császár küldte koronát nagy tisztességgel megadta ő felségének, és ugyanazon vezér együtt a koronával adott ő felségének egy aranyos hüvelyű tükretekkel¹⁶ rakva igen szép aranyos kardot, és egy kantárt ajándékon, tizenkét lovakat is. Én pedig

¹⁶ Türkizzel.

az ő felsége parancsolatja szerint napestig az hagyott helyen seregestül egy nagy halmon vigyáztam mind addig, valamig ő felsége oda ben az vezérrel végezett és vendégeskedett nagy tisztességgel az ő módjok szerint, egy néhány rendbeli áldozatoknak nemével is; meg viszont sátoráig ujjabb ágyuk zengésével közünkbe kísérték volna ő felségét. Közünkbe jutván azért nagy jó szerencsésen ő felsége istenünknek megköszönvén nagy hálaikat adánk arrúl is, hogy az farkasokkal az profeta mondása szerint egyességben hozott bennünket, és háromszor Jesust kiáltván, mivel hogy az estve immár szintén eljött vala, az ő felsége szép tábora az Rákos mezején ő felsége sátorát körülvévén letelepedék. Minthogy pedig postán mentem vala ő felsége mellé, ő felségénél voltam vacsorán sátorában együtt Illyésházi urammal, Géczi György és Rákóczi Lajos uramékkal, és így az egész éjszakát ő felsége velünk egyetemben az Rákos mezejének közepében nagy boldogul mulatánk el a' nagy istennek kegyelmes jó akaratjából.

Saját kezével: Millyen fejedelem módjára vígan tartá bennünket, kik nála valánk ő felsége, megírák vala.

Egy török ki istenért mezítelen jár vala, kinek Dervis vala neve, mint bömböle azon éjszaka kívül a' sátoron, az hol ketten Illyésházi urammal hálaánk vala, mert dér és hideg vala kin, mint haragudott legyen Illyésházi bátyám, mert nem alhatik vala miatta, elég vigasságos vala.

12. Nov. Indult meg fejedelmünk ő felsége velünk és egész táborával egyetemben az Rákos mezejéről és nagy vígan szállottunk be Vácban. Itt adták meg ő felségének az erdélyiek a rácz despot arany koronáját, melly nem alább való a török császár küldte koronánál, ugyan ezen rácz király despot arany övet is, arany tollával együtt praesentáltak az erdélyiek ő felségének.

13. Nov. Minthogy ő felségének egynehány rendbeli sűrű dolgai voltanak, az mellyeket haladék nélkül Vácban kellett elvégezni, azért azoknak módjával való elvégzésében foglalatos lévén ő felsége, ez mai napot is itt mulattam el.

14. Nov. Mai napon kiindulván ő felsége velünk egyetemben Vácból, nem lévén ő felségének alkalmas helye egyebütt való meghálásra, Nógrád és Palánk között egy erdőben tábort járván megszállitattuk ő felségét táborostul, és az éjszakát ott mulatta el ő felsége velünk egyetemben szép csendesen.

15. Nov. Jó reggel megindulván ő felsége tábora minthogy immár nekem is valami részből házámhoz való jövelemre szabadságom vala ő felségétől, minden szép kopjás hadai megindulván ő felségének, ragaszkodtam lovamon az ő felsége hintaja mellé és nagy becsülettel ő felségétől búcsúzni akarván (mert ott kelle haza félre eltérnem) hintójába ültete, és sok beszélgetései után sub bonis

conditionibus kicsin szerelmes Homonnai István fiacskámnak megtekintéseért el bocsáta ő felsége, holott lovamra ülven fejenként Jesust kiáltának, és így isten akaratjából ő felsége az korponai gyűlésre, én pedig vitéz szolgálóimmal házamhoz¹⁷ térek, melly nap tovább nem jöttem Balassa Gyarmathnál.

Mivel hogy pedig az szerelmes fiacskámnak Homonnai Istvánnak, kiblen isten után minden ez világi gazdagságonnál ezüstmél és aranynál nagyobb gyönyörűségemet helyeztettem, életét és egészségét az mint mondám, hamarébb minden ez világi jónál akarom látni, rendelvén magamban hogy hadamat, melly immár csak magam szolgálóimból áll, holnap isten segítségül elhagyjam, és néhány szolgálómmal postára ülök, hogy kedves fiamat mentül hamarébb köszönthessem, melly tanácsomat fő ember szolgálóimmal közlöttem és javallatták.

20. Novembr. jutottam házamhoz unghvárra egyetlen egy szerelmes Homonnai István kis fiamhoz, kit isten akaratjából kívánságom szerint, kedves jó egészséges életben találtam, kiért az én istenemnek méltó hálaadásokkal tartozom. Ennek azért az én irgalmas és kegyelmes gondviselő istenemnek, ki minden utamat és hadakozásomat nekem tisztességesen nagy szerencsémre megáldotta, és reám törő titkon és nyilván ellenségimet is megzabolázta. Adassék dicséret, dicsőség és tisztesség én tőlem, mátol fogva örökkön örökké Ámen.

¹⁷ Ungvárra

KOVÁCS SÁNDOR

HÁNYATOTT SORSÚ MAGYAR EMLÉKEK AZ UNG FORRÁSVIDÉKÉN

A HAJASDI SZURMAY-KERT

Hajasd (1904-ig *Voloszánka*, ma: Волосянка) a Beszkidek és a Kicsera hegyek között, az Ung által kialakított völgyben fekvő ukrán-ruszin falu. A Fenyvesvölgyi (Ставне) Kistérséghez tartozó falu lakossága 1629 fő. Írásos dokumentumok először a falut 1549-ben említették. Gazdaságában fontos szerepet játszik az előző számunkban bemutatott vasútvonal.

A Nagy Háború idején a második orosz betörés visszaverésében kulcsfontosságú szerepet játszott az Ung-völgyi hadseregcsoport élére kinevezett új parancsnok, Szurmay Sándor gyalogsági altábornagy, akkori honvédelmi államtitkár. A hadseregcsoport-parancsnokságot 1914. november 25-én Nagybe-reznán vette át. Később, a harcok folyamán a tábornok főhadiszállását Hajasdon rendezte be. Erről a *Pesti Hírlap* 1915. június 19-i számában Berkes Imre így írt:

„Hajasd valóságos látványosság. [...] Nyüzsgő barak-város lett belőle a hosszú téli és tavaszi harcok során, volt élelmező-állomása, kórháza, péksége, marhatelepe, löszerparkja, sokféle javítóműhelye, kaszárnyája a csorbadombi uton s tiszti barakjai, amelyeken vidám felírások árulják el a jó kedvet: Jaguár-villa, Központi kávéház, Nemzeti kaszinó, Jolán-lak, ilyen és ehhez hasonló nevű szürke faházakból indultak a tisztek véres utjaikra, hogy visszaüzzék az oroszokat.

Itt székelt vezérkarával együtt hónapokon át Szurmay. Az Ung partján áll, szemben a vasuti állomással Szurmay emeletes barak-palotája. Most csendes és szótalan, ablakai és ajtajai zárva, csak egy szál katona őrzi a hires palotát, ahol annyi okos és célszerű terv fogant meg végrehajtásra a magyar vezér agyában. A vasuti sinek és a barak-ház között hevenyészett kert, gondosan összehordott pázsittéglákkal kirakva, kívül ezzel a felirással: Szurmay-kert. Esténként s kora reggel itt látták egymagában sétálgatni Szurmayt a falu lakói, akik a nagy tábornok tiszteletére a kert közepére termésköből hatalmas piramist hordtak össze, az egyik oldalán csiszolatlan, de lesimitott

Szurmay barakkpalotája 1915. augusztus 25-én. (Brandecker Ferenc hagyatéka, Baranyi Elek gyűjteménye.)

felülettel, ide írják majd rá a háboru végén arany betűkkel Szurmay Sándor nevét. És talán azt is, hogy mikor tagadta meg a visszavonulást a hogy tartotta keményen frontunkat a tavaszi hónapokban az oroszok woloszatei részletsikere után. És talán azt is, hogy az események igazolták Szurmay bátor és energikus elhatározását.”

*Szurmay visszaemlékezéseiben főhadiszállását másként írta le: „Az uzsoki súlyos téli harcok alatt, 1915. januártól áprilisig egy öt helyiségből álló pénzügyőri házban húzódtunk meg. Egy kis szoba, melynél az ajtót egy felszegezett pokróc pótolta, volt az én fogadószobám. Abban dolgoztam, fogadtam, aludtam, mosdottam. Ott is referáltak. Mellettem egy szobában volt a hadműveleti iroda, és egyúttal a vezérkari tisztek hálószobája. Egy nagybacska szoba étkezőhelyiségül és egyúttal irodául szolgált, egy másikban a távíróosztag helyezkedett el. Világítást üres palackokba dugott gyertyák szolgáltattak. A törzs többi emberei a faluban helyezkedtek el, úgy, ahogyan lehetett.” (Lásd *A magyar katona a Kárpátokban*, N.R.G.-COM Kiadványok, Budapest, 2005.)*

Elképzelhető, hogy a barakkban 1915 januárja előtt rendezkedett be, és januártól már a kőházba költözött át. Talán november végi megfázásos, néhány napos betegsége is közre játszhatott ebben. Az általa említett pénzügyőri ház látható az előző számunkban már említett Brandecker Ferenc népfőlkelő főhadnagy, a magyar királyi vasútbiztosító osztag Hajasdon

A hajasdi vasútállomás környéke. (Brandecker Ferenc hagyatéka, Baranyi Elek gyűjteménye.)

A hajasdi vasútállomás környéke. Előtérben Brandecker Ferenc és a Szurmay-kert. (Brandecker Ferenc hagyatéka, Baranyi Elek gyűjteménye.)

szolgáló parancsnokának a felvételein. Egyébként ezek a fényképek a témával foglalkozó kutatók számára felbecsülhetetlen értéket képviselnek. Ezért is fontos, hogy ükunokája, Baranyi Elek megőrizte az útókor számára és rendelkezésünkre bocsátotta, sőt helyszíni bejárásának tapasztalataival segítette a kutatásainkat. Köszönet illeti ezért.

Nos, a tábornok reggelente a pénzügyőri ház kertjében sétált, amit aztán róla neveztek el Szurmay-kertnek. Brandecker főhadnagy akkor készített felvételei segítenek beazonosítani ezt a háborús emlékhelyet.

Az idézett írott forrás hiteles képet fest a Szurmay-ketről. Egy másik lap, az *Ung* 1915. július 4-i számában szintén említést tett a kertről:

„Szurmay nevének megőrkítésére kedves gondoskodás történt. Az állomás mellett csinos kertet készítettek, mely Szurmay nevét viseli. A kert közepén egy nagy kőrákácson márvány tábla várja a hős emlékét dicsőítő felírást.”

Az *Uj Idők* 1915. július 25-i számában pedig ezt olvashatjuk: *„A Szurmay-kert. A muszkaverő, híres honvéd-generálisnak, aki az uzsoki szorosban tartotta föl katonáival az orosz tengert és aki mostanában nagyon magas kitüntetésben részesült, – kedves meglepetésben volt része egy tavaszi napon. Hajasdon, Uzsok mellett tanyázott ekkor a tábornok, – köröskörül nyomorult rutén faviskók, ledöntött erdők, fölégetett házak, sehol egy tenyérnyi hely, ahol a szem megpihenhetne. Am egy reggelre gyönyörű kis parkot varázsoztak a honvédek a hajasdi országút mellé. Drótsövény vette körül, karcsú fiatal fenyőfák állottak benne művészi elrendezéssel, sőt még egy-két virágágy is akadt. A kapú homlokára nagy betűkkel van felírva „Szurmay-kert”. A kertben van egy falóca is és ebben a kertben sétált órák hosszat a tábornok. A kert közepén nagy sziklatömbökből egy piramis van összehordva. Mikor egy magasrangú német tiszt arra járt és megkérdezte, mi a jelentősége ennek a sziklahalmaznak, Szurmay így felelt:*

– Ezeket a sziklákat én hordattam ide, ez a honvédség szimbóluma.”

A kert történetének nagyon fontos kiegészítője egy Brandeckernek küldött későbbi képeslap, amelyen ez áll:

„Kedves Brandecker! Kassa, 1917-VIII/9.

Nőm megbízása folytán értesítelek, hogy ismét idehaza lévén, szívesen vennők, ha a rendes anygalka ismét gondolna reánk is s hozna – mint eddig tette – czinkát, tojást, krumplit, stb. Tudomásodra hozom továbbá, hogy a Honv. Miniszter úr önagyméltóságával végleg megállapodtunk abban, hogy a Szurmay park ott, hól van megmarad – de természetesen jó karba lesz hozva s szép rendben tartva és hogy azonfelül a Szurmay temetőt is ott

1.

2.

3.

A Szurmay-kert. A 2. felvétel 1915. augusztus 25-én készült, ezen a jobb szélén Brandecker Ferenc áll. Az 1. és a 3. képen Brandecker Ferenc balról látható. (Brandecker Ferenc hagyatéka, Baranyi Elek gyűjteménye.)

A Szurmay-kert és a barakkpalota helye a mai Google Earth-térképen

fogja Greiszhaber alezrd. úr át telepíteni /: az állomással szemben /:, hól én azt annak idején személyesen kijelöltem itt. Te szíves voltál 2 fénykép felvételen feltüntetve is nekem elküldeni. Jó lenne e helyet e célra kissé már előre nivellálni úgy, hogy Uzsokra is és Ungvár felé is lejtje legyen. Szervusz! Üdvözöl Mestitzer A.”

Vagyis még a háború vége előtt elhatározták, hogy a kertet gondozni fogják, és ide telepítik át a szétszórt katonasírokat. Sajnos a háború után végbement politikai változások elsodorták a Szurmay-kertet. Még szerencse, hogy Brandecker Ferenc felvételeivel helyének behatárolása nem jelent problémát.

A HAJASDI ORSZÁGZÁSZLÓ EMLÉKMŰ

1942. szeptember 27-én ünnepélyes keretek között avatták fel a falu Országzászlóját. A nemzeti jelképet a községnek Kiskunfélegyháza adományozta. Az ünnepségről október 3-án beszámolt a Kiskunsági Közlöny: „Városunk kárpátaljai testvér községében, Hajason (sic!) bensőséges ünnepség keretében avatták fel Kiskunfélegyháza város közönsége által adományozott országzászlót.

Az országzászlót dr. Rozsnyai Béla, városunk polgármestere és Dobák Béla városi pénztári ellenőr vitték el a ruszínföldre és adták át a testvérközség közönségének. Az ünnepség, amelynek keretében az országzászlót felavatták, a ruszín nép teljes részvétele és öröme mellett zajlott le.

A hajasdi Országzászló Emlékmű avatása. Balról Demkó Pál országgyűlési képviselő tart beszédet, jobbról Dankulinecz Gyula esperes görögkatolikus szentmisét celebrál. (Kiskunsági Közlöny, 1942. november 7.)

Az országzászló felavató ünnepségen részt vett a kárpátaljai kormánybiztosság képviselőjében Initzky Sándor g. kat. nagyprépost, főtanácsadó, ezenkívül a ruszin nép vezéralakjai közül Bródy András országgyűlési képviselő, volt ruszin miniszterelnök. Demko Pál és Földes Mihály országgyűlési képviselők, a ruszinföldi katonai alakulatok képviselői, a körjegyzőség vezetősége élén Szántó József körjegyzővel, a határrendőrség, csendőrség, pénzügyőrség, a MÁV képviselői, valamint az ünnepi ruhába öltözött ruszin lakosság és a helyi levante alakulatok.

A felavató ünnepséget görögkatolikus táborigazgató mise előzte meg, amelyet az egybegyűlt ünneplő közönség ajtatosan hallgatott végig.

Mise után dr. Rozsnyai Béla polgármester ünnepi beszéd keretében adta át az országzászlót, kihangsúlyozva a testvéri együttélést és szeretetet. Beszédében felhívta az illetékesek figyelmét a ruszin nép szociális viszonyainak javítására, amelyet a meglévő adottságok fejlesztésével hamarosan el lehetne érni.

Az országzászló nagybizottság nevében Demkó Pál országgyűlési képviselő, a ruszin nép agilis szószólója avatta fel a zászlót. Beszédében a ruszin nép igaz magyarságát és hűségét állapította meg. Az ünnepi számok között magyar nyelvű szavaltatok hangzottak el a testvérközség ifjai ajkáról. Az országzászlót Hajasd testvérközség nevében Szántó József körjegyző vette át, aki a testvérközségben az országzászló jelképében haladó kultúrát odaadó munkásságával önzetlenül segíti elő.”

A felszólaló Demkó Mihály országgyűlési képviselő magyar majd ruszin nyelvű beszédében hangsúlyozta, hogy ennek a népnek nem idegenek a piros- fehér-zöld színek, hiszen elődeik Rakóczi és Kossuth idejében harcba szálltak ezért a zászlóért, és ha kellett, vérüket is ontották a győzeleméért. Az Országzászlót Dankulinecz Gyula görögkatolikus esperes áldotta meg. Az ünnepség utáni közebeden a kiskunfélegyházai küldöttség ígéretet tett Hajasd és a körjegyzőség többi települése szociális támogatására. A fent idézett lap megállapította: „A helyszínen nyert tapasztalatok alapján megállapítható, hogy testvérközsegeinkben a szociális gondozói munkát kell a legsürgősebben megindítani. – Kézbe kell venni és fejleszteni az ott lévő háziipart, nevezetesen és speciálisan a ruszin kézimunkát, háziszőítést, famunkákat stb. – Ezen a téren igen nagy eredményeket érünk el, ha a háziipari nyersanyagokat biztosítanánk a lakosságnak, viszont a termelvények értékesítését megszerveznénk. A ruszin nép által termelt kender és len feldolgozására a legsürgősebben szövőszékeket kell beállítani, a szövésre a lakosságot megtanítani és ezt az önálló háziipart a mai idők paran-

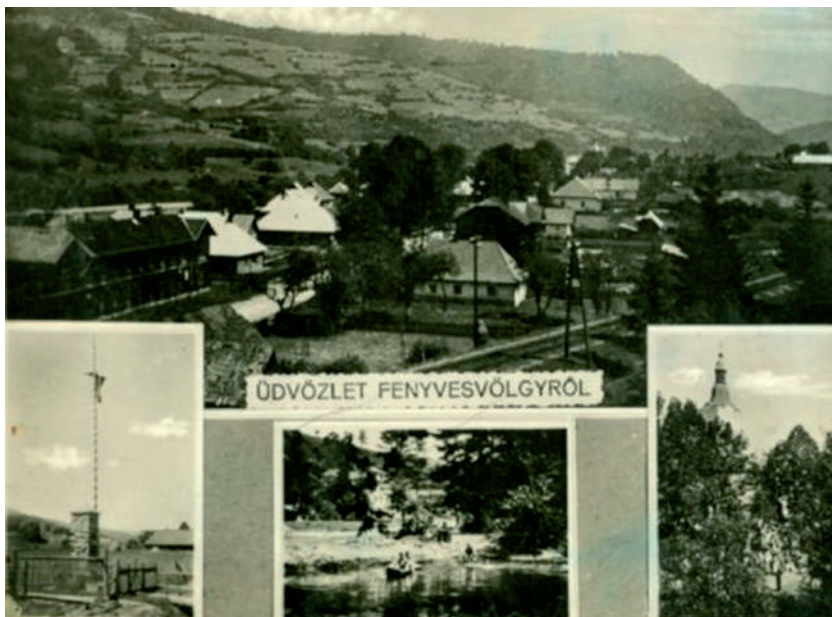
csoló szavával a legnagyobb ambícióval kell felkarolni. A hatalmas erdők vadon termett málnáját helyben kell feldolgozni, munkaalkalmat szerezni a feldolgozással és munkát az előállító lakosságnak. Baromfi, kecske, sertés stb. juttatásával fokozni lehetne a családok jövedelmét és életszínvonalát.”

Láthatjuk, hogy egy zászlóadományozás komoly segítségnyújtási programot indított el. Mindez több más testvértelepülési kapcsolat esetében is hasonlóan alakult.

Az Országzászló viszont mára sajnos nem maradt meg.

ORSZÁGZÁSZLÓ FENYVESVÖLGYÖN

Fenyvesvölgy (*Sztavna, 1902-től Állás, 1904-től Fenyvesvölgy, ma: Ставе*) az Ung völgyében fekvő ukrán-ruszin falu. A falu lakossága 1615 fő. Ma 11 másik települést egyesítő kistérségi központ. Első írásos említése 1544-ből származik. Gazdasági életében fontos szerepet játszik az Ung-völgyi vasútvonal állomása.

A fenyvesvölgyi Országzászló Emlékmű egy korabeli képeslapon. (A szerző gyűjteménye.)

Az anyaországhoz történt 1939-es visszatérés után Pápa városa Fenyves-völgyet testvérközséggé fogadta és a falunak Országzászlót adományozott. A község Országzászló Emlékművének létrehozását egy Budapestről ide szakadt fiatal orvos, dr. Simor János kezdeményezte. Helyet az emlékmű felállítására Szkiba János görögkatolikus lelkész a saját kertjében ajánlott fel. Az emlékmű alapja egy hatalmas gránitszikla lett. Az Országzászló-avatást Honvéd-nappal egybekötve 1942. június 28-án tartották. A *Nemzeti Élet* című lap 1942. július 5-i számában terjedelmes cikkben számolt be az ünnepségről:

„Vasárnap reggel zenés ébresztőre kelünk. Ma nemcsak Országzászló-avatás, de Honvéd-nap is van. A község ünnepi díszbe öltözött. Közel a templomhoz, frissen kaszált réten virággal és fenyőgallyakkal díszített táborigoltár várja az ünneplők ezreit, vele szemben, az országút jobboldalán pedig tizenkétméteres zászlóárbóc nyúlik a magasba, mesterien épített, terméskő-talpat mellett. Az Országzászló 16 négyzetméteres területét Szkiba János görögkatholikus lelkész úr adományozta. A mű elgondolása, tervezése, az építés vezetése, az ünnepély sok gonddal járó megrendezése dr. Simor János körorvos úr munkája [...]

A szent-miséen, amelyet Dankulinecz Gyula hajasdi görögkatholikus főesperes úr mutatott be az Úrnak, a fent felsoroltakon kívül jelen voltak még: dr. Illiczky Sándor preláтусkanonok úr, Kárpátalja főtanácsadója, dr. Halász Géza miniszteri tanácsos úr, Kárpátalja kormányzói biztosának helyettese, Hamuth János úr, Pápa testvérközség polgármestere, Gyurics Gyula alispán úr (Ungvár), Nagy Kálmán főszolgabíró úr, járásának atyai szívé, népszerű főbírája (Nagyberezna). Magda Elek alezredes úr, zászlóaljparancsnok és a zászlóalj egész tisztikara, Farkas János őrnagy úr és Budaváry László v. nemzetgyűlési képviselő, a Nemzeti Élet felelős főszerkesztője, aki, mint ünnepi szónok, az Ereklés Országzászló Nagybizottságát képviselte.

A nagy térséget egészen körül fogta a község és környéke népének ünneplőbe öltözött, tarka sokasága: ruszinok és magyarok. A táborigoltár mise kezdetét vette. Az Evangéliumot ruszín és magyar nyelven olvasta fel a pap. Szentmise alatt a ruszín-dalárdára és a honvédek énekkara felváltva énekelt ruszín és magyarnyelvű miseénekeket.

Szent-mise után a közönség átvonult az Országzászlóhoz. Itt először elhangzott a magyar Himnusz, majd nyomban utána a ruszín Himnusz. A megnyitóbeszédet mindkét nyelven Szkiba János lelkész mondta. Szép szavakkal méltatta a zászló színeinek jelentőségét, majd megáldotta a zászlót. Utána búbajos gyermekszavalatok következtek, majd dr. Simor János körorvos felajánlotta a zászlót a község közönségének. A Magyar Hiszekegy következett, majd imára hívó kürtjel és a zászló felrepült az árbóca.”

Ezt követően Budaváry László ünnepi beszédében ismertette az Országzászló küldetését, méltatta a magyarság és a hűséges rutén nép ezeréves kapcsolatát, és az akkor zajló háborúval kapcsolatban megjegyezte:

„Aki a hazát védelmezi, nemzetét védelmezi; aki nemzetét védelmezi, családját védelmezi: önmagát, hozzátartozóit és gyermekeit s bennük a magyar jövőndőt.”

Beszéde után Koleszár József főjegyző a község nevében átvette a felavatott és az országos mozgalom rendjébe beiktatott Országzászlót. Az emlékművet megkoszorúzta a honvédség, a rendőrség, a csendőrség, az erdőhivatal, a leventék, az iskolák. Pápa városa képviselőjében Hamuth János polgármester nemzetiszínű szalaggal díszített babérgyertyát helyezett az Országzászló talpzatára. Az avatási ünnepség a Szózat és a honvédek díszmenetével fejeződött be. A Honvéd-nap rendezvényei azonban késő délutánig tartottak.

Sajnos a fenyvesvölgyi emléket is elsodorta a szovjetrendszer.

ORSZÁGZÁSZLÓ CSONTOSON

Csontos (1904-ig *Kosztrina*, ma: Кострина) az Ung folyó partján fekvő ukrán-ruszin falu. Ma hat települést egyesítő kistérségi központ, lakossága 1085 fő. Első írásos emléke 1549-ből való. Igazi műkincse a falu központjában, a hegyoldal fái között 1703 óta álló klasszikus bojkó fatemplom.

A kis magyar világ idején, 1943. november 7-én a falu Országzászlós Emlékművet avatott. Az ünnepségen a kiskőrösi dr. Staud Lajosné az általa följajánlott országzászlót átadta a községnek, amit Ivániga János községi bíró beszédben köszönt meg. A rendezvényről a *Kárpáti Híradó* november 10-én így számolt be: „...vasárnap délben ünnepies külsőségek között avatták föl a Kiskőrös által adományozott országzászlót. Az ünnepségen Kárpátalja kormányzói biztosa képviselőjében megjelent dr. Balás Vilmos miniszteri osztálytanácsos, ott volt Ungvárról dr. Somogyi Imre miniszteri tanácsos, pénzügyigazgató, dr. Kaposváry Antal járásbíró elnök, valamint a csendőralosztály parancsnoka. Hrunyánszky Sándor levente szavalt. Az Ereklés Országzászló Nagybizottsága nevében Nagy János ügyvéd mondott avatóbeszédet. Szabad Antal görögkatolikus esperes-lelkész áldotta meg ezután a zászlót. Beszédében a magyar-ruszin sorsközösséget méltatta, kitért a ruszin népnek a Rákóczi szabadságharcban és 1848-ban tanúsított hazafias magatartására és névszerint sorolta fel II. Rákóczi Ferenc ruszin származású

A csontosi Országzászló Emlékmű avatása. (Friss Ujság, 1944. január 12.)

hadnagyait, akik a végsőkig kitartottak a Nagyságos Fejedelem mellett. A község nevében Ivániga János községi bíró vette át az országzászlót, majd a koszorúk elhelyezésére került sor. Dr. Tomcsányi Vilmos Pál, Kárpátalja kormányzói biztosa koszorúját dr. Balás Vilmos miniszteri osztálytanácsos helyezte el az országzászló talapzatán. Az ünnepséget két fogásos közebed követte, amelyet az egyik katonai mozgókonyha készített.”

Sajnos ez az emlék is elpusztult.

KÉSZ BARNABÁS–KÉSZ MARGIT

A KÁRPÁTALJAI KÉZMŰVESIPAR TÖRTÉNETE 1920 UTÁN

*Jó a 'Gazdagság, de job a 'Mesterség:
mert ha a gazdagság elvész is, megmarad a 'Mesterség.¹*

A modern korhoz köthető gyári nagyipartól eltérően a kézműipar² már évezredek óta az emberiség nélkülözhetetlen, a mezőgazdaságot szervesen kiegészítő gazdasági tevékenységének számított. Nem volt ez másképpen a nagyobbbrészt állattenyésztéssel és földműveléssel foglalkozó magyarság esetében sem, annak ellenére, hogy a Magyar Királyságban meghatározó volt a külföldről betelepült, német és más etnikumú iparosok szerepe. A magyarországi kézművesség, kisipar évszázadairól a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara 2005-ben egy átfogó, gazdagon illusztrált kiadványt adott ki *A magyar kézművesipar története* címmel.³ A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetében készült, Szulovszky János szerkesztésében megjelent, impozáns, értékes és hiánypótló kötet a trianoni békediktátumig kíséri végig a történelmi Magyarország kézműves szakmáinak fejlődését. Utószavában (*Kézművesség a 21. században*) a szerkesztő felhívja a figyelmet e kihalófélben lévő szakmák tervszerű dokumentálásának fontosságára, a kézműves örökség felkarolására és tudatos átörökítésére. A lehetséges kézműves-utánpótlás tekintetében derűlátásra ad okot, hogy a fiatalok körében igen kedveltek a múzeumok, tájházak kézműves bemutatói, foglalkozásai, a nyári kézműves táborok.⁴ Mint Szulovszky írja, a kézművesség nem csupán

¹ A debreceni szappanos céh 17. századi privilégiumlevelében olvasható, latin eredetű bölcsesség.

² Kézművességnek nevezzük az emberi erővel és kézi szerszámokkal, egyedi eljárással végzett formaátalakító tevékenységet, például edények, ruházat és más eszközök (félkész- és késztermékek) előállítását, a hagyományokra épülő háziipari vagy kisipari tevékenységet. A kézművesség a kézműves mesterségek (a néprajzban *kismesterségek*), szakmák gyűjtőneve is. A mai korban az iparosok már főként elektromos energiákkal hajtott gépeket is alkalmaznak a hagyományos kézi eljárások mellett.

³ Szulovszky 2005.

⁴ Így például az általunk évtizedek óta szervezett, a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség égisze alatt működő Mikes Kelemen Hagyományörző Alkotótáborban (Kárpátaljai Jurtatábor) népi iparművészek bevonásával kiemelt figyelmet fordítunk a hagyományos mesterségek (nemezelés, bőrzés, rézdomborítás, szövés-fonás, fa- és csontfaragás stb.) oktatására és népszerűsítésére.

letűnt korok érdekes színfoltja, hanem a jelen és egy élhetőbb jövő egyik eszköze és lehetősége.⁵

Mivel az említett kiadvány objektív okok miatt nem tartalmazza a Trianon utáni magyar ipartörténetet, valamint az elcsatolt területek kézműiparának jellemzését, célul tűztük ki, hogy összefoglaljuk szűkebb pátriánk, Kárpátalja (elsősorban magyar vonatkozású) kézműiparának történetét, szerény adalékul szolgálva a remélhető további, más nemzetrészekre kiterjedő kutatások számára.⁶

A kárpátaljai kézműipar-történeti tanulmányok igencsak hiányos történetét Soós Kálmán foglalta össze egyik tanulmányában. Mint írja, az említett témakörben a vidéken csak későn és vonatottan kezdtek el kutatni, a megjelent publikációk esetlegesen, az általános történeti kép kiegészítéseként és az aktuális politikai elvárásoknak megfelelően mutatják be a kézművesipar múltját. Az 1945 utáni kutatók közül V. I. Ilko, V. I. Netocsajev, I. G. Sulga, I. G. Kolomijec, D. P. Szabó, I. F. Szimonyenko, P. Sz. Penyák, I. M. Hrancsak, V. V. Paljok munkáit elemzi, akik általában a 19. század előtti korszakokkal, például a középkori céhekkel foglalkoztak. Eközben a Magyar Királysághoz tartozó, soknemzetiségű régió kézműveseinek vizsgálatánál ignorálták a magyar vagy német mesteremberek jelenlétét, a levéltári forrásokat pedig a saját, szláv szájízük szerint alakították.⁷

A LEGSZEGÉNYEBB RÉGIÓ

Az Északkeleti-Felvidék fejlődése az évszázadok során jelentős mértékben elmaradt a történelmi Magyarország többi régiójától. Ez elsősorban a ruszinok lakta hegyvidéki övezetre vonatkozott. A 19. században a térség az ipari létesítmények telepítése, a folyók szabályozása ellenére is a peremvidékek elmaradott sorsára volt ítélve. Némi változás, fejlődés csak a millenniumi rendezvényeket követően kezdődött. Az 1897–1901 közötti időszakban zajlott Kárpátalján az ún. *hegyvidéki akció*, melyet az ír származású Egán Ede közigazdász vezetett miniszteri biztosként. Az akció a

⁵ Szulovszky 2005: 468.

⁶ A vidék gépi, vagyis gyári nagyiparát csak érintőlegesen említjük e tanulmányban; etnográfusokként a tradicionális népi kultúra fontos szegmensét alkotó kárpátaljai háziipar és kisipar jellegzetességeire fókuszáltunk. Mint már szó volt róla, ezen belül is a kárpátaljai magyarság hagyományos gazdálkodását kutattuk, a ruszinok/ukránok, a románok és a vidéket lakó más etnikumok tárgyi műveltsége külön kutatásokat igényelne.

⁷ Soós 1995: 74–95.

szegénység felszámolására, a ruszin kisparaszti gazdaságok megsegítésére, szövetkezeti formában történő támogatására, valamint a zsidóság gazdasági hatalmának korlátozására irányult. Egán Ede rejtélyes halála után azonban a kezdeményezés fokozatosan elsorvadt. Bár a *hegyvidéki akció* elsősorban mezőgazdasági jellegű volt, a segélyprogram keretén belül az ipart és a háziipart is támogatták (kosárfonás, szőnyegszövés stb.). Háziipari szövetkezeteket hoztak létre, hogy a lakosság a téli hónapokban se maradjon munka és kereset nélkül. Beregszászban kender- és lenfeldolgozó üzemeket alapítottak (1903–1906), amely 500 embernek adott munkát. Ugyanitt agyag-áru- és kályhagyár létesült. Szolyván és több más helységben fafeldolgozó üzemeket, fűrésztelepeket létesítettek. A magyar kormány megbízásából tanfolyamokat szerveztek a háziipar fellendítésére. Péterfalva, Veresmart, Sásvár, Fancsika, Salánk, Feketeardó, Tekeháza, Tiszaszirma, Tiszabökény községekben például kosárfonásra, fazekasságra, seprűkötésre, kapaszanyelek, lapátok faragására, Ölyvös községben pedig gyapjú- (guba-) szövésre tanították a népet.⁸

Az 1918-ig a Magyar Királyság szerves részét alkotó Északkeleti-Felvidék a legmaradandóbb változásokat a 20. században élte át. A „boldog békeidőket” követő „nagy háború” harci cselekményei Kárpátaljára is kiterjedtek. Az első világháború után közel 13 ezer km²-t Csehszlovákiához csatoltak. Az Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyéből összekovácsolt, a Saint Germain-i (1919. szeptember 10.), majd a trianoni (1920. június 4.) békeszerződések által Csehszlovákiához csatolt terület meghatározó népessége a ruszin lakosság volt, a magyarok elsősorban a Tiszaháton éltek. Kárpátalja területe 1918 után, így a két évtizedes cseh uralom alatt is az egész kelet-közép-európai térség legelmaradottabb szeglete maradt. Jellemző, hogy bármelyik államalakulathoz is tartozott, mindig a periférián helyezkedett el, távol a fővárostól és az ipari központoktól, és egyik állam sem tartotta fontosnak a távoli régió gazdasági felemelését. A két világháború között a vidék lakosságának közel 70%-a a mező- és erdőgazdaságban volt foglalkoztatva, alig volt ipar, kézműipar (10% körül), kereskedelem (5% körül). Nagy hagyománya volt ugyanakkor a borászatnak és a méhészetnek.⁹ Mint a csehszlovák érárt kutató Szakál Imre beregszászi történész írja, a köztársaságban összesen a lakosság 39,57%-a dolgozott a mezőgazdaságban és 33,8%-a az iparban, addig Kárpátalján ez az arány egé-

⁸ Gulyás 2009: 71, 75.

⁹ Bárdi–Fedinec–Szarka 2008: 105–106.

szen premodern viszonyokat tükrözött: a helyi lakosok 67,63%-a dolgozott a mezőgazdaságban és az erdőgazdaságban, az iparban és a kézműiparban pedig mindösszesen 10,41%-a.¹⁰

A Kárpátalján megalakult magyar politikai pártok között volt a Kisgazda-, Kisiparos és Földműves Párt is, melynek vezetője a híres harangöntő mester, Egry Ferenc volt. Kisgejőci műhelyéből (ezt a László család alapította 1809-ben, Egry a századforduló előtti években vette át a műhely irányítását) tömegesen rendelték meg a harangokat az első világháborúban beolvasztottak pótlására – összesen 54-et. A kisgejőci műhellyel párhuzamosan működött ebben az időben Ungváron az Akkord haranggyár, amelyben ugyanekkor csupán négy harangot rendeltek. Egry Ferenc híre a határokon túlra is eljutott, és így Magyarország falvainak templomai is büszkélkedhetnek harangjaival.¹¹

A vidék gazdasági életében akkoriban még fontos, időnként vezető szerepet játszott a főleg Ungváron, Munkácson, Nagyszőlősön, illetve Huszt környékén élő zsidó lakosság, melynek száma az 1910. évi népszámláláskor elérte a kárpátaljai lakosság 15 %-át, azaz mintegy 90 ezer főt. Az izraeliták kereskedelemmel, kézműiparral, kisebb mértékben földműveléssel foglalkoztak. Ez részben elmondható a kisebb számú, főleg Munkács környékén fennmaradt német lakosságról is.¹²

Csehszlovákiának Kárpátaljára elsősorban mint felvevőpiacra és nyersanyagforrásra volt szüksége. Cseh- és Morvaország ipara összehasonlíthatatlanul fejlettebb volt a kárpátaljainál. A helyi kisiparnak erős konkurenciát támasztottak a cseh kereskedelmi cégek és a jó minőségű termékeket előállító cseh iparvállalatok. A magas munkanélküliség miatt (ez főleg az 1929–1932-es gazdasági válság alatt döntött rekordokat) a kárpátaljai munkaképes lakosság tömegesen vándorolt ki Amerikába.¹³

Az 1938. november 2-i első bécsi döntés értelmében Kárpátalja magyarlakta, déli része (a terület 12 %-a) Ungvár, Munkács, Beregszász városokkal visszakerült Magyarországhoz, majd 1939. március 14. és 18. között a magyar honvédség Kárpátalja egész területét birtokba vette (ezt követően a vidék 1944 októberének végéig tartozott Magyarországhoz). A visszacsatolást követően a magyar kormány nagyszabású gazdasági programokat kezdett el Kárpátalján. A helyi lakosság életkörülményeit a faipar, a vegyipar, a vízerőművek, a mező-

¹⁰ Szakál 2021: 436.

¹¹ Bárdi–Fedinec–Szarka 2008: 42.

¹² Bárdi–Fedinec–Szarka 2008: 175.

¹³ Brenzovics 2009: 80–83.

gazdaság és a turizmus mellett a háziipar fejlesztésével kívánták elérni.¹⁴ Bár a háborús helyzet miatt e tervek nem valósultak meg, a lakosság ellátását végső soron sikerült biztosítani. A helyi lakosok megélhetési problémáit valamelyest enyhítették a széles körű foglalkoztatási programok. Ám az emberek nem igazán értékelték a háborús időkben biztosított stabilitást, mert körülményeiket a korábbi cseh éraban megszokott magasabb életszínvonalal hasonlították össze. A feszültségeket fokozta, hogy a zsidóság gazdasági szerepének visszaszorítása céljából Kárpátalján is felülvizsgálták az iparos igazolványokat és a kereskedői jogosítványokat. Emellett a vidék szövetkezeteit magába olvasztották az anyaországiak: a hitelszövetkezeteket az *Országos Központi Hitelintézet*, a fogyasztási szövetkezeteket pedig a *Hangya*.¹⁵

A Kárpátalját 1944. október 29-re „felszabadítás” címszó alatt elfoglaló szovjetek azzal mutakoztak be, hogy a vidék magyarságát sztálini munkatáborokba hurcolták el. A beköszöntött szovjet éraban az első és legfontosabb teendő az államosítás lett. Az ipar és a kereskedelem terén megkezdődött az állami vállalatok egyeduradalma, a szövetkezeteket és a magángazdaságokat leépítették.¹⁶ A szovjetek főleg kisebb jelentőségű, nem kész termékeket, hanem alkatrészeket (többek között a hadiipari komplexum számára is) előállító üzemeket telepítettek ide, amelyeket Moszkvából irányítottak. A Szovjetunió az extenzív gazdaságfejlesztés jegyében sokkal jelentősebb beruházásokat hajtott végre Kárpátalján, mint amit a vidék mérete, erőforrásai indokoltak volna. A fő iparág továbbra is a fakitermelés és a fafeldolgozás volt. A nagyvállalatok mellett szinte minden településen voltak kis bútorgyártó műhelyek, amelyek nem túl minőséges áruikat a totális hiánycikkek országában gond nélkül értékesítették. Jelentős fejlődésen ment át az élelmiszeripar is. A kisebb-nagyobb településeken egyaránt megtalálható húsfeldolgozó, tejfeldolgozó üzemek, kenyérgyárak, zöldségkonzervet, bort, ásványvizet palackozó vállalatok, az ungvári konyakgyár mellett a kisvállalatok labdába sem rúghattak. Az 1970-es években már közel 300 könnyűipari üzem működött Kárpátalján. A nemzetközileg is ismert huszti kalapgyárban, a munkácsi kötöttáru vállalatban, az állami varrodákban és cipőgyárakban alkalmazott több ezer (főleg női) munkás mellett elenyésző volt az épp csak megtúrt kis szabóműhelyek, cipészetek száma.¹⁷

¹⁴ Bővebben lásd: Szőlősi 2021: 480–500.

¹⁵ Brenzovics 2009: 90.

¹⁶ Bővebben lásd: Molnár D. 2021: 513–521; Császár 2021: 593–600.

¹⁷ Brenzovics 2009: 96–97.

Az iparosítás ellenére Kárpátalja lakosságának a többsége továbbra is falun élt és mezőgazdasággal foglalkozott. A mezőgazdasági termelés formája a *kolhoz* (kollektív gazdaság, termelészövetkezet) lett, ahová a vidéki embereknek kötelező volt a belépés, a föld, az ingóság és a jószág bevitele. Csak az apró háztájiban és kiskertben maradt lehetőség az egyéni gazdálkodásra. Egyfajta kirakattelepülésnek számított Tiszapéterfalva és a helyi *Határőr Agrárcég* nevű kolhoz, melynek elnöke, Bíró Andor magyar ajkú képviselőként bejutott a szovjet Legfelsőbb Tanácsba.¹⁸ A kolhozokban a pazarlóan megszervezett mezőgazdasági termelésnél nagyobb jövedelmet biztosító, ún. *melléküzemágak* létesültek: ajándéktárgyak (*szuvenírek*) gyártása, munkáskesztyű, papucs varrása stb. A kis kolhozműhelyekben vagy odahaza, háziipari, vagyis bedolgozásos alapon készült, sokszor a giccs határát átlépő, változó színvonalú faragott sasok és szarvasok, szarutulipánok és -kürtök, szőlőág-gyertyatartók, papírmaséval bevont kancsók és poharak árasztották el a feneketlen szovjet piacot, bizonyos fokú fellendülést hozva a kárpátaljai (elsősorban magyar) falvaknak.

A sok határváltozáson átment Kárpátalja 1991 után, a Szovjetunió szétesését követően, az önállósult Ukrajna részévé vált. A gazdasági válság¹⁹ ellenére a kárpátaljaiak reménykedve tekintettek a jövőbe, mivel a kommunista diktatúra bukása után csak jobbra számítottak, Ukrajnának pedig minden adottsága megvolt ahhoz, hogy egy gazdag és demokratikus országgá váljon. Az ezredfordulót követően azonban nem fejlődés, hanem gazdasági leépülés kezdődött, a nemzeti kisebbségek számára pedig egyre nagyobb fenyegetést jelent a nemzetiségellenes politika felerősödése és az ország ideológiai megosztottsága. A Kárpátalján is megfigyelhető ésszerűtlen rablógazdálkodás, a 2014-ben kezdődött, kelet-ukrajnai háborús konfliktus elhúzódása, a 2022-es orosz agresszióval kiszélesedett nyílt háború, az ország lakosságának drasztikus csökkenése és elszegényedése miatt a helyi magyar lakosság megmaradása a magyarországi támogatások ellenére is egyre kétségesebbé válik.

¹⁸ Bárdi–Fedinec–Szarka 2008: 268.

¹⁹ Az 1990-es évek elején sorozatosan zártak be a gyárak és az üzemek, több hónapot késtek az állami alkalmazottak, tanárok, orvosok bérei és a nyugdíjak. A hiperinfláció elvitte a lakossági megtakarításokat, rendszeressé váltak az áramszünetek. Felgyorsult a Magyarországra irányuló emigráció, a kárpátaljaiak tömegesen kerestek munkát a szomszédos országokban. Virágzott a határmenti kereskedelem, a csempészet. (Brenzovics 2009: 104.)

NÉPI MESTERSÉGEK, HÁZIIPAROK, KISIPAROK KÁRPÁTALJÁN

A 20. század első felében a kárpátaljai magyar parasztság gazdálkodása még az évszázados hagyományok szerint folyt. Paraszti kisüzemben, tradicionális termelőeszközökkel, extenzív gazdálkodással többféle gazdálkodási ágat műveltek: az állattartás, rétgazdálkodás, földművelés és szőlőművelés mellett több kiegészítő tevékenység, méhészet, kendertermelés, gyümölcs-termelés, halászat is hangsúlyt kapott. Ami a kézműipart illeti, a 20. század derekáig meghatározó jelentőségű kendermunkák és a fazekasság mellett elsősorban a famunkáknak volt nagy szerepük. Az ugocsai, beregi és szatmári véka-, kerék- zsendely- és hordókészítők messze földre is elvitték portékájukat eladni. Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőlős, Tiszaújlak, Técső virágzó kisipara és kereskedelme közeli piacot és áruellátást biztosított a paraszti gazdaságoknak. A vidéki gyümölcsstermesztők elvitték termékeiket a szombati vásárokbá, ahol a városi mesterek (kádárok, kerékgyártók, csizmadiák stb.) portékáit vásárolták meg (a tiszaujlaki bajuszkenőcs például messze földön keresett volt).²⁰ De ugyanígy elmentek például szekérkerékért Dobronyba, Hetyenbe, hordóért Salánkra, rongyszőnyegért pedig Fornosra. A tiszaháti magyarok cserekereskedelmet folytattak szomszédos ruszin, román, szlovák lakossággal is: gyakran szekereztek fel fáért a hegyek közé, bort, gyümölcsöt vittek eladni vagy cserélni; míg az erdős vidékekről faedényeket, kosarakat hoztak, juhásznak, ácsnak szegődtek. A Szernye-mocsár *csikászai* a *csikhalat* Munkácson adták el a ruszinoknak, az ukrán és román árusok pedig szerszámot, faedényeket árultak a magyar települések vásárain. A felvidéki fazekasok főzőedényeket, a nagybányaiak mázas szilkéket hoztak a helyi munkácsi, ungvári, beregújfalui cserépedények mellé. E virágzó kapcsolatoknak végül Trianon vetett véget, államhatárokkal választva el egymástól az évszázadok óta összetartozó településeket és közösségeket, felbontva a jól működő táji munkamegosztást.

A kárpátaljai falvakat az iparosodás az átlagosnál kevésbé érintette, leszámítva az általánosan elterjedt kenderfonást és -szövést. Az 1943-ban az ugocsai Tiszaszászfalut kutató Katona Ferenc szerint például kerékgyártó, asztalos, kovács, kötélverő akadt ugyan, de a lakosság zöme földműves, a fiatalság pedig inkább elmegy a gyárakba, vasútra és útépitésre dolgozni.²¹

²⁰ Gunda 1984: 95.

²¹ Katona F. 1943: 11.

A hatóságok időnként megkísérelték ösztönözni a vidék háziiparának fejlődését. 1877-ben például megalakult a „*Felsőtiszavidéki háziipart terjesztő egyesület*”, mely Beregszászon megnyitott egy „*női ipar-tanműhelyt*”, Munkácson pedig egy „*gyermekjáték tanműhelyt*”. Fagócsy Péterffy József miniszteri biztos 1878-ban Beregszászban „*kosárfonó tanműhelyt*”, később Munkácson „*művészeti tanodát*” létesített. Ám e kezdeményezéseknek nem sok gyakorlati haszna volt. Az első világháború és Trianon aztán végképp elvetette a reményt a fejlődésre. Kivételt a vidék már említett, hagyományos háziiparai, a kendermunkák, a keresztszemes hímzés,²² az egyre híresebbé vált beregi szőttes és hímzés jelentették.²³ Azonban a hagyományos népi mesterségek eltűnése vagy háttérbe szorulása ellenére a kárpátaljai falvakban, a mezőgazdasági termelés mellett máig jelentős szerepük van a kisipari, háziipari jellegű specialistáknak (ácsok, asztalosok, kőművesek, vasmunkások stb.). Az alábbiakban e mesterségekből mutatunk be néhányat részletesebben.

SEPRŰKÖTÉS

Régebben minden kárpátaljai gazda termelt egy kevés cirkot, és seprűt kötött saját részre belőle. Mára ezzel egy-két ember foglalkozik, a legtöbben a piacon szerzik be a cirokseprűt, melyet főleg a Munkácsi és Ungvári járás falvaiban készítenek eladásra. A cirokseprű kötésének folyamatát Móricz Kálmán ismerteti *Nagydobrony* c. falumonográfiájában, Sassné Sándor Ibolya pedig Csongorról írt falukönyvében.²⁴ A hagyományos seprű csak annyiban tért el a ma használatostól, hogy a nyele is cirokból volt (arasznyi közönként fűzfahánccsal, később dróttal áttekerve), nem pedig fából. Ilyen *sajátnyeles* seprűket ma is kötnek Csongoron vagy Dercenben.²⁵

A *nyírfaseprű* (nyírágseprű) készítésével viszont a helyi cigány lakosok foglalkoznak, akiknek a fűzfa kosár mellett ez a fő termékük. A munkához nem szükséges más, mint metszőolló, bicska, vékony puha drót és a nyírfa-

²² Ez népi hímzés, nem pedig úrihímzés volt, melynek kialakulására hatással volt a környező szláv lakosság is. (Kelemen 1939: 466.) Az ukránok ma is felfigyelnek a beregi szőttes és az ukrán „*visivanka*” közötti hasonlóságra.

²³ Kelemen 1939. 467. Egyébként ekkortájt, pontosabban az 1872. évi első magyar ipartörvénynek megfelelően váltották fel a céhszervezetet az ipartársulatok. Kárpátalján a céhek maradványai egészen a 20. század derekáig fennmaradtak. (Lukács 2007: 153.)

²⁴ Móricz 1995: 100; Sassné Sándor 2021: 35–36.

²⁵ Espán 2015: 313–324.

Ciruseprűk a vásáran (Fotó: Kész B., Nagyszőlős, 2016)

vessző. A nyírfaseprűnek való vesszőt leginkább tavasszal vágják, amikor megindul a nedvkeringés a növényekben. Amikor kötnek vagy 50 darabot, elindulnak az utcára árusítani.

KOSÁRFONÁS

A kosárfonás a kárpátaljai kollektív tudatban úgy él, mint a roma kultúra része, ez a hagyományos mesterség például a salánki cigány közösségben elevenen él még napjainkban is. Régebben még gyékényből *szakajtókat* és lábtörlőket is fontak. Egy túvel varrják össze a gyékényt. Jelenleg a fűzfavesszőből kötött kosarak a kelendőek, de megrendelésre készítenek gyékényből is kosarat. A kosárfonáshoz szükséges fűzvesszőt a Borsza-parti fűzesekből gyűjtik be. Szeptembertől kezdik gyűjteni a vesszőt, s otthonukban dolgozzák fel. Meghatározott formájú és méretű kosarakat készítenek, amelyekhez hagyományosan héjas fűzfavesszőt használnak. Egy kosár elkészítése alig egy órába telik, a szükséges eszközkészlet minimális: egy éles bicska és egy erős ár, amellyel a készülő kosár fenekét a középpontjánál a munkapadhoz

Salánki roma kosárfonó. A kosárfonás mellett a helyi cigány lakosok fő foglalkozása hajdan a vályogvetés és a teknővájás volt. (Fotó: Kész B., Salánk, 2016)

(szék vagy *tönkö*) rögzítik. A településen leginkább a *fáskosarak* és a kisebb zöldseges kosarak kelendőek.

A salánki romák csak az archaikusabb, a tisztítatlan „*fekete*” vesszőből készült kosarat fonják, ami férfimunkának számít. Más településeken, például Beregújfaluban vagy Mezőváriban viszont az ún. *háncsolt* kosarakat és más eszközöket az asszonyok is készítik, akik mesteri szintre fejlesztették a kosárkötési tevékenységet. A vesszőt megtisztítják a háncstól, akkor szép fehér lesz. Háncsolás előtt le kell forrázni, hogy könnyebb legyen megtisztítani és fehérebb is a főzés után. Tisztított fűzfavesszőből és gyékényből a helyi cigányok nemcsak különféle kosarakat készítenek, hanem tálcákat, szennyesládákat, vázakat, ülő alkalmaságokat, gyermekjátékokat stb.

KENDERFELDOLGOZÁS

1940-ig a térség háziiparának legfontosabb ága a kendertermesztés és kenderfeldolgozás volt. A szövés-fonás női munkának számított, amelyet a kárpátaljai települések lányai, asszonyai nagy hozzáértéssel műveltek. A kenderből szősz,

abból fonalat, a fonalból vásznat készítettek, a vászomból pedig ruhaneműt, törülközőt, ágyneműt stb. varrtak. A szövés és a fonás mestersége a kárpátaljai magyar falvakban egészen a közelmúltig fennmaradt. Igaz, hogy fonással már egy településen sem foglalkoznak, de az üzletben vásárolt cérnából, használt ruhaneműből hasított rongyból még nagyon sok helyen szövik az asszonyok saját részre és eladásra a kárpátaljai specialitásnak is mondható, csíkos vagy kockás mintájú *pokrócot* (rongyszőnyeget). A legtöbb vidéki házban még megtalálhatóak a szövés-fonás tárgyi eszközei is: az évközben szétszedett állapotban tárolt *vető*, *esztováta*, *guzsaly* stb. A kenyérsütés eszközei mellett ezek képezik a legtöbb kárpátaljai iskolamúzeum, tájház tárgykészletének java részét, a Nagyberegi Középiskolában pedig állami tanterv szerint, technika órákon oktatják a beregi szőttés készítését.²⁶

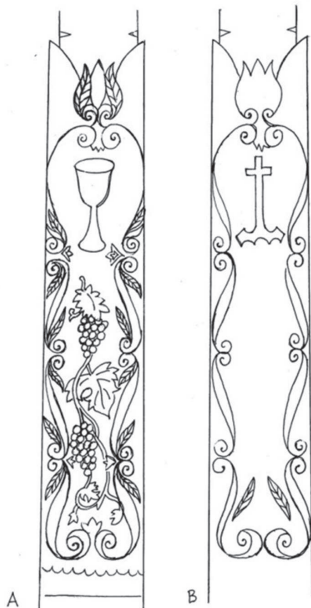
FAMUNKÁK: A BARKÁCSOLÓ PARASZTEMBERTŐL A HÁZIIPAROSIG

Az erdővel körülvett kárpátaljai települések bővelkedtek faanyagban, ezért az itteni férfiak a tűzifa előkészítése mellett szívesen foglalkoztak famunkával. A Szernye-mocsár vidékén például sok évszázados hagyománya volt a fa háziiparszerű feldolgozásának. A 18. században Gát és Gút lakosai híresek voltak a fakerekék, szekerek készítéséről, melyeket a debreceni vásárookra vittek eladni.²⁷ A 19. század utolsó harmadában már főként bodnársággal – elsősorban hordó-, veder- és dézsakészítéssel – foglalkoztak. A salánkiak például igen jártasak voltak az ácsmesterségben. Nemcsak a saját házaik gerendáit, a gazdasági épületek famunkáit faragták ki, de a helyi református templom tornyának ácsszerkezetét is. A tiszaháti falvak messze földön híresek voltak a rokka, a guzsaly készítéséről. Igaz, a kerekesguzsaly elkészítéséhez már faesztergára is szükség volt. A helyi emberekre is jellemző volt egyfajta „székelyes” barkácsolási hajlam, ami vidékünk köztudatában leginkább a viski magyarokat jellemzi. Sok portán megtalálható volt a *vonószék*, melyen kétnyelű késsel (*vonókés*) kifaragták a szerszámnyelet, gereblyét, sokan még a hasított favillát is maguk csinálták. Máig fennmaradtak a különféle bárdok, fejszék, szekercék, plenkácsok, fűrészek, fűrők, vésők, ráspolyok, gyaluk és zsindelyhornyolók is. A mes-

²⁶ Örvendetes, hogy egyes szláv településeken viszont elkezdték a vidékre egykor igen jellemző gubásmesterség visszatartását.

²⁷ Botlik 2000: 129.

terkedő ugocsaiai, ungiak, beregiek és máramarosiak kiegészítő keresetként *dagasztólábat*, szekéralkatrészeket, szánt, létrát éppúgy kifaragtak, mint a kenderfeldolgozás eszközeit. A parasztgazda egyedül faragta ki az *etető- és itatóváltót*, a kerítés és kapu elemeit, a kútágast is. A legények maguk barkácsolták kedvesüknek az orsót, talpas guzsalyt, mosósulykot, mángorlót. Sokszor díszes faragással is ellátták őket. Gyakran művészi értékűek voltak a helyi pásztorfaragások is: pásztorbotok, ivócsanakok, fokes- és ostornyelek. A dagasztóteknők, fakanalak, illetve más faedények készítésére viszont a helyi cigányok szakosodtak. Bár a falvakban már csak néhány fennmaradt szerszám őrzi a cigány teknővájás emlékét, a nagyszőlősi, beregszászi piacon a romák még ma is árulják a fakanalaikat. Az egyetlen famegmunkáló ágazat, amely háziipari szintre emelkedett, és eladásra termelt, a kerékgyártás, a hordókészítés, utóbb pedig az asztalosmesterség lett.²⁸ Amíg a szekér, szán

A salánki görögkatolikus temető régi faragott keresztje. Szimku György ácsmester készítette 1914 előtt, s az 50-es évek végéig a görögkatolikus templom kertjében állt. (Fotó, rajz: Kész B., Salánk, 2010)

²⁸ Kész 2012, 2021.

részeit az ügyesebb parasztemberek maguk is kifaragták, a kerék elkészítése szakmunkát kívánt. A kerékagy kifűrása, a keréktalp kifaragása és a küllözés alkalmas szerszámokat igényelt.²⁹ A bognárok azonban a gumikerekes szekerek térhódításával a 20. század második felében más famunkára álltak át. A 21. század elején Zsoldos Elemér volt az egyedüli asztalosmester Salánkon, aki a hagyományos fejfákat készítette. A hozzá hasonló paraszt specialisták végeztek mindenütt a tornác, a kútágas, a kapufélfa faragásait is – olyan mesteremberek, akik nemcsak ügyes ácsok vagy asztalosok voltak, de művészi hajlammal, kreativitással is bírtak. Ezt bizonyítja például a salánki görögkatolikus temető régi keresztje, melynek szőlőmintás faragása az egykori kútágasokkal és kapufélfákkal mutat hasonlóságot.

Sipos Béla és nevezetes terméke, a háromfenekű csalihordó (Fotó: Kész B., Salánk, 2012)

²⁹ Lásd még: Kemecsi 1998; Cseh 2014; Dobos 1976.

KOVÁCSMESTERSÉG

Faluhelyen a kovács munkája mindig is nélkülözhetetlen volt. A kovács vasalta be a szekeret, patkolta a lovat, élezte az ekevasat, készítette és javította a szerszámokat. A gépesítéssel és villamosítással együtt (az 1960-as évektől) a kovácsmunka is átalakult. A levegőt bőrtömlős fűjtató helyett villanymotor hajtja, akárcsak a köszörűt, a pörölyt légkalapács váltotta fel, forrasztás helyett hegesztést alkalmaznak, székérvasalás helyett pedig inkább kovácsolt kerítésekre támadt igény. Sajnos mára a kovácsműhelyek a legtöbb településről eltűntek. A fogatosok gyakran kénytelenek saját maguk patkolni lovaikat, hideg vasalással. A kovácsmunkát pedig részben más vasmunkások (vasesztergályos, lakatos, gépész) vállalták magukra. Néhol akadnak vállalkozó kedvű fiatal kovácsmesterek, akik a változó igényeknek megfelelően kovácsoltvas kapuk, csillárok, dísztárgyak készítésére álltak rá, sőt Rókamezőn (Liszicsevo) évente megrendezik a népszerű kovács fesztivált. Itt működik egyébként a régió egyetlen, folyóvíz-energiát hasznosító kovácsműhelye.

FAZEKASMESTERSÉG

A jelenlegi Kárpátalja területének agyagművességét a szakirodalom a Felső-Tisza-vidék fazekasságához sorolja. E régió fazekasközpontjai közül Sárospatak a felvidéki, Nagybánya, Máramarossziget és a többi keleti központ pedig a román, erdélyi és ruszin fazekasság hatása alatt állt. A földrajzilag e két véglet közé eső Ungvár, Munkács, Beregújfalú, Dercen és Nagyszőlős fazekassága pedig átmeneti, vegyes vonásokkal bírt.³⁰ Mint Kresz Mária írja, a Felső-Tisza-vidék fazekasságának színiskálájában az alföldi fekete-fehér és az erdélyi sárga-zöld színezés egyaránt előfordul.³¹ E vidéken a fazekasság fejlődésének minden feltétele adott volt. Ungvár, Beregszász környékén elsődrendű tűzálló agyagot, Nagybányán emellett a mázhoz szükséges ólmot is bányásztak. A fazekascéhek is korán alakultak, magyar nyelvű kiváltságlevelet Munkácson 1592-ben, Ungváron 1686-ban kaptak. Amikor az agyagipar oktatását a 19. század végén államilag megszervezték, a fazekasképzés fő központja Ungvár lett. 1900-ban Munkácson 57, Ungváron pedig 43 iparendélyvel rendelkező, mázasedényt égető

³⁰ Csupor – Csuporné Angyal 1998: 160–164.

³¹ Kresz 1991: 86.

fazekas dolgozott.³² De a kisebb településeken, így Beregújfaluban vagy Salánkon is virágzott a fazekasmesterség, ahol a környék agyagos talaja kitűnő alapanyagul szolgáltatott a kerámiaipar számára.³³

Sajnos ez a mesterség a vidék településein a 20. század első felében teljesen kihalt.³⁴ Szép számmal maradtak fenn viszont cserépedények, amelyek alapján rekonstruálni lehet a település fazekasságának jellegzetes vonásait.³⁵ A gyakran épségben fennmaradt, vagy akár ma is használatban lévő, mázas vagy anélküli vizeskorsók, pálinkásbutellák, kancsók, fazekak, lekvárosszilkek, tésztaiszűrők,

Hidi Endre kerámiája. A helyi magyarság körében a fazekasság szinte egyedüli folytatója a nagydobronyi Hidi család. Id. Hidi Endre munkáinak eredetisége abban rejlik, hogy a vidék hagyományaira támaszkodik, szívesen használja az évszázadok során e tájon kialakult motívumokat. (Fotó: Kész B. 2016)

³² Kresz 1991: 63.

³³ Lásd: A fazekas-kályhás mesterek és háziiparosok megoszlása 1900 körül, térkép (Szulovszky 2005: 273.). Egy 1900. évi statisztikai adat szerint Alsóremetén és Nagyberegen 2–2, Dercenben 1, Beregújfaluban pedig 6 fazekasmester dolgozott, ellátva a környéket aratókorsókkal, csuprokkal, szilkékkel, tálakkal, szűrőkkel. (Punykó Mária kéziratoss közlése, hivatkozik: Magyar Statisztikai Közlemények, 2. kötet. A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása, 1904. Készítette Dr. Kresz Mária (EA 10363)

³⁴ Ennek oka a gyári fém-, üveg- és porcelánedények elterjedése, valamint az ízlésváltozás lehetett. (Szulovszky 2009: 561.)

³⁵ Kész 2019.

dohánytartók és más cseréptárgyak a mai szemléltőt is lenyűgözik letisztult vonalaikkal vagy tekintélyes méreteikkel.

Mint láthattuk, a 20. század elején az Északkeleti-Felvidék kézművesiparában az általánosan elterjedt kenderfeldolgozáson kívül a famegmunkálásnak, kosárfonásnak, fazekas- és kovácsmesterségnek, kisebb mértékben a gyapjú- és bőriparnak volt meghatározó jelentősége. A század derekára azonban a gyári nagyipar, a gépi termelés előretörésével a tradicionális kézműves szakmák fokozatosan elsovadtak. Ha röviden számba kívánjuk venni, mi maradt fenn napjainkra a kárpátaljai magyarság hagyományos kézműiparából, a következőket jelenthetjük ki: az egykori kisiparok, háziiparok közül a fazekasság, a kerégyártás eltűnt; a kenderfeldolgozás, szövés-fonás csak a *rongypokróc*, illetve a turisták számára szőtt *beregi szőttek* készítésében él tovább; a kosárfonók többsége ajándéktárgyak készítésére állt rá; az ácsok és kőművesek elsősorban külföldi építkezéseken kamatoztatják szakértelmüket; egy-két művelője maradt a zsindegy- és fejfafaragásnak, kovácsmesterségnek, hálófonásnak, seprűkötésnek; az egykor nagy híré kádármesterség pedig egy településre, az ugocsai Salánkra szorult vissza, de fennmaradása ott is kétségessé vált.

Mi szükség van e letűnt vagy visszaszorulóban lévő tudás ismeretére a 21. században? A hagyományos mesterségek nemcsak a nemzeti kultúrák, de globális örökségünk értékes részét képezik. Ezek dokumentálása, megőrzése, népszerűsítése, esetleges újratanítása a modern kor generációi számára sem haszontalan. E régi kézműiparokkal való foglalatosság nemcsak a fiatalok tudását, kreativitását fejleszti, de munkát, megélhetést adhat sok embernek, egyre szélesebb rétegek igényeit elégíti ki, fontos szerepet játszhat a Kárpátalján is húzóágazatnak számító turizmus fejlesztésében is.

IRODALOM:

BÁRDI Nándor–FEDINEC Csilla–SZARKA László

2008 *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest

BRENZOVIČS László

2009 Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században. In: Baranyi Béla (szerk.). *Kárpátalja*. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 75–106.

BOTLIK József

2000 *Gát. Száz magyar falu könyvesháza* Kht., Budapest

CSÁSZÁR István

2021 „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme. In: *Kárpát-alja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 593–600.

CSEH Fruzsina

2014 *A kerékgyártó mesterség múltja Magyarországon*. Kiadta a Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpontja, Budapest

CSUPOR István–CSUPORNÉ Angyal Zsuzsa

1998 *Fazekaskönyv*. Planétás Kiadó, Budapest

DOBOS Lajos

1976 A halmaji bognármesterség. In: Dobrossy István (szerk.): *Foglalkozások és életmódok. Válogatott tanulmányok honismereti szakkörök és kutatók munkáiból*. A miskolci Herman Ottó Múzeum néprajzi kiadványai. Miskolc. 89–95.

ESPÁN Margaréta

2015 *Hagyományok, nemzeti értékek Kárpátalján*. Kárpátaljai Népfőiskolai Egyesület – *Kárpátalja* hetilap, Ungvár

GUNDA Béla

1984 A szatmári hagyományos népi műveltség etnográfiai helyzete. In: Ujváry Zoltán (szerk.): *Tanulmányok Szatmár néprajzához*. Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke, Debrecen, 35–137.

GULYÁS László

2009 Kárpátalja 1918 előtt. In: Baranyi Béla (szerk.). *Kárpátalja*. Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest, 65–75.

KATONA Ferenc

1943 *Vegyes néprajzi és szociográfiai adatok. Az ugoicsai kutatótábor nagyszülősi bevezető előadásainak jegyzete*. Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Archívuma. EA 4590.

KEMECSI Lajos

1998 *Szekerek, kocsik, szánok. Paraszti járműkultúra Észak-Dunántúlon*. MTA Néprajzi Kutatóintézet, Budapest

KELEMEN Gyula

- 1939 A tiszamenti háziipar. In: Fábíán Sándor (szerk.): *Szatmár, Ugocsa, Bereg k. e. e. vármegyéek monográfiája*. Kiadja: A magyar városok monográfiája kiadóhivatala, Budapest, 462–467.

KÉSZ Barnabás

- 2012 Kádármesterek Salánkon. In: *Néprajzi látóhatár*, XXI. évf. 1. szám, 143–154.
- 2019 Egy letűnt kézműipar nyomában. A fazekasmesterség emlékeinek kutatása az ugocsaai magyar falvakban. In: P. Szászfalvi Márta és Kavacsánszki Máté (szerk.): *Pietas et Scientia. Tanulmányok P. Szalay Emőke tiszteletére*. Studia Folkloristica et Ethnographica 76. Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék, Tiszántúli Református Egyházkerület, MTA–DE Néprajzi Kutatócsoport, Debrecen, 139–150.
- 2021 Hordókészítés Salánkon: anyagok, eszközök, technológiák, termékek. *Ethnographia*. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata, 132. évfolyam, Budapest 2. szám, 319–344.

KRESZ Mária

- 1991 *Magyar fazekasművészet*. Corvina – Forum, Budapest

MOLNÁR D. Erzsébet

- 2021 A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése. In: *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 513–521.

MÓRICZ Kálmán

- 1995 *Nagydobrony*. Mandátum Kiadó–Hatodik Síp Alapítvány, Beregszász–Budapest

SASSNÉ SÁNDOR Ibolya (szerk.)

- 2021 *Csongor. Ahol az ég összeér a földdel.... Falukönyv*. Csongor

SOÓS Kálmán

- 1995 Kézművesipar-történeti tanulmányok Kárpátalján. In: Soós Kálmán (szerk.): *Perlekedő évszázadok. Históriai mozaikok vidékünk múltjából*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest, 74–95.

SZAKÁL Imre

- 2021 Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján. In: *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 435–448.

SZŐLŐSI Nóra

- 2021 A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei. In: *Kárpátalja története. Örökség és kihívások*. II. RF KMF – „RIK-U” Kft., Beregszász–Ungvár, 480–500.

SZULOVSKY János (szerk.)

- 2005 *A magyar kézművesipar története*. Magyar Kereskedelmi és Ipar-kamara, Budapest

DUPKA GYÖRGY

SZAMBOR

A KÁRPÁTALJAI MAGYARSÁG MÁSODIK GOLGOTÁJA, 1944–1948

*(Történetek az elődeinket eltipró, megalázó szovjet láger múltjából;
az emlékezés és a megbékélés parkja)*

II. FEJEZET

SZAMBOR

2.1. ERŐDVÁROS A HADAK ÚTJÁN, A KERESKEDELMI ÚT VONALÁN

A szolyvai hadifogoly gyűjtőállomás mellett kiemelt katonai és logisztikai szerepe volt a Kárpátokon túli Szambor lágerének, amely a 4. Ukrán Front átmeneti gyűjtő- és elosztóhelye lett Ukrajna nyugati részén, Galíciában. A lágert a hátszágban tevékenykedő NKVD egységei alakították állandó GUPVI-hadifogolytáborra a német koncentrációs tábor bázisán 1944 őszén.

Ide gyűjtötték az észak-magyarországi hadműveletek, a hadifogolyszedő akciók során fogságba került katonákat. Továbbá ide hurcolták az elsősorban Kárpátaljáról, Csonka-Beregből, Nagykapos és környékéről „malenkij robotra” összefogdosott polgári személyeket, a szovjet rendszerellenességgel megvádolt katonai és polgári tisztviselőket, a Horthy-kormány hivatalnokait, a szervezetek és pártok aktivistáit, a települések vezetőit, valamint az ukrán és ruszin származású patriótákat.

Megjegyzendő: Szambor és térsége a századok folyamán több állam kötelékébe is tartozott. Mint erődváros, kereskedők egymást keresztező útvonalát ellenőrizte a Kárpátok lábainál. Mindenkori helyőrsége kiemelt szerepet játszott a századok folyamán.¹ Többek között ellenőrizte az Uzso-

¹ A 17. század közepéig az ukrainai régiók – Kárpátalja és Bukovina kivételével – lengyel–litván fennhatóság alatt álltak, amely alávetettséget az 1654. évi perejaszlavi egyezmény értelmében az orosz uralom váltotta fel. Az ukrán területek birtoklásáért kiobbant orosz–lengyel háborút lezáró 1667. évi andruszovói egyezmény értelmében azonban Nyugat-Ukrajna átmenetileg visszakerült a lengyel–litván államhoz, azaz a Dnyeper hosszú időre nemcsak földrajzi, hanem politikai értelemben

ki-hágón átvezető, Galiciát Magyarországgal összekötő „Orosz útvonalat”, azaz kereskedelmi útvonalat.²

Ennek előzménye, hogy Lengyelországot 1772-ben három állam – Ausztria, Oroszország és Poroszország – között osztották fel. Ekkor a Szambort is magába foglaló Nyugat-Galiciát és Bukovinát a Habsburg Birodalomhoz csatolták.³ A Monarchia része is maradt annak 1918-as összeomlásáig.

A bécsi irányítás alatt a tartomány bizonyíthatóan hozzájárult a térség erőteljes gazdasági, technológiai, kulturális és társadalmi fejlődéséhez. Abban az időben a település vallási és nemzetiségi megoszlása a következő volt: 76,69 % görögkatolikus, 10,81% római katolikus, 10,44% izraelita, 0,06% evangélikus felekezetű; 77,64% ukrán, 17,32% lengyel, 4,89% német, 0,15% egyéb nemzetiségű.⁴

Az I. világháború után, 1918. október 19. – 1919. július 16. között kialakult a lengyel–ukrán konfliktus. Mindkét fél katonai egységei véres harcot folytattak a területek birtoklásáért. Az Ukrán Nemzeti Tanács és a kikiáltott Nyugat-Ukrán Népköztársaság lengyelek általi felszámolása után Nyugat-Galícia és vele együtt Szambor is a Második Lengyel Köztársaság (1918–1939) része lett.

1939. augusztus 23-án Németország és a Szovjetunió megkötötték a hírhedt Molotov–Ribbentrop-paktumnak hívott megneemtámadási szerződést, amelynek titkosított záradéka előírta Lengyelország felosztását a szerződő felek közt. A lengyeleknek e függetlenségüket felszámoló, súlyos tragédiákkal járó szerződésről nem volt tudomásuk. Szovjet részről a kegyetlenkedések csúcspontja volt a foglyul ejtett 22 ezer lengyel katona és tiszt kivégzése Katynban az NKVD közreműködésével.

is „kettévágta” az egyes ukrán régiókat. Csak az 1890-es évektől merült fel az a fontos kérdés az ukránok körében, hogy lehet-e esélyük a független államiság megteremtésére. Az osztrák uralom alatt, Kelet-Galiciában született meg legkorábban az egységes ukrán államba való tömörülés gondolata, majd az Orosz Birodalom és az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlása az első világháborút követően reális esélyt teremtett az ukrán kérdés megoldására, azaz a Kelet- és Nyugat-Ukrajnát is magában foglaló szuverén ukrán állam megteremtésére. A jelenkori ukrán historiográfia és a politikai vezetés a mai Ukrajnát az ukrán forradalom következtében létrejött, 1917–1920 között fennálló Ukrán Népköztársaság közvetlen utódjának tekinti.

² Самбір. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. — К. : Наукова думка, 2012. — Т. 9 : 429-431.

<http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf> (Letöltés: 2024.10.11.)

³ https://hu.wikipedia.org/wiki/Habsburg_Birodalom(Letöltés: 2024.10.11.)

⁴ *Pilat, Tadeusz (1844-1923) (red.) (1900). Podręcznik statystyki Galicyi. T. 6, Cz. 1. nakł. Krajowego Biura Statystycznego.* (Letöltés: 2024.10.11.)

Sztarij Szamborban az ukránok, lengyelek és a zsidók 1939–1945 között egyetértésben éltek. Azonban nyomot hagytak a településen az osztrákok, magyarok, németek és az oroszok is. Mindenkinek jutott hely. Voltak itt gazdagok, szegények és koldusok is⁵

Az említett szerződés végrehajtása során a túlbuzgó német egységek 1939. szeptember 17-én többek közt Szambort és környékét is megszállták. Első brutális népirtási akciójuk a helyi zsidó közösség ellen irányult, az őrizetbe vett zsidók legyilkolását a közelgő, területhódító Vörös Hadsereg akadályozta meg.

A Hitler és Sztálin által felosztott kelet-európai övezetet saját uralmuk alá rendelték. Politikai színjátéknak is tekinthető a nyugati ukrán és belorusz

⁵ Forrás: <http://starosambir.net.ua/13163/> (Letöltés: 2024.10.11.)

(baloldali) delegátusokból 1939. október 26–27-én a Kreml közreműködésével összehívott Népgyűlés, amely deklarációt fogadott el Nyugat-Ukrajna felvételéről az Ukrán SZSZK kötelékébe.

1939. november – 1941. június között az említett szambori kaszárnya az NKVD gyűjtőtáborra lett, ahova a szovjet hatalomra veszélyes ukrán patriótákat zárták, itt végeztek kihallgatásokat, hajtottak végre halálos ítéleteket, innen szervezték meg a Gulág-rabok Szibériába történő deportálását.

Ráadásul a Kárpátokban húzódó szovjet–magyar határt átlépők egy részét is itt tartották fogva.

1941. június 29-én a német hadsereg megtámadta a Szovjetuniót. Szambor három évre ismét német megszállás alá került, és a város történetének legsötétebb időszaka kezdődött el, amikor az egykori kaszárnya területén a Gestapo német koncentrációs tábort állított fel. Ebben zsidókat, szovjet hadifoglyokat, németellenességgel megvádolt baloldali érzelmű értelmiségieket tartottak szigorú őrizet alatt.

1942 novemberében a város zsidó származású lakóit összegyűjtötték, 2300 főt gettóba tereltek és kivégeztek. Közülük csupán 15-en maradtak életben.

Az 1. Ukrán Front 38. hadserege **Kirill Moszkalenko**⁶ vezérezerdes irányításával 1944. augusztus 7-én kiűzte a német és magyar egységeket a jelentős háborús károkat szenvedő Szamborból és környékéről. Megjegyzem, 1944. november 30-án a **Moszkalenko**⁷ vezérezerdes vezette 38. hadsereget a főhadiszállás átadta a 4. Ukrán Frontnak (parancsnoka *Petrov* hadseregtábornok).

A II. világháborút követően akkor a közel 4 ezer lakosú Szambort és térségét újra a Szovjetunióhoz tartozó Ukrán SZSZK-hoz csatolták, ismételten bevezették a szovjet típusú rendszert.

A SZMERS és az NKVD egységei elindították az ukrán hazafiak üldözését, az ellenálló, erdőekben bujkáló csoportok felszámolását és a rendszerellenes személyek Szibériába történő deportálását.

⁶ **Moszkalenko** életrajza: https://www.peoples.ru/military/commander/kirill_moskalenko/ (Letöltés: 2024.10.11.)

⁷ **Moszkalenko Kirill Szemjonovics** (1902–1985) a Szovjetunió marsallja, a Szovjetunió kétszeres hőse. 1953 júliusában Hruscsov bevonta a Berija elleni összeesküvésbe. Tagja volt a bíróságnak, amely bűnösnek mondta ki Beriját, akit 1953. július 23 agyonlőttek. Moszkalenko 83 évesen hunyt el Moszkvában.

A rabokat egykor fogadó és továbbító szabari vasútállomás előtti téren 2004-ben emlékművet állítottak az 1944–1953 között deportáltak tiszteletére. Alkotója: Repickij V.⁸

A német koncentrációs lágerek bázisán a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa utasítására az NKVD 1944 októberében létrehozta a *Szabari lágerkomplexumot*, amely Nyugat-Ukrajnában a legnagyobb frontmelléki koncentrációs tábornak számított. A hírhedt tábor katonai neve: FPPL-22.

A koncentrációs tábornak helyet adó szabari (ukrán iratokban Sztarij Szambir, 1071) katonai kaszárnya épülete még az Osztrák–Magyar Monarchia (1867–1918) fennállásának idején épült, és népes számú helyőrséget telepítettek ide, magyar huszárok is szolgáltak itt. 1944 őszétől 1947-ig pedig átmenetileg főleg a magyar és német rabok otthona, golgotája, sokaknak örök lakhelye lett a tömegsírokban.

⁸ Forrás: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-00-1290-5/978-966-00-1290-5.pdf>

2.2. A SZAMBORI FPPL-22. SZ. FRONTMELLÉKI ÁTVEVŐ -TOVÁBBÍTÓ LÁGER

A mintegy 30 ezer lakosú Szambir (ukránul: Самбір, lengyelül: Sambor) város Ukrajna Lvivi területén, a Szambiri járás székhelye.

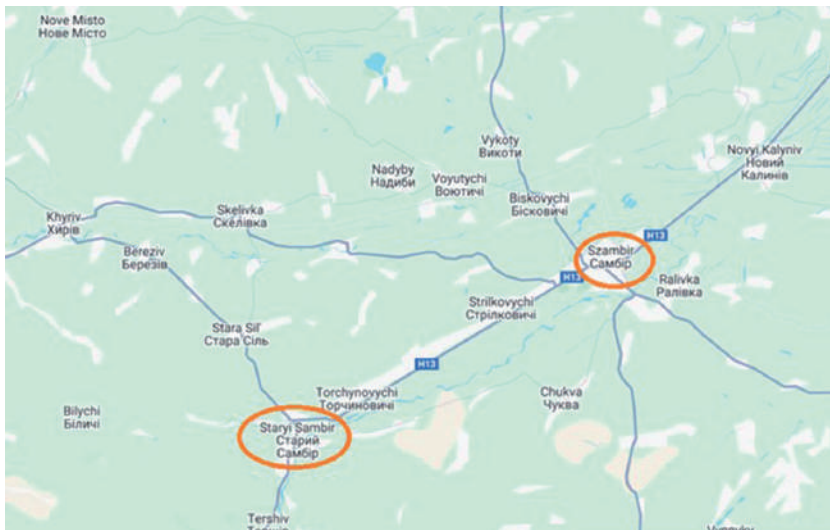

A szambiri városháza (Wikipédia)

A lengyel–ukrán határtérség két települést: Sztarij Szabirt és Novij Szabirt foglalja magába.

A németek által is koncentrációs táborként hasznosított épület-komplexum helyszíne a Szamborhoz tartozó, közel 500 lakosú *Szozany*⁹ (első említése 1291-ből származik, ma Sztarij Szambir része) nevű kistelepülésen található. Az egykori katonai kaszárnya épületében és a *Szmoľjanka* patak jobb és bal partján a 4. Ukrán Front hátországát is védő NKVD vezérkara (vezetője **Szergej Fagyjev** tábornok) 22. számmal jelzett FPPL lágert (fron-

⁹ <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D0%B7%D0%B0%D0%BD%D1%8C>
(Letöltés: 2024.10.11.)

A szerző saját szerkesztése a Wikipédiában tárolt térkép alapján

toveje prijomno-pereszilnje lagerja) szervezett, amely a fronton működő átvető-továbbító táborok koordinációs központja lett.¹⁰

Szambor hadifogoly-koncentrációs központként való első említése a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa által 1944. november 13-án megfogalmazott 0036. számú határozatban¹¹ *tűnik fel*, amelynek aláírója: **Ivan Petrov** hadseregtábornok.

A dokumentumban megnevezett másik végrehajtó **Kacnelson** vezérőrnagy¹², a front hadtápparancsnoka, aki „1944. november 18-ig az *Ungvár*–

¹⁰ Az NKVD 22. sz. sztarij szambiri táboráról az ukrán Wikipédia részére az elsők között készített információt Leusz Jurij /Лєує Юрій szambori képviselő: https://uk.wikipedia.org/wiki/Концтабір_НКВС_№22 (Lásd még: <http://starosambir.net.ua/5462/>)

¹¹ A 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa 0036. számú parancsának végrehajtására, a német és magyar férfilakosság, nevezetesen az ún. „katonaköteles” férfiak nemzetiségi hovatartozásuk miatti, nyilvánvalóan megtorló jellegű „kiemelésére” (kivonására) a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának Elnöksége által 1941. június 22-én, a hadiállapot kihirdetése tárgyában hozott rendeletének 2. pontja szolgáltatott alapot. A Rendelet kimondja: „Azon térségekben, ahol hadiállapot van érvényben, az államhatalmi szerveknek a térség védelmével, közrendjének és állambiztonságának biztosításával kapcsolatos valamennyi funkcióját a frontok, a hadsereg és a katonai körzetek katonai tanácsai, katonai tanács hiányában pedig a legfőbb hadsereg-parancsnokság veszi át.” Lásd bővebben: KORSZUN 2022: 47.

¹² **Kacnelson Ilja Niszunovics** vezérőrnagy, a 4. Ukrán Front hadtápparancsnoka, a háterszágának ellenőrzésével megbízott NKVD-osztagok parancsnokságának egyik vezetője, a kárpátaljai megtorlások egyik irányítója, szervezője.

*Szambor és Szolyva–Szambor útvonalakon köteles gondoskodni a megfelelő számú élelmezési pont létrehozásáról.*¹³

„Ennek az akciónak a végrehajtása céljából – olvasható az Ukrán Legfelsőbb Tanács részere benyújtott Történelmi tájékoztatóban – Perecsenyben és Huszton két újabb gyűjtőhelyet létesítettek és a letartóztatottakat a regisztrálás után az NKVD légereibe irányították, főként Szolyvára és Szamborba (Lvivi terület).”¹⁴

Sztarij Szambirba érkező rabmenetek¹⁵

A túlélők elmondása szerint a foglyok kimerülten, betegen érkeztek meg a két szambiri táborba (Sztarij Szambir és Novij Szambir).

2.3. SZOLYVA, SZAMBOR AZ NKVD-JELENTÉSEKBEN ÉS AZ ORAL HISTORY VISSZAEMLEKÉZÉSEKBEN

A Lvovi területi, szambori FPPL-22. számú frontövezeti befogadó- és elosztótábor első ismert parancsnoka **Mkervalidze M. K.** őrnagy volt. Abban az időben a szambori tábor 4000 főt tudott befogadni. Az iratokból tudjuk, előfordult, hogy kétszerte több hadifogoly, internált és letartóztatott személy tartózkodott a láger területén. A borzalmas zsúfoltság azért alakult

¹³ KORSZUN 2022: 70. Lásd még: KORSZUN 2022: 162-164; 164-166; 191-192.

¹⁴ KORSZUN 2022: 141.

¹⁵ Forrás: <http://starosambir.net.ua/5462/> (Letöltés: 2024.10.11.)

ki, mert a katonai adminisztráció nem tudott megbirkózni a sok ezer hadifogoly tervszerű továbbküldésének operatív feladatával. Az ennek következtében kialakult embertelen körülmények és járványos betegségek miatt a legyengült, lebetegedett rabok körében aratott a halál.

A 4. Ukrán Front és a szambori láger kapcsolattartója, **Nyikolaj Ivanovics Mocsalov** állambiztonsági őrnagy a 4. Ukrán Front Hadtáparancsnoka mellett működő NKVD hadifogolyügyi osztály vezetője volt. A láger felügyelőjeként közreműködött a hadifoglyoknak és internáltaknak a hátszági GUPVI-táborokba történő továbbszállításának koordinálásában is. Az ő felügyeletével szervezték meg a hadifoglyok és internáltak marhavagonokban történő továbbszállítását az ország belső munkatáborai.

A foglyok mozgásáról többek között Mocsalov őrnagy küldött tájékoztató beszámolókat **Mehlisz** vezérezredesnek. A birtokunkban lévő egyik első irat¹⁶ szerint 1945. január 18-án a szambori vasútállomásról a dél-donyecki útvonalon a 47571. számú szerelvényvel 2000 hadifoglyot küldtek Sztalino városba. A következő szerelvényt azokkal a foglyokkal töltötték fel, akiket a kárpátaljai hadifogoly-gyűjtőhelyekről (Szolya, Perecseny) szállítottak Szamborba.

Mocsalov őrnagy a kimutatásokat (Szigorúan titkos, № 00146., 1945. I. 16.) a 4. Ukrán Front Hadtápterületét Fedező NKVD-csapatok parancsnoka, *Fagyejev*¹⁷ vezérőrnagy részére készítette. Kiegészítésként közölte, hogy az 1945. január 3-i állapot szerint a 4. Ukrán Front más gyűjtőhelyein elhelyezett 18 002 hadifoglyból és internáltból 8 455 internáltat tartanak fogva. Jelentésében az adatok további bontásával találkozunk: a szolyvai lágerben nyilvántartott 8 958 fő közül 4 029 hadifogoly, 4 929 internált; a szambori lágerben 6 576 főből 3 058 hadifogoly, 3 518 internált; a novoszelicai láger nyilvántartásában 427 hadifogoly szerepelt. 1945. január 15-ig további 358 internáltat fogadtak.

Az 1945. január 7-i *Mocsalov-feljegyzés* szerint már 20 512 hadifoglyot őriztek, ebből Horany községben (№ 66.) 198, Homonna városban (№ 66.) 51, Perecsenyben (számozás nélküli) 1601, Szolyván (№ 2.) 10 674, Szinna településen (№ 3.) 1826, Szambor városban (№ 22.) 6162 főt.

¹⁶ 345. sz. (TSU./ 558–559.) irat, eredeti forráshelye: Центральный Архив Коллекции Исторических Документов, ЦАКИД, Ф. 425. Оп. 1. Д. 10. Л. 69.

¹⁷ **Fagyejev, Szergej Makszimovics** (1905) vezérőrnagy, 1942. december 3-tól a Fekete-tengeri Hadseregcsoport, a Tenger melléki Hadsereg, majd a 4. Ukrán Front hátszágának ellenőrzésével megbízott NKVD-osztagok parancsnoka a 0036. sz. határozat alapján hajtotta végre a magyar és német férfiak internálását, a német nők és férfiak jóvátételi munkára történő mozgósítását, a magyar hivatalnokok, vezetők stb. letartóztatását.

A Kárpátokban vasúti helyreállításon dolgozókat is beszámítva megállapítható, hogy 1945. január 3. és 15. között a térség gyűjtőtáboraiiban több mint 23 000 foglyot tartottak. A magyarokon (16 940 fő) és németeken (358) kívül különösen nagy létszámban voltak jelen csehszlovákok (1649 fő), románok (710), ukránok/ruszinok (641). A táblázatban feltüntetett 160 zsidót a náci haláltáborokból való hazatérés után a magyarokkal együtt internálták a szolvyvai táborba; Mehliusz parancsára később szabadon engedték őket, mint „tévesen” letartóztatottakat. A közel 700 ukrán/ruszin egy részét „létszámkiegészítésként” kényszerítették a Szolvyvára, Szamborba tartó menetoszlopokba.

1945. február 9-i jelentésében¹⁸ (№ 0327.) **Mocsalov** őrnagy részletesen, dátumokhoz kötve tájékoztatta **Voronovot**¹⁹, az NKVD Hadifoglyok és Internáltak Ügyeivel Foglalkozó Főparancsnoksága helyettes vezetőjét a fogvatartottokról. Ezek szerint 1945. január 1-jére a fentebb említett légerekben 20 663 fő került őrizetbe. Január közepén ehhez a számhoz hozzáadott 6 366 főt, akiket ebben az időszakban gyűjtöttek be, így az összlétszám 27 029 fő volt. Ebből „távozott” (értsd: meghalt) 11 938 fő, a hátszágba 7045 főt szállítottak. A csehszlovák hadtestnek 183, a Vörös Hadseregnek 177, a felderítő és kémelhárító szerveknek 53 főt adtak át. A vasútjavítási munkálatokhoz beosztott internáltak csoportjából 241 embert szabadlára helyeztek, 855 főt kórházba utaltak. 1945. február 1-jén 14 091 hadifoglyot tartottak számon.

A hadifogoly-szállítások lelassulását **Mocsalov** a szolvyvai lágerben tomboló ragályos betegséggel magyarázta. Ebben a karantén alá vont lágerben 1945. január 1-ig 11 163 embert tartottak fogva. A tífuszos megbetegedések a szambori lágerben is elterjedtek.

1945. január 6-tól 31-ig szabadlára helyeztek 3382 főt, ebből szláv nemzetiségű 907 fő, zsidó 21, 45 évnél idősebb magyar 1795 fő, rokkant magyar 609, kommunista 6, ipari szakember 44 fő volt.

Mocsalov őrnagy azzal zárta jelentését, hogy a járvány miatt elrendelt vesztégzár továbbra is tart. Januárban a szolvyvai lágerben őrzött hadifoglyok közül több mint 280 fő betegedett meg sárgaságban. Ezek létszáma 1945. február 1-jén 155 fő volt. A járványos betegségben elhunytak számát a jelentésben elhallgatta.

¹⁸ DUPKA-KORSZUN 1997. 78–79.

¹⁹ **Voronov** ezredes, az SZSZKSZ NKVD Hadifoglyok és Internáltak Ügyeivel Foglalkozó Főosztály helyettes vezetője.

Az 1945. április 22-i állapot szerint a szambori és a szolyvai láger elátottsága mélypontra zuhant: a foglyok elszállításához nem volt elegendő vasúti szerelvény, étkeztetési és a járványos betegségek leküzdéséhez szükséges egészségügyi ellátási gondok merültek fel, szembetűnő volt a teljes lerongyolódás. Ezekre a problémákra **Mocsalov** őrnagy több jelentésben rávilágított, amelyeket feletteseihez, mások mellett **M. SZ. Krivenkóhoz**²⁰, az SZSZKSZ NKVD HIÜFF főnökéhez továbbította. Például: a két tábor „nem volt ellátva ruházati és lábbeli-készlettel a hadifoglyok számára”, továbbá „egyáltalán nem rendelkeznek a ruházat javításához szükséges anyaggal és felszereléssel.”²¹

Mocsalov feljegyzése szerint 1945. február 20–22. között kezdődtek a szambori láger áthelyezésével kapcsolatos előkészületek, melyek során a 22. sz. tábor „*Olhovci*”²² községbe, 2 km-re Szankitól”²³ költöztetik.

A szambori lágert is megjárt kárpátaljai túlélők alább közölt vallomásai őszintén világítják meg szenvedéstörténetük egy-egy epizódját a borzalmas lágeréletről.

1.) A hideg időben a szovjet katonák sokukról levetették és eldobták a cipőjüket, csizmájukat, kabátjukat, így többen mezítláb tették meg a szambori táborig vezető utat.

2.) Az éhezés és a hideg következtében nemsokára vérhas- és flekktífuszjárvány tört ki, az internáltak között aratott a halál.

3.) Könnyű őszi ruházatban, átfázva, legyengülve kellett gyalogmenetben átkelniük a behavazott Kárpátokon, s aki kidőlt a sorból, azt egyszerűen agyonlőtték.

4.) Szamborban vagonba rakták őket, nem adtak nekik sem enni, sem pedig inni. A vagon oldalára lecsapódó megfagyott párát és a jégcsapokat nyaldosták, így próbálták a szomjukat oltani. A hosszú utazás alatt és a lágerben is nagyon sokan meghaltak.

5.) Az első tél szörnyű volt; akik megmaradtak, azok közül már sokan hazajöttek, és májusban a háborúnak is vége lett.

²⁰ **Krivenko, Mihail Szpiridonovics** (1904–1954) altábornagy. 1945. február 2-től 1947. február 2-ig a SZU NKVD/MVD GUPVI (hadifoglyok és internáltak ügyeivel foglalkozó főosztály) parancsnoka.

²¹ DUPKA–KORSZUN 1997. 55.

²² **Olchowicz** (ukrán nyelven: Вільховець) Lengyelország délkeleti részén, a Kárpátaljai vajdaságban, a Bieszczycki járásban, Gmina Czarna község területén található település, közel a lengyel–ukrán határhoz.

²³ **Siank** (ukrán nyelven: Сянки) Lengyelország délkeleti részén, a Kárpátaljai vajdaságban, a Bieszczycki járásban, Gmina Lutowska község közigazgatási területén fekvő település.

6.) Tavasszal már kicsit könnyebb volt, mert a mezőkön kószálva találtak csalánt meg mindenféle gyökeret, amelyeket ismertek, így azokat megtudták enni. Volt, hogy a disznóvályúból kiszedték a maradékot, és azt ették meg, sőt még olyanra is volt példa, hogy egymás ürülékéből is kiszedték a borsószemeket. Amikor a tiszték kidobták a szemétre a krumpli héját, azt szedték össze és ették meg. Volt, hogy a szomszágukat a sáros lábnyomokban keletkezett tócsákból enyhítették.

7.) Azok közül haltak meg a legtöbben, akik derékebbek, testesebbek voltak, illetve akik dohányoztak. A dohányosok a kevés kis feketekenyer fejadagjukat odaadták a dohányért. A tábort általában az élhette túl, aki szívós, szikár ember volt és nem cigarettázott.

8.) A szükségleteik elvégzésére csak egy gödör volt kivájva, amin egy deszka volt végig lerakva; akik le voltak gyengülve és beleestek, ott maradtak örökre.

Akik túléltek a szolyvai és a szambori lágerekben a halálos járványt, az embertelen körülményeket, azokat a Szovjetunió különböző GUPVI-lágeribe hurcolták, ahol újabb megpróbáltatások vártak rájuk.

Pénzes János²⁴

Pénzes János (1922), Aklihegy, 2008: „Szolyvára vezetett az utunk, ahol egy hatalmas, fekhelyekkel egyáltalán nem rendelkező barakkba zsúfoltak be minket. Négy napon át sem ételt, sem italt nem adtak nekünk, aztán gyalogmenetben indítottak el minket Turka–Sztarij Szambor–Novij Szambor

²⁴ Forrás: LAJOS MIHÁLY felvétele, <https://karpataljalap.net/2008/05/30/lagertol-kozsegi-kronikaig> (Letöltés: 2025.10.11.)

felé... A kétezer legyengült, éhes fogolyból álló menetoszlopban többen is összeestek a Kárpátokon átvezető hosszú út során... Turkán azután négy-négy fogoly kapott egy konzervet meg egy fekete téglakenyeret, s ennek a kevés élelemnek kellett kitartania Novij Szamborig (ami csak állandó koplalás mellett sikerülhetett), ahol is teherkocsikba vagonírozták be a deportáltakat (hatvan embert egy kocsiba), majd a hosszú szerelvény elrobogott a napkelte irányába.”²⁵

Sütő Károly²⁶

Sütő Károly (1926), Hetyen, 2012: „Csak egy éjszakát töltöttünk a szolyvai lágerben, s már gyalogoltunk is tovább Sztarij Szambor felé... Szerettünk volna egy kis vizet merni a kulacsainkba, de az orosz katonák még ezt sem engedték meg, figyelmeztetésül mellénk lőttek, ha a forrásokhoz léptünk. Két ungvári fogoly meg akart szökni, kétszáz métert rohantak, s már majdnem elérték a fenyvest, amikor a hátukba csapódtak a szovjet golyók. Az egyikük meghalt, a másikat sebesülten kórházba szállították.”²⁷

²⁵ LAJOS MIHÁLY: A lágertől a községi krónikáig. 2008. május 30., 10:00, 385. szám. <https://karpataljalap.net/2008/05/30/lagertol-kozsegi-kronikaig> (Letöltés: 2025.10.11.)

²⁶ Forrás: LAJOS MIHÁLY felvétele, <https://karpataljalap.net/2012/04/06/falu-micz-patak-ket-partjan> (Letöltés: 2025.11.11.)

²⁷ Lajos Mihály: <https://karpataljalap.net/2012/04/06/falu-micz-patak-ket-partjan> (Letöltés: 2025.10.11.)

*Teinel Zoltán*²⁸

Teinel Zoltán (1922), Aknaszlatina, 2002: *„A Szolyvára vezető úton újabb és újabb fogolycsapatok csatlakoztak hozzánk, így körülbelül ezren érkeztek a gyűjtőtábor elé, ahol tifuszcikória miatt mégsem „fogadtak” minket, ehelyett tovább indítottak Perecsenybe. Itt egy volt magyar laktnyában kaptunk szállást, majd karácsony tájékán Szamborba vezényeltek.”*²⁹

*Kozár Ferenc*³⁰

Kozár Ferenc (Csap, 1924), Eszény, 2012: *„Szolyván hál’Istennek nem kaptam el a flekktífuszt, majd nekivágtunk a hegyeknek Novij Szambor irányába, miközben a kísérő katonák – bár semmi okot nem adtunk rá – nemegyszer puskatussal ütöttek minket csak azért, mert magyarok vagyunk. Amikor pedig*

²⁸ Forrás: POPOVICS ZSUZSANNA felvétele, <https://karpataljalap.net/2002/06/28/ludovikasbol-taborista-szakszervezeti-vezetobol-konferanszie> (Letöltés: 2025.10.11.)

²⁹ <https://karpataljalap.net/2002/06/28/ludovikasbol-taborista-szakszervezeti-vezetobol-konferanszie> (Letöltés: 2025.10.11.)

³⁰ Forrás: LAJOS MIHÁLY felvétele, <https://karpataljalap.net/2012/07/27/egy-falu-szabolcs-var-megye-lecsipentett-darabkajan> (Letöltés: 2025.10.11.)

egy mezővári fogolytársunk a fiával együtt egy ásványvízforrásnál kilépett a sorból, hogy megtöltsék a kulacsukat, ott helyben agyonlőtték őket.”³¹

Magyar Károly (1922), Mezőkaszony, 2004: „*Novij Szamborban beva-
goníroztak, és a makajevkai kényszermunkatáborba hurcoltak minket. (...) A
szambori gyűjtőtáborból mindennap több ezer embert irányítottak a szibériai
munkatáborokba, és helyükre másokat hoztak. Itt még mind a 105 kaszonyi együtt
volt. Egy hetet töltöttünk ott, és csak ezt követően vittek bennünket is tovább.*”³²

*Magyar Károly*³³

*Varga Nándor*³⁴

Varga Nándor (1926), Nagymuzsaly, 2004: „*Szamborban emeletes
ágyakkal telezsúfolt barakkokban éltünk, 60-80 ember egy helyen. Enni
nagyon keveset adtak, csak híg levest. Tavasszal aztán a foglyok többségét
beva-
gonírozták, és ismét utaztunk, nem tudtuk, hová. Én a Donyec-medencé-
be, Makijivkába kerültem.*”³⁵

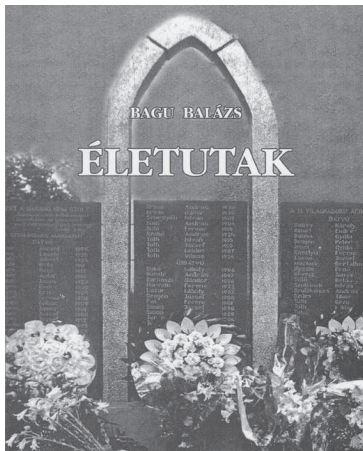
³¹ LAJOS MIHÁLY: <https://karpataljalap.net/2012/07/27/egy-falu-szabolcs-varmegye-lecsippen-tett-darabkajan> (Letöltés: 2025.10.11.)

³² LIA- <https://karpataljalap.net/2004/04/16/tobb-ezren-vartak-hazatero-keveseket> (Letöltés: 2025.10.11.)

³³ Forrás: „Lia” felvétele, <https://karpataljalap.net/2004/04/16/tobb-ezren-vartak-hazatero-keveseket> (Letöltés: 2025.10.11.)

³⁴ Forrás: FISHER ZSOLT felvétele, <https://karpataljalap.net/2004/09/24/nagymuzsaly-bereg-szasz-szolyva-szambor-makijivka> (Letöltés: 2025.10.11.)

³⁵ FISHER ZSOLT: <https://karpataljalap.net/2004/09/24/nagymuzsaly-bereg-szasz-szolyva-szambor-makijivka> (Letöltés: 2025.10.11.)

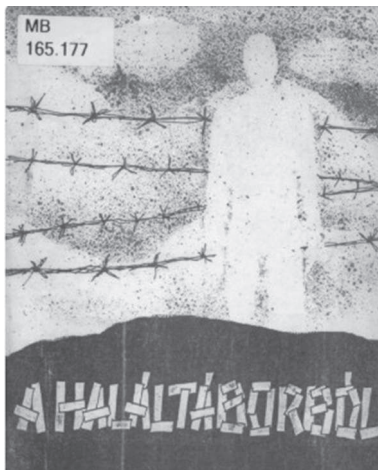
Az Almássy Gézané Juliskával készült interjú Bagu Balázs gyűjteményben olvasható.³⁶

Almássy Gézané Juliska, Bátyú, 1993: „A hazatérő túlélőktől tudtam meg, hogy a férjem már az úton nagybeteg volt. Szolováról gyalog hajtották őket Novij Szamborba, az ottani nagy gyűjtő- és elosztó lágerbe. Tél végén, tavasszal lassan kezdtek hazaszállingózni a lágerből az emberek. Mi, asszonyok a gyerekekkel együtt mindennap kimentünk az állomásra, az érkező vonatokhoz, de az én Gézám nem jött... Unokatestvérem, Lőrincz Bertalan, aki szerencsésen hazaérkezett, ő mondta, ne várjam haza Gézát, mert még Novij Szamborban meghalt... Ő látta, amikor a csonttá fagyott holttesteket egy gödörbe dobálták... A férjemnek szép bőrkabátja volt... Egy orosz katona éppen azt húzta le róla, amikor az unokatestvérem észrevette, hogy a kabát belső zsebében papirosok vannak... Kérte a katonát, hadd vegye ki azokat, mert a halott az ő rokona... A katona megengedte... Néhány levél volt a zsebben, amiket én írtam, és egy fénykép, amelyen én voltam a két gyerekkel... Az unokatestvérem hazahozta mindet... A fénykép ma is megvan, a levelek sajnos elkallódtak... Így hittem el, hogy Géza soha nem tér haza. (...) . És a legutolsó üzenet:

„Drága Júliám! 20-án, szombat Holnap elmegyünk Szolováról, csak sajnos, nem tudjuk, hová...”³⁷

³⁶ BAGU BALÁZS: Életutak. <https://mek.oszk.hu/24400/24465/24465.pdf> (Letöltés: 2026.01.15.)

³⁷ Forrás: BAGU BALÁZS: Életutak, 2004. 74-75.: <https://mek.oszk.hu/24400/24465/24465.pdf> (Letöltés: 2024.10.11.)

*Badzey Pál A haláltáborból c. naplójának borítója*³⁸

Badzey Zsigmond (Nagyszőlős–Máramarossziget, 1991) a máramarosi festőművészre, a nagyszőlősről elhurcolt édesapjára, Badzey Pálra – akinek kiadtuk *A haláltáborból* c. naplóját – így emlékezik: „1945. január végén a foglyokat elvitték, pontosabban elhajtották Novij-Szamborba, valahová Galícia nyugati részére, ahonnan már nem jöttek hírek a család számára. Fizikailag annyira legyengültek az emberek, hogy már nem volt erejük naplót vezetni. Dr. Badzey Pál a szenvedő társai szerint tüdőgyulladást kapott, amitől április 15-én elhunyt, így lett kioltva egy ártatlan élet, amely megközelítette a festőművészet csúcsát, de nem jutott fel oda.”³⁹

Rontó József (1922), Beregszász, 2010: „Szamborban is egy hosszú istállóba terelték az embereket, ott tudtam meg, hogy édesapám és az öcsémet is elvitték. Ebben a fogolytáborban abból állt az életünk, hogy az erdőre jártunk fáért, a nehéz rönköket a vállunkon hordtuk be a konyhára. Fűtés nem volt sehol, a hideg istállóban, a földön aludtunk takaró nélkül.”⁴⁰

Borbély Károly (1925), Técső, 2000: „Sztárij Szamborban betettek a lágerekórházba, egy olyan szobába, amit halálszobának neveztek. De

³⁸A napló teljes szövege itt olvasható: <https://mek.oszk.hu/23400/23485/> (Letöltés: 2026.01.15.)

³⁹Forrás: Élő történelem, 1993. 73–75. <https://mek.oszk.hu/23600/23616/23616.pdf> (Letöltés: 2024.10.11.)

⁴⁰Egy eltűnt férfigeneráció nyomában, 2017. 150–151. <https://mek.oszk.hu/17900/17927/17927.pdf> (Letöltés: 2024.10.11.)

nekem szerencsém volt, életben maradtam. Fiatal voltam még – 19 éves –, kibírtam.”⁴¹

Majorossy Béla (1926), Ungvár, 1990: alig töltötte be a 18. életévét, amikor elhurcolták. A gyengélkedőket vonattal küldték Szomborba, az erősebbeket gyalog kísérték a Szolyva–Perecseny–Uzsoki hágó útvonalon. *„Három hónapig maradtunk Szolyván. Az indulás előtti napon beoltottak bennünket, csak éppen az injekciós tűket nem cserélték ki. Egymás után szűrték az emberekbe. Fertőzést kaptunk, hatalmas kelések voltak a testünkön. Mivel kórházban voltam és hallássérült lettem, szerencsém volt és vonaton utazhattam. Másokat gyalogosan kísérték Szomborba. Társaim mesélték, hogy keléseiket Perecsenyben felvágták, majd tovább indították őket. Szomborban lebombázott épületekben laktunk. Akiben élet volt, azt bevagányozták.*

1945 húsvét első napján elindultunk az újabb bizonytalanság felé. Két hétig 50-en, 60-an egy vagonban, hidegben, fagyban. Molotovba, a mai Permbe, a krasznokamszki büntetőtáborba kerültünk.”⁴²

Nagy András⁴³

⁴¹ Egy eltűnt férfigeneráció nyomában, 2017. 68–69. <https://mek.oszk.hu/17900/17927/17927.pdf> (Letöltés: 2024.10.11.)

⁴² Élő történelem, 1993. 15–16. <https://mek.oszk.hu/23600/23616/23616.pdf> (Letöltés: 2024.10.12.)

⁴³ Forrás: FUCHS ANDREA felvétele (2011), <https://kmni.org.ua/cikkek/hirek/ez-volt-a-vegallomas-8230> (Letöltés: 2026.01.15.)

Nagy András (Péterfalva–Beregszász): „...Amikor bementünk a lágerbe, ott már volt mindenféle ember; többféle nemzetségűek. Annyian voltak, mint a gyufaszál a skatulyában. Ott voltunk két hétig és egyszer kaptunk enni, bablevesnek lehetett mondani, de csak melegvíz és két szem paszuly jutott egy embernek, az is juhfaraggyúval volt ízesítve, bűdös volt, de azért megettük, mert éhesek voltunk. Aki itthon jobb módú volt, az nem tudta megenni az olyan ételt, és az mind elpusztult, ott halt meg. Szamborban szortírozták az embereket, kit hová vigyenek. Mi péterfalviak egy helyre kerültünk. Egy hét után újra bevagoníroztak marhaszállítóba bennünket...”

Nagy László (Visk–Sárospatak, 1887) tanító, internált: 1944. november 27-én indult el az internáltak menete, átvészelték a szolyvai, a sztriji lágert, innen háromnapig gyaloglás után érték el Szambort. „A szambori lágerben a viszonyok valamivel jobbak voltak, mint a másik kettőben. Először is a földön jutott mindenkinek annyi hely valamelyik barakkban, hogy kinyújtózva lefekhessen. Itt még vízhez is hozzá lehetett jutni, ugyanis egy kis erecske folyt a lágeren keresztül. Az erecske felső részének vizéből ittunk, az alsó végén meg mosakodtunk, először 2 hét után. Itt is 3 napot töltöttünk, majd december 17-én délelőtt 1000 embert bevagoníroztak. (...) A bevagonírozás a számbori állomáson történt. 100 embert zsúfoltak össze egy marhavagonba. Még leülni sem tudtunk, úgy állva aludtunk, mint az öreg lovak.”⁴⁴²²

Miután a táborban kitört a flekktífusz, ők még érkeztek az 1944. december 27-én indított vonattal elhagyni a járványos helyet, és az oroszországi Nyevjanszkba kerültek.

A badalói Margit kétéves volt, amikor az édesapját elhurcolták. Vele volt a macsolai zsidó orvos fia, aki arra biztatta, hogy még az odafelé vezető úton szökjenek meg. „Károly bácsi, menjünk mi innen haza, mert minket három nap alatt ki fognak végezni!” – mondta. „Hát, fiam – hangzott a válasz –, mi ezt a három napot kibírjuk, mert ha elfognak bennünket, akkor minket halálra ítélnék.” A zsidó fiú mégis hazaszökött, aztán sikerült eljutnia az Egyesült Államokba.⁴⁵

(Folytatása következik)

⁴⁴ DUPKA 1993: 78–79. Élő történelem, 1993. 78–79. <https://mek.oszk.hu/23600/23616/23616.pdf> (Letöltés: 2024.10.11.)

⁴⁵ Dankai Péter (Beregszász–Badaló) riportja. Örök teleink: a szovjet kényszermunkára vitt magyarok emlékezete. <https://mandiner.hu/hirek/2019/12/orok-teleink-szovjet-kenyszermunkara-vitt-magyarok-emlekezete>

KÁRPÁTALJAI KULTÚRKRÓNIKA

(2026. FEBRUÁR, MÁRCIUS)

ELISMERÉSEK

* A Kárpátalja.ma hírportál újságírója, **Bursza Krisztina** nyerte el a *Média a Családért díj* 2025 pályázat közönségdíját. A Média a Családért Alapítvány által kiírt pályázaton **Bursza Krisztina** legjobb tíz közé került pályamunkája egy kárpátaljai édesanya történetén keresztül mutatta be a függőségből való felépülés útját, a család szerepét, valamint a hit megtartó erejét.

* **Kampó Ildikó**, a Beregszászi Zrínyi Ilona Líceum igazgatója nyilvános vita keretében megvédte doktori disszertációját a Pécsi Tudományegyetem Földtudományok Doktori Iskolájában 2025. december 8-án. A disszertáció címe: *Az európai uniós területfejlesztési projektek hatása a kárpátaljai turisztikai desztinációk fejlődésére. Az értekezés témavezetője dr. Szabó Géza*, a Pécsi Tudományegyetem egyetemi docense. Az értekezés átfogó elemzést nyújt a Kárpátalját érintő európai uniós fejlesztési programokról,

különös tekintettel az elmúlt évtized INTERREG és határon átnyúló együttműködési projektjeire. A kutatás célja annak feltárása volt, hogy ezek a programok miként járultak hozzá a régió turisztikai infrastruktúrájának, szolgáltatásainak és desztinációinak fejlődéséhez, különösen a pandémia és az orosz–ukrán háború árnyékában. Tudományos munkásságát számos hazai és nemzetközi szakfolyóiratban megjelent tanulmány és társszerzős publikáció jelzi.

* A Gödöllői Királyi Kastélyban megrendezett az *Év Egyeteme Díjátadó* eseményen miniszteri különdíjban részesítették **Dr. Csernicskó Istvánt**, a Rákóczi Egyetem rektorát.

* **Szemere Judit** újságíró-szerkesztő, a Kárpátaljai Hírmondó főszerkesztője kapta a Magyar Újságírók Közössége által alapított *Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjat*. A laudációt **dr. Szilvay Balázs** mondta, ismertette a Beregszászban élő újságíró szakmai életútját. **Szemere Judit** a közelmúltban szemműtéten esett át, ezért személyesen nem tudott megjelenni

a rendezvényen, a díjat a legidősebb lánya, **Csatáry Ágnes** vette át március 11-én. Őt elkísérte Judit munkatársa, a József Attila-díjas **Füzesi Magda**, aki néhány szóban beszélt a Kárpátaljai Hírmondóról, melynek ő volt az alapító főszerkesztője.

* *Gérecz Attila-díjban* részesült a bótrágyi születésű **Lévai Aliz Mária** költő, a KVIT-tagja, a *Mint teknős a páncélt* verseskötet szerzője. Ilyen díjat a 35 éven aluli, kiemelkedő alkotásokat létrehozó fiatal szerzők kaphatnak.

* Kítüntették **Ruszin Valériát**, a Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeum Történelem és Helytörténeti Osztályának vezetőjét, aki a Kárpátaljai Megyei Tanács és a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal közös elismerésében részesült, a *Kárpátalja Fejlődéséért* kitüntetést adományozták neki.

* *Bonis Bona díjjal* jutalmazták Budapesten **dr. habil. Váradi Natáliát**, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatóját, a Rákóczi Egyetem Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének professzorát és **Páva Juditot**, a Tiszapéterfalvai Magyar Tannyelvű Református Líceum igazgatóját. A díjat **Sándor-Kovács Dóra**, a Nemzeti Tehetség Központ ügyvezetője és **Sikentánc Szilveszter** néptáncpedagógus, koreográfus adta át.

* A március 15-i magyar nemzeti ünnep alkalmából **Sulyok Tamás**, Magyarország köztársasági elnöke állami kitüntetést adományozott két kárpátaljai közéleti személynek.

– Idősebb **Szajkó Károlyt**, Visk nagyközség volt polgármesterét, a Viski Kalász labdarúgócsapat volt edzőjét, a KMKSZ ellenőrző bizottságának korábbi elnökét a kárpátaljai szórványmagyarság érdekében végzett kiemelkedő közéleti, sportoktatói és közösségépítői munkássága elismeréseként a *Magyar Ezüst Érdemkereszt* kitüntetésben részesítették.

– **Barta Ferencnek**, a KMKSZ választmányi tagjának, a Beregsomi Alapszervezet elnökének a kárpátaljai magyarság érdekében végzett kiemelkedő közösségépítő, közéleti és politikai munkássága elismeréseként a *Magyar Ezüst Érdemkeresztet* adományozták. Az elismeréseket a köztársasági elnök nevében **Vida László** beregszászi főkonzul március 25-én Magyarország Beregszászi Konzulátusán adta át.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusa, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Társasága (RIT) tizedik alkalommal ismerték el azok munkáját, akik sokat tesznek a kárpátaljai magyar kultúráért és a képzőművészetért. 2025-ben a mecénás és kultúratámo-

gató kategóriában **Dupka György** író, történész kapta az elismerést. A RIT-díjat az emléklakett kíséretében **Kulin Ágnes** RIT-elnök és **Erfán Ferenc** RIT-alapító képzőművész, az MMA művészeti tagozatának tagja nyújtotta át az Irodalmi Kilátó beregszászi rendezvényén.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetemen megtartották a Rákóczi-napokat, ennek keretében kitüntetések, okleveleket adtak át.

– **Bacsó Róbert**, a Számvitel és Auditálás Tanszék vezetője vehette át az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által alapított *fiatal kutatói ösztöndíjat*, amelyet a 2024-es évben végzett tudományos munkájával érdemelt ki.

– *Tomcsányi Hűségdíjban* részesült **Szamborovszkyné Nagy Ibolya**, a Történelem és Társadalomtudományi Tanszék docense, valamint **Fodor Gyula**, a Földrajz és Turizmus Tanszék docense. A díjhoz ettől az évtől kezdve *emlékérem* is társul, amelyet az ünnepi alkalmon minden eddigi kitüntetett átvehetett.

– *A Rákóczi Egyetemért Emlékérem* idei díjazottja **Váradi Natália**, a Történelem és Társadalomtudományi Tanszék professzora, a Felnőttképzési Központ vezetője, valamint a „Genius” Jótékonyági Alapítvány igazgatója.

– *A Rákóczi Egyetem Kiváló Dolgozója* kitüntetést kapott **Kozák**

Andrea jogász, **Kepics Andrea**, a Fodó Sándor Kulturális Központ munkatársa, **Sütő Georgina**, a Tanulmányi Osztály előadója, valamint **Hmily Antal** könyvelő.

– A szenátus díszoklevéllel tünnetette ki **Vári Fábrián László** Kosuth- és József Attila-díjas költőt, kritikust, néprajzkutatót és műfordítót, az egyetem egykori oktatóját 75. születésnapja alkalmából.

Az ünnepség további részében különböző, mintegy tíz kategóriában további elismerő okleveleket adtak át.

Szerkesztőségünk gratulál a kiemelkedő szakmai eredményhez, és további sikereket kívánunk!

FONTOSABB ESEMÉNYEK, RENDEZVÉNYEK

FEBRUÁR

* A Pásztor Ferenc Közösségi Ház nagytermében mutatták be **Lucsok Miklós**, a munkácsi római katolikus egyházmegye püspökének *Életem kalandja* című könyvét a beregszászi közönség előtt. A kötet alapját a **Pawel Kozacki** domonkos szerzetes által készített interjúsorozat adja. Ő rögzítette és szerkesztette könyv formába **Lucsok Miklós** püspök vallomásait. A mű 2024-ben

lengyel nyelven jelent meg, azóta pedig ukrán és magyar fordításban is elkészült, így a kárpátaljai olvasók számára is közvetlenül hozzáférhetővé vált.

* Az Ukrajnai Zeneszerzők Szövetsége Kárpátaljai Szervezetének kezdeményezésére, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának közreműködésével, Magyarország Külgazdasági és Külügyminisztériumának támogatásával egy hiánypótló kiadvány – *Versenymű hegedűre és szimfonikus zenekarra* című kottakönyv – jelent meg. A 90 példányban kiadott mű az *Ezüstföld zenéje* című kottaantológia harmadik kötete, és *Márton István* 1984-ben írt háromtétéles hegedűversenyét tartalmazza, amely Zádor Dezső *Zongoraverseny zenekarral* című műve után a második hangszeres versenymű Kárpátalja hivatásos zenekultúrájában.

* A Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társasága (RIT) a XV. Hollósy Simon Alkotótábor alkotásaiból összeállított kiállítással kezdte az idei évet a beregszászi Na'Conxypan Galériában. A kiállításon **Réti János, Szocska László, Kutasi Csaba, Erfán Ferenc, Hrabár Natália, Kalitics Erika, Klisza Krisztina, Klisza János, Berecz Margit, Kulin Ágnes, Villásek Tibor, Kopriva Attila, Néger Krisztina** alkotásai

láthatóak. Köszöntőbeszédet mondott **Kutasi Csaba** festő, grafikus és **Kulin Ágnes**, a RIT elnöke.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház idei évadjának első bemutatóját tartotta Beregszászban. Az *Ádám és Éva naplója* című előadást **Oleh Melnyicsuk** rendezte **Mark Twain** azonos című műve alapján. Az előadásban **Orosz Ibolya** és **Oleh Melnyicsuk** szerepeltek, míg hangfelvételtől közreműködött **Ferenci Attila** színész.

* Az Ungvári Magyar Ház galériájában megnyílt **Volodimir Masika** egyéni tárlata. Az Ungvári Zádor Dezső Zeneművészeti Koledzs tanára 2022-ben kezdett festeni. A most bemutatott 38 festmény betekintést nyújt az alkotó művészi világába. Tájékepei Vivaldi *Négy évszak* című zeneművének hangulatát idézik – mondta a tárlatot megnyitó **dr. Zubánics László**, az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke.

* A Munkácsi Magyar Egylet (egyik vezetője **Popovics Béla** helytörténész, tanár) szervezésében az erdélyi származású **Dévai Nagy Kamilla** Liszt-, Bartók- és Kazinczy-díjas előadóművész, Magyarország Erdemes Művésze érkezett Munkácsra, hogy *Akit az Isten meghagyott* című életrajzi könyvét egy különleges, dalokkal átszőtt est

keretében mutassa be. A művész nő először a Munkácsi Szent István Líceum diákjai előtt lépett fel.

* A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet honlapján már minden érdeklődő számára elérhetővé vált pdf-formátumban a könyv alakban nyolc évvel ezelőtt két nyelven, magyarul és ukránul kiadott, nagy visszhangot kiváltó **Magyar Árpád István Magyarok Kijevben** című mű magyar változata: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek>

* A Valentin-nap előestéjén a Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeumban nyílt előadásra került sor *A szerelem néma tanúja* címmel, amelyet a történeti és helyismereti osztály vezetője, **Ruszin Valéria** tartott.

* A tiszabökenyi kultúrházban ünnepelték meg a 2016. február 15-én Tiszabökenyben alakult, 10 esztendő s Tisza Csillag Kórus születésnapját. A kórus **Kovály Csilla**, a Magyar Kultúra Lovagja vezetésével túlélte a Covid-időszakot, talpon maradt a háború árnyékában is. Az elmúlt években szinte minden korosztály képviselve volt a 15 tagú kórusban. Ebből az alkalomból emléklapban részesültek, amelynek szövege így hangzik: „*A Tiszabökenyi Római Katolikus Egyházközség köszönetét fejezi ki a Tisza Csillag Kórus minden tagjának, akik az ökumené jégében*

*egyházi énekekből összeállított műsorukkal 2016-tól immár 10 éve odaadó, áldozatos szorgalommal, tehetségükkel szolgálják a tiszaháti történelmi egyházakat, a zeneszerető tiszabökenyieket. Hagyományos magyar népdalokkal, nemzeti hazafias dalokkal lépnek fel az intézményekben. Továbbá hozzájárulnak a Tiszabökenyi Árpád-házi Szent Erzsébet Római Katolikus Templomban megtartott szentmisékhez, eseményekhez hozzájárulva hitéletünk megerősítéséhez. Tiszabökeny, 2026. február 15. **Hernádi Balázs Lehel OFM atya, plébániai kormányzó dr. Dupka György, az egyháztanács világi elnöke.**”*

* **Fockter Zoltán**, a Svábhegyi Csillagvizsgáló csillagásza, a Morus Vezetőképző Akadémia oktatója *Barangolás a csillagok között – általános tudnivalók az úrhajósok munkájáról* címmel tartott előadást Beregszászban, az Ortutay Elemér Görögkatolikus Központban.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház, a Vándormozis és a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) együttműködésének köszönhetően *A magyar menyegző* c. filmet mutatták be Kárpátalja számos településén, nevezetesen Munkácson a Munkácsy Mihály Magyar Házban, Csapon a KMKSZ Ungvári Középszintű Szervezetének rendezvénytermében,

Mezőváriban az Egy Ház a Nemzetért közösségi házban. A vetítés előtt Pál István „Szalonna” kárpátaljai népzeneész videóüzenetben szólt a jelenlévőkhöz. Bátorító szavai a kitarásról és a lelki feltöltődés fontosságáról szóltak.

* Negyvenhat diák vette át a mesterképzés elvégzéséről szóló oklevelét az Ungvári Nemzeti Egyetem (UNE) Ukrán–Magyar Oktatási-Tudományos Intézetében (UMOTI). Ünnepi beszédet mondott mások mellett **dr. Zubánics László**, a Magyar Történelem és Európa Integrációs Tanszék vezetője, **dr. Zékány Krisztina**, a Magyar Filológiai Tanszék vezetője. Az okleveleket **dr. Spenik Sándor** igazgató és **dr. Cseh Áron** konzul nyújtotta át a magyar nyelv és irodalom, történelem, idegennyelvi nemzetközi szakfordító (ezen a szakon első ízben adtak át magiszteri szintű diplomát), matematika és fizika szakokon (napali és levelező tagozaton) végzett diákoknak.

* Magyarország Ungvári Főkonzulátusának *Az egyéni virtuóz* című tárlata az elismert kárpátaljai festőművész, **Magyar László** (1955–2016) munkásságát mutatja be, aki hosszú éveken át volt a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának (RIT) elnöke. A festményeket **Larisza Maleh**, Magyarország lemergi

tiszteletbeli konzulja bocsátotta az ungvári külképviselet rendelkezésére. Az idei első kiállítás ünnepélyes megnyitóján **Fülöp Andrea** első beosztott konzul szólt az egybegyűltekhez. **Bacsikai József** főkonzul, az esemény házigazdája köszöntötte a megjelenteket, akik kíváncsiak voltak erre a sokszínű kiállításra.

* A Gulág- és Gupvikutatók Nemzetközi Társasága, a Iustitia Gulág- és Gupvikutató Intézet *A háború emberi ára* címmel könyvbemutatóval egybekötött kerekasztal-beszélgetést szervezett. Az eseményt **dr. Dupka György** ügyvezető elnök nyitotta meg. Köszöntő beszédet mondott mások mellett **dr. Grezsa István**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke, **dr. Bognár Zalán** történész, a GKNT elnöke, a GGKI igazgatója. A továbbiakban a *80 éve történt. Magyarok és németek szovjet fogságba hurcolása a Kárpát-medencei régiókban 1944/45 c.* könyv bemutatójával egybekötött kerekasztal-beszélgetést **Havasi Dániel** politológus, a GGKI igazgatóhelyettese vezette, amelynek résztvevője volt az említettek mellett **Bimba Brigitta** történész, a Debreceni Egyetem doktori iskolájának doktorjelöltje is.

* Meghitt ünnepségre került sor Munkácsy Mihály születésének 182. évfordulóján Munkácson, a nevét viselő Magyar Házban. Beszédet

mondott **Tarpai József**, az intézmény vezetője, **Gombor Bence**, Magyarország Ungvári Főkonzultusának konzulja. Az est kiemelt programja volt **Szemák-Neubauer Mária** munkácsi és **Nagy Sándor** csongori helytörténész „*Nem te vagy Munkácsé, Munkács a tiéd...*” című előadása.

* A Beregszászi Zrínyi Ilona Líceum immár nemcsak nevében és szellemiségében, hanem látványos formában is őrzi Zrínyi Ilona emlékét egy mellszobor által, amely az épület előterében kapott helyet. A szobrot **Gerhárt Péter** szobrászművész készítette, és korábbi helyéről, a beregszentmiklósi várkastélyból a kastély kapitánya, **Bartos József** festőművész, költő és zeneszerző adta ajándékként az iskolának. A mellszobrot **Bartos József**, az alkotás adományozója és **Kampó Ildikó**, a líceum megbízott igazgatója leleplezte le.

* Ungváron nyomdába adták, és a KMMI honlapjára is felkerült *A Hungarológia aktuális kérdései napjainkban (történelem, társadalomtudomány és néprajz)* című, kilenc kárpátaljai magyar kutató **Balla Eszter**, **Ferkó Klaudia Stefánia**, **Kovács Eleonóra**, **Zubánics László**, **Tancsinec Vitalij**, **Dupka György**, **Mihók Richárd**, **Braun László** **Ferkó Okszana** közös tanulmánygyűjteménye **dr. Zubánics**

László, történész, tanszékvezető összeállításában és lektorálásában: https://kmmi.org.ua/.../books-pdf/2025/hung_konf_001-193.pdf

A kiadvány a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet és az Intermix Kiadó gondozásában a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat 317. könyveként jelent meg Ungváron.

* Újabb miniszobrot avattak Perecsenyben. Ezúttal a kárpátaljai gasztronómia királyáról, a Sódarról van szó. Logikus, hogy a szobrot a Pidkova (Patkó) fogadó nyitott teraszán helyezték el, amely a hagyományos kárpátaljai konyha ételeit őrzi és kínálja vendégeinek. Perecsenyben már négy helyszínen található miniszobor, amelyeket érdemes meglátogatni. **Fekete Fedor** emlékműve közelében a Béka, a Turja-völgy szimbóluma, ahonnan Fekete származik, alkotója **Mihajlo Kolodko**. A parkban, a városi tanáccsal szemben a perecsenyi születésű híres magyar szobrász, **Ungvári Lajos** (Kubicska) szobra, a régi tölgyfa közelében a Fogtündér háza, a Pidkova fogadó teraszán pedig a Sódarnak, a kárpátaljai házias konyha királyának állítottak emléket. Az utolsó három miniszobor szerzője **Roman Murnik**.

* Az orosz–ukrán háború kitörésének negyedik évfordulóján, 1462. napján mutatták be az Uránia Nemzeti Filmszínházban **Tósér Ádám**

Baljós közelség című dokumentumfilmjét. A háború miatt erőteljes fogyásnak indult kárpátaljai magyarság borzalmas sorsának bemutatásában **Dupka György** író, történész, **K. Debreceni Mihály** kárpátaljai újságíró is közreműködött.

* Budapesten a Mathias Corvinus Collegium (MCC) Műhelytagság Programjának félévi műhelyvitája során **dr. Dupka György** történész opponensi feladatok ellátásának tett eleget. A szegedi **Kovács Illés István** *A kárpátaljai magyarság kisebbségi jogainak érvényesülése* című, rendkívül érdekesítő kutatási szinopszist, illetve anyagát véleményezte (mentora **Dr. Margittai Gábor**). A fiatal kutató Ukrajnában nyomon követi, elemzi az elmúlt évtizedekben a kárpátaljai magyarságot érintő, jogszűkítő folyamatokat. Helyesen látja: miközben az alkotmányban a kisebbségi jog le van fektetve, a gyakorlatban nem érvényesül. A feltérképezett jogsérüléseket, jogházagokat továbbra is elszántan vizsgálja.

* A festőművészként is nevet szerzett munkácsi **Fényes András** új oldaláról mutatkozott be, ezúttal pályakezdő filmrendezőként. Budapesten, a Kárpátalja Szövetség székházában bemutatásra került a beregszászi **Shrek Tímea** író nő novellája alapján készült *Hidegfűst* c. rövidfilmje. A filmben beregszászi

tehetséges színészek (**Ferenci Attila**, **Polyák Anita**, **Varga József**) is szerepelnek. A filmrendező és munkatársa részvételével jó hangulatú kerekasztal-beszélgetésre került sor **dr. Grezsa István**, a Kárpátaljai Szövetség elnökének moderálásában.

* A Kossuth Rádió *Határok nélkül* című adásában hangzott el **Veres Emese Gyöngyvér** ismert újságíró **Dupka Györggyel** készített interjúja a kommunizmus áldozatainak emléknapja alkalmából, a Szovjetunióba hurcolt magyar hadifoglyokról, kiemelten a kárpátaljai magyarságra, németsegre mért 1944–1970 közötti szovjet diktatúra brutális politikai megtorlásairól, a Gulág-rabokról, az emlékezetpolitika jelentőségéről.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem Felsőfokú Szakképzési Intézetében a művészeti szakkör diákjainak munkáiból nyílt különleges kiállítás. A szakmai vezető **Gogola Zoltán** festőművész.

* Ünnepi kiállításmegnyitóval emlékeztek meg a beregszászi születésű *Garanyi József* születésének 105. évfordulójáról a Munkácsy Mihály Magyar Házban. Beszédet mondott **Petrusevics Nikolett**, **Gombor Bence** konzul Magyarország Ungvári Főkonzulátusának képviselőjében. A festő életéről és munkásságáról **Kovács László** mű-

gyűjtő beszélt, aki a kiállított festmények egy részének tulajdonosa is.

* A hallgatóságot is lenyűgöző előadást tartott **dr. Molnár D. Erzsébet** történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetem Történelem és Társadalomtudományi Tanszék vezetője *A „málenkij robot” és Kárpátalja* címmel a Magyarság Háza Galériában. Vetítettképes előadásában a kárpátaljai „málenkij robot” regionális sajátosságait mutatta be, mindezt források, térképek, visszaemlékezések alapján. Az előadást **Braun László** és **Dupka György** történész, valamint **Kovács Bertalan** nyugalmazott tankönyvszerkesztő is megtisztelte jelenlétével.

MÁRCIUS

* **Marosi István** atya *Katakombaszolgálat Kárpátalján* c. könyve ukrán változatának, illetve **Bokor Attila** *Romzsa Tódor* című filmjének bemutatójára került sor az Ungvári Boldog Romzsa Tódor Teológiai Akadémián. A könyv ukrán változatát **Vaszil Pidhirszkij** ismertette, amelynek megjelenését **Szász Jenő**, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke jelentős összeggel segítette, és az Alföldi Nyomda közreműködésével látott napvilágot. **Teodor Macapula**, a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye püspöke köszöntőjében

kiemelte: hálás azért a hatalmas munkáért, amelyet **Marosi István** és **Bokor Attila** végzett a könyv és a Romzsa Tódor vértanú püspökről szóló film készítésekor. **Marosi István**, a katakombaszolgálatról szóló könyv szerzője köszönetet mondott mindenkinek, aki segített, köztük a Nemzeti Emlékezet Bizottságnak, a Nemzetstratégiai Kutatóintézetnek, Magyarország Ungvári Főkonzulátusának, **Bacsikai József** főkonzulnak személyesen.

A rendezvény második részében levetítették a Romzsa Tódorról szóló magyar filmet ukrán felirattal. A megtörtént eseményeket feldolgozó alkotás forgatókönyvét a rendező, **Bokor Attila** írta, aki kiemelte: nagy megtiszteltetés, hogy itt lehet a bemutatón. Az est végén a püspök köszönő oklevelet nyújtott át **Marosi Istvánnak, Marosi Anitának, Bokor Attilának, Bacsikai Józsefnek, Viktor Bohivnak**, majd egy ének is elhangzott Romzsa Tódor tiszteletére.

* Budapesten a Háló Közösségi és Kulturális Központban tartották meg a *Költészet és valóság* című rendezvénysorozat legújabb találkozóját. Ezúttal Kárpátalja volt a középpontban, ugyanis a meghívott vendég **Lengyel János** Beregszászban született író, újságíró, történész, a *Kárpátalja* című hetilap Versajánló rovatának vezetője volt,

aki *A kárpátaljai magyar irodalom múltja és jelene* címmel tartotta meg előadását.

* A Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Honismereti Múzeum kiállítóterme adott otthont a *Visszatükröződések. Reflexek. Rezonanciák* című tárlatnak, amely **Magyar Árpád István, Magyar Olha** és **Olena Kovalevszka** alkotásait vonultatja fel. A rendezvény egyik fő szervezője, **Zubánics László**, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet elnöke arról beszélt, hogy a kiállítás egyszerűen hordoz művészeti, erkölcsi és közösségi üzenetet.

* Budapesten mutatták be **Dupka György** *Kárpátaljai politikai elitéltek, Gulág-rabok, mártírok panteonja 1944–1970* című könyvét. Az eseménynek a Nemzeti Emlékezet Bizottság (NEB) Hivatala adott otthont. Köszöntőt mondott **Dergán Ádám**, a NEB Hivatalának főigazgató-helyettese, aki elmondta: együttműködtek a Szolyvai Emlékparkbizottsággal, és ennek eredményei között szerepel a 2025-ben Szolyván felavatott 12 új emléktábla, valamint a monográfia megjelenése. **Máthé Áron**, a NEB elnökhelyettese szerint **Dupka György** monográfiája **Rózsás János** Gulag lexikonja folytatásának tekinthető. „*Nyugodtan mondhatjuk, hogy ez a kárpátaljai Gulág lexikon*” – tette hozzá.

Tóth Mihály alkotmányjogász, a Szolyvai Emlékpark elnöke röviden ismertette a Szolyvai Emlékpark tevékenységét, az Emlékparkbizottságot, a rehabilitációs folyamatokat, illetve **Dupka György** mint tudományos kutató munkásságát.

Ezt követően kerekasztal-beszélgetésre került sor, amelynek moderátora **dr. Zékány Krisztina** lektor, szerkesztő, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán-Magyar Oktatási-tudományos Intézetének (UNE UMOTI) tanszékvezetője volt. Az eszmecsereben részt vettek: **Dupka György** történész, kutató, a könyv szerzője, a Szolyvai Emlékpark titkára, **Bimba Brigitta** történész, doktorandusz, valamint **Zubánics László** lektor, az UNE UMOTI Magyar Történelem és Európai Integrációs Tanszék tanszékvezetője. Szó esett a téma kutatásának nehézségeiről, megrázó történetekről, ezen belül a női sorsokról is. A felszólalók kitértek a téma oktatásban való feldolgozására úgy középiskolai, mint felsőoktatási szinten, valamint az elitéltek rehabilitációjának kérdésére. Az eseményt mások mellett **dr. Szili Katalin**, miniszterelnöki főtanácsadó is megtisztelte jelenlétével.

* Jubileumi kiállítás nyílt az ungvári skanzenben, amely egy gazdag, következetesen felépített művészi pálya sűrített lenyomata. A Kárpátaljai Néprajzi és Népi

Építészeti Múzeumban bemutatott tárlat **Belény Magdolna**, a MÉKK Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületének tagja 75. születésnapja előtt tiszteleg, és egy olyan alkotót állít a figyelem középpontjába, akinek munkássága évtizedek óta meghatározó része Kárpátalja képzőművészeti életének.

* Ungvári Magyar Ház – az UMDSZ Ungvári Székházában Filmklubot rendeztek az Ungvári Magyar Olvasóklub, az UMDSZ és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet szervezésében. A nézők a *Most vagy soha* című filmet tekintették meg.

* Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc hőseire emlékeztek Tiszabökényben a település lakói. A megemlékezés a helyi köztemetőbe vezető békemenettel kezdődött, amelyen a résztvevők Kossuth-nótákat énekeltek. A menet a legendás **Fóris István** (1820–1902) honvéd hadnagy, Ugocsa vármegye főjegyzője és főszolgabíró sírjához érkezett, ahol a Tisza Csillag Kórus művészeti vezetője, **Kovály Csilla**, valamint a település történelmi egyházainak képviselői és lelkipásztorai mellett civilszervezeti vezetők és helyi lakosok koszorúztak, tisztelegve a forradalom hősei előtt. Ünnepi beszédet mondott mások mellett **Hernádi Balázs Lehel** ferences atya, a római katolikus egyház plébániai kormányzója, valamint **Kótonovics István**

áldozópap, a görögkatolikus egyház parókusa, **Dupka György** történész, Tiszabökény díszpolgára. Az utóbbi szónok kiemelte, hogy a Kossuth zászlaja alatt a szabadságért harcoló elődök példája ma is irányt mutat: a túlélés, a megmaradás és a közösségi összetartozás alapja a hit, a nyelv és a kultúra ápolása.

* Megjelent a KMMI-füzetek sorozat XXXIII. kiadványa: „*Bibliográfia, adattár és eseménykrónika. Vári Fábián László Kossuth- és József Attila-díjas kárpátaljai író, költő, folklórkutató, műfordító születésének 75. évfordulójára.*” Ungvár–Beregszász. 2026. 206 oldal. A könyv csapatmunkával készült el, melynek szerzői, szerkesztői: **Dupka György, Marcsák Gergely, Szlucky Éva, Zékány Krisztina, Zubánics László**. Műszaki szerkesztő: **Fuchs Andrea**. Tipográfia: **Dupka Zsolt**. A kiadvány a KMMI honlapján elérhető.

* Az évnyitó *Irodalmi Kilátó* hagyományos rendezvénye Magyarországi Beregszászi Konzulátusa Munkácsy termében zajlott le, amelynek kiemelt eseménye, a 75 éves **Vári Fábián László** Kossuth-díjas költő, akadémikus, író, műfordító és folklórkutató köszöntése volt. **dr. Gyebnár István** első beosztott konzul megnyitó beszéde után **Vida László**, Magyarország beregszászi konzulátusának főkonzulja köszöntő

beszédében méltatta a 75 éves költő irodalmi munkásságát. Ezt követően **Marcás Gergely** verseneklő **Vári Fábián László** egyik általa megzenésített versét adta elő.

Dupka György, az *Együtt* irodalmi folyóirat lapigazgatója **Vári Fábián László** életét, tevékenységét, publikációit bemutató könyvvel lepte meg és köszöntötte fel a költőt. A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet KMMI-füzetek 30. kiadványa csapatmunkával készült el, melynek szerzői, szerkesztői: **Dupka György, Marcás Gergely, Szlucky Éva, Zékány Krisztina, Zubánics László**. A felsorolt szerzők külön-külön „rendhagyó köszöntőnként” ismertették a gyűjteményben megjelent írásaikat. A köszöntők társaságához **Kulin Ágnes** képzőművész, a RIT elnöke is csatlakozott.

Shrek Tímea költő, író **Vári Fábián László** legszebb verseit mondta el. Majd a tiszabökényi Tisza Csillag Asszonykórus Kovály Csilla vezetésével szívhez szóló dalai tették emelkedetté az eseményt.

Az irodalmi délután második felében **Marcás Gergely** költő *Szégyenpiac nagycsütörtökön* című új verseskötetét ajánlotta a megjelentek figyelmébe, ebből néhány költeményét is felolvasta. Majd az *Együtt* című irodalom-művészet-humán tudományok-kultúra folyóirat

új lapszámát **Vári Fábián László** főszerkesztő mutatta be.

A Kárpátaljai Magyar Könyvek és a KMMI-füzetek sorozat újabb kiadványairól **Dupka György** és **Zubánics László** szóltak. A művek seregszemléjén **Mankovits Tamás** alapító főszerkesztőként a legendás *Kárpátalja* (1990–1994) című közéleti folyóirat történetét megjelenítő könyvének történetéről mesélt.

A rendezvény III. részében **Dupka György** vezetésével lezajlott kerekasztal-beszélgetés résztvevői: **Kulin Ágnes, Marcás Gergely, Shrek Tímea, Vári Fábián László, Zubánics László** irodalmi, művészeti életünk aktuális kérdéseiről fejtették ki véleményüket. Az irodalmi rendezvény alatt képvetítés valósult meg az *Együtt* lapszámait illusztráló művészek munkáiból **Fuchs Andrea** összeállításában.

* Az „Életem játék volt csupán” című emlékkiállítás **Bacsikai József** főkonzul Magyarországon Ungvári Főkonzuluságán nyitotta meg, amely a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet Munkácsy Mihály Emlékplakettjével kitüntetett, 2024-ben elhunyt **Nigriny Edit** kárpátaljai festőművész, grafikus életművéből adott ízelítőt. A kiállítást a művésznő születésének 75. évfordulója alkalmából rendezték férje, **Nigriny Szabolcs** közreműködésével, hagyatékának gondozójával.

* A Kárpátaljai Megyei Magyar Drámai Színház nagytermében ez alkalommal a *Lélektánc* című darab került színpadra, melyet **Gál Natália** színművész áldott meg és rendezett, s az előadó szerepét is ő vállalta el. Segítségére volt két táncos, **Pécsi Lajos** és **Turóczy Antónia**, akik lépéseit **Orosz Péter** és **Orosz Enikő** tánctanárok tervezték meg és igazgatták. Az irodalmat a táncsal, a mozgással, a zenével és a látvánnyal ötvözte. A *Lélektáncban* többek között **József Attila**, **Szabó Lőrinc** és **Petőfi Sándor** műveit hallhattuk, de világirodalmi alkotások is megjelentek a színpadon.

* Rákóczi-napok kezdődtek Beregszászban a nagyságos fejedelem születésének 350. évfordulójához kapcsolódva. A vasárnapi esemény a VI. Rákóczi-kupával vette kezdetét.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetemen megtartották a Rákóczi-napok hivatalos ünnepi megnyitóját, amely az egyetemi szenátus ünnepi ülésével kezdődött, ahol átadták az intézmény által alapított kitüntetések, valamint a rektori és elnöki okleveleket. A nap további részében a Magyar Tudományos Akadémia alapításának 200. évfordulójához kapcsolódó „Kárpátalja – régió a periférián” című poszterkiállítást tekinthették meg az érdeklődők.

* Megjelent a GGKI (Iustitia Gulag- és Gupvikutató Intézet) so-

rozat 4. könyveként angol nyelven egy vaskos gyűjtemény. A GULAG-GUPVI témákkal foglalkozó válogatás az utóbbi öt év figyelemre méltó publikációiból készült az angol olvasók részére. Szerzői: **Bognár Zalán** (Budapest), **Máthé Áron** (Budapest), **Dupka György** és **Molnár D. Erzsébet** (Kárpátalja), **Murádin János Kristóf** (Erdély), **Cservenka Ferdinánd** (Felvidék), **Stark Tamás** (Budapest), **Havasi János** (Dombóvár, 1952 – Pécs, 2024). A könyv címe: *Different aspects of soviet captivity: in Hungary, Ukraine, Romania, Slovakia and the international space, 1939–1956*.

* Megrendezték a Kárpátaljai Magyar Képző- és Iparművészek Révész Imre Társaságának (RIT) Tavaszi tárlatát a Na'Conxypan Galériában. A kiállítás immár harmadik alkalommal kapott helyet az egyetem új kiállítóterében, amely ezúttal húsz alkotó műveinek ad otthont. A megnyitón köszöntő beszédet mondott **Kovács Gyöngyi**, a beregszászi egyetem tanára, beregszászi kézműves és **Kulin Ágnes**, a RIT elnöke, a galéria kurátora.

* **Dobsa Beáta**, az MCC kárpátaljai tevékenységéért felelős vezetője közreműködésével és **Meskó Natália** vezetésével a Mathias Corvinus Collegium (MCC) Beregszászi Képzési Központjában útnak indult a Kárpátaljai Magyar

Olaszóklub legújabb, beregszászi ága. A kezdeményezés gyökerei az MCC Kárpátaljai Közéleti Vezetőképzőjéig nyúlnak vissza. **Balogh Renáta**, a Kárpátaljai Magyar Olvasóklub alapítója és a vezetőképző alumnája projektfeladatként indította útjára a mozgalmat egy évvel ezelőtt Ungváron. A beregszászi klub indítóolvasmánya ***Szabó Magda** Az ajtó* című regénye lett.

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban **Csirpák József** atya „Szentföld” címmel tartott előadást, amelynek során a jelenlévők hallhatták a salánki görögkatolikus parókus Szentföldön szerzett tapasztalatait, személyes élményeit és benyomásait, amelyek közelebb hozzák e különleges hely szellemiségét.

* **Szőllősy Tibor** *Őszi rajzás* c. könyvének bemutatóját tartották meg a Vásárosnaményi Balázs József Városi Könyvtár és Művelődési Központ kiállítótermében. Az eseményt **Kósáné Csalah Anita** nyitotta meg és üdvözölte a megjelent olvasókat. Ezt követően **Filep Sándor** polgármester köszöntötte a 85 éves író, a város megbecsült polgárát. A továbbiakban **Badakné Péter Ildikó** magyar szakos tanár méltatta a szerző új könyvét, amelyből a diákok közreműködésével részleteket olvastak fel.

Az író-olvasó találkozó második részében **Szemere Judit**, a könyv szerkesztője beszélgetett az eddig

11 könyvet írt szerzővel, aki a mostani kiadvány kisprózáiban is a kárpátaljai magyarok tanulságos történeteinek ritka és megszívlelendő pillanatait örökítette meg.

Dupka György író, történész az 1992-ben indult Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozat kiadója a háborús helyzetben élő kárpátaljai magyarságról, a takaréklángon égő magyar kultúra mostoha helyzetéről, a túlélésért küzdők kitarásáról és az író szakmai, közéleti és alkotói tevékenységéről fejtette ki a gondolatait.

A könyv elektronikus változatát a KMMI honlapjára is feltöltöttük. <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/oszi-rajzas>

Szőllősy Tibor jelenleg Vásárosnaményban él és alkot.

* „Zászlók alatt, változatlan elvek mentén: 385 éve született a szabadság fejedelme” ezzel a címmel hangzott el **dr. Zubánics László**, az UMDSZ és a KMMI elnökének évfordulós előadása Ungváron, a Lehoczky Ti-vadar Kárpátaljai Megyei Honismereti Múzeumban tartott megemlékezésen.

* Irodalmi-zenés estet tartottak Budapesten, a Kárpátaljai Szövetség székházában. Az esemény központjában a 75 éves Vári Fábían László költő, író, folklórkutató, műfordító és szerkesztő méltatása állt. A program alatt a háttérben **Fuchs Andrea** képszerkesztő összeállításában az *Együtt* folyóirat számait illusztráló képzőmű-

vészek alkotásait tekinthették meg. A rendezvényt **Dupka György** író, történész, a MÉKK elnöke, az Intermix Kiadó vezetője és az est házigazdája, valamint **Greza István**, a Kárpátaljai Szövetség elnöke nyitották meg. **Greza István** beszédében a kárpátaljai művészek tevékenységét emelte ki, különös figyelemmel a 75. születésnapját ünneplő **Vári Fábián Lászlóra**. Az est első felében mutatták be a *Bibliográfiai adattár és eseménykrónika Vári Fábián László Kossuth- és József Attila-díjas kárpátaljai író, költő, folklórkutató, műfordító születésének 75. évfordulójára* c. kiadványt, mely a KMMI-füzetek sorozatban jelent meg. A kötetet Dupka György és Marcsák Gergely költő, író, szerkesztő mutatták be. Ennek kapcsán a jelenlévők is megosztottak egy-egy kedves történetet az ünnepeltről.

Shrek Tímea író, költő és **Marcsák Gergely** a *Szégyenpiac* c. zenés pódiumműsorok egy részletét adták elő. A nagy sikert arató darabban elhangzott a művészpár több műve. **Vári Fábián László** bemutatta az *Együtt* című irodalmi, művészeti, human tudományi, kulturális folyóirat legújabb számát, valamint a lap szerzői gárdáját. Az *Együtt* szerzői közül **Marcsák Gergely** – aki a folyóirat olvasószervezője is – mutatta be legújabb könyvét, a *Szégyenpiac nagycsütörtökön* című verseskötetét. Az est további részében a jelenlévő

kárpátaljai írók, költők, szerkesztők méltatták a születésnapot. A beszélgetést **Szemere Judit** szerkesztő, újságíró vezette. Közreműködött **Shrek Tímea**, **Marcsák Gergely**, **Füzesi Magda József** Attila-díjas költő, író, **Megyeri Edit Tünde** író, **Sz. Kárpáthy Kata** író, költő, újságíró és **Zán Fábián Balázs** költő, a legfiatalabb nemzedék képviselője. Elhangzott, hogy talán első alkalom az, amikor a szerkesztő és az *Együtt* szerzői – mint mester és tanítványok – beszélgettek nyilvánosan. Az irodalmi-zenés est zárásaként tortával köszöntötték **Vári Fábián Lászlót**.

* II. Rákóczi Ferenc fejedelem, a Rákóczi-szabadságharc vezéralakja születésének 350. évfordulója alkalmából megemlékezést tartottak Beregszászban. Az egybegyűltek megkoszorúzták a fejedelem lovasszobrát a Budapest parkban. A koszorúzás után a Rákóczi Egyetem Felsőfokú Szakképzési Intézetének kórusa kuruckori énekeket adott elő. A program az egyetemen folytatódott, ahol megkoszorúzták Zrínyi Ilona mellszobrát.

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Egyetemen ünnepélyes keretek között avatták fel az intézmény hivatalos szimbólumait (talár, akadémiai lánc, jogar). Ezek az európai egyetemi hagyományokhoz hasonlóan immár a Rákóczi Egyetemen is jelen lesznek, első-

sorban a hagyományteremtés és az intézményi identitás erősítésének szándékával.

* Emléktáblákat avattak a Sislóci Líceumban azoknak a volt diákoknak az emlékére, akik a háború során életüket áldozták Ukrajnáért. Az intézmény falán elhelyezett emléktáblák *Volodimir Hely*, *Volodimir Pazjak* és *Kolbász Miklós* egykori tanulóknak állítanak emléket.

* A Munkácsy Mihály Magyar Házban először rendezték meg az ungvári **Kuzma Borisz** egyéni kiállítását. A tárlatmegnyitón többek között elhangzott, hogy pályafutása során a képzőművészet meghatározó alakjává vált és munkássága határon átívelő értékeket képvisel.

* Megjelent a beregszászi származású **Lőrincz P. Gabriella** József Attila-díjas költő *Hetedik nap* című újabb verseskötete a Magyar Írószövetség és az Orpheusz Kiadó gondozásában, amelynek bemutatójára a BAB-Galéria - Budapest-Art Brige termében került sor. Az estet **Erős Kinga** elnök és kiadóvezető nyitotta meg. A szerzővel **Rózsásy Barbara**, a kötet szerkesztője beszélgetett. Közreműködött **Lázár Balázs** színművész. Az esemény baráti beszélgetéssel, könyvdedikálással fejeződött be.

* A beregszászi származású **Gerzsenyi Gabriella** Együtt Nívódíjas prózaíró *A hazajáró* c. harmadik

novelláskötete a Pesti Kalligram Kft-nél látott napvilágot. A 26 novellát tartalmazó kötet a kulcsszavak szerint az otthonról, a honvágyról, a háborúról és a békéről szól. A kötet bemutatóját az író lakhelyén, Szigetmonostoron, majd Budapesten a Három Hollóban tartották meg. A „kérdezz-felelek” író-olvasó találkozók baráti beszélgetéssel, könyvdedikálással értek végett.

* Megjelent a *Kárpátaljai Hírmondó* tavaszi száma **Szemere Judit** szerkesztésében.

KÖNYVESPOLC – 2026

Az *Együtt* című irodalmi-művészeti-kulturális-humán tudományi folyóirat 2002–2026 között megjelent számai itt tekinthetők meg:

<http://kmmi.org.ua/konyvtar/folyoiratok/egyutt>

<https://epa.oszk.hu/html/vgi/boritolapuj.phtml?id=595>

KÁRPÁTALJAI MAGYAR KÖNYVEK

(Sorozatszerkesztő és felelős kiadó: **Dupka György**)

MEGJELENT

Dupka György–Marcsák Gergely–Szlucky Éva–Zékány Krisztina–Zubánics László: *Bibliográfiai adattár és eseménykrónika Vári FABIÁN László Kossuth- és József Attila-díjas*

kárpátaljai író, költő, folklórkutató, műfordító születésének 75. évfordulójára. KMMI-füzetek XXXIII. Ungvár–Budapest, 2026. Tárolt változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/vari-fabian-laszlo>

AHUNGAROLÓGIAAKTUALIS KÉRDÉSEI NAPJAINKBAN (történelem, társadalomtudomány és néprajz). Nemzetközi tudományos konferencia anyagai (Ungvár, 2023. október 26–27.) A tanulmányok szerzői: Balla Eszter, Ferkó Klaudia Stefánia, Kovács Eleonóra, Zubánics László, Tancsinec Vitalij, Dupka György, Mihók Richárd, Braun László, Ferkó Okszana. Kárpátaljai Magyar Könyvek 317. Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet – Intermix Kiadó Ungvár–Budapest 2025. <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/a-hungarologia-aktualis-kerdesei-napjainkban>.

Dupka György: *Magyar hadifoglyok, internáltak a Baltikumban, 1944–1953.* (Lágerek, nyughelyek

bejárása és helyszínelése). Történelmi monográfia. Kárpátaljai Magyar Könyvek. Képszerkesztő és közreműködő: Fuchs Andrea. Intermix Kiadó – Szolyvai Emlékparkbizottság, Ungvár–Budapest, 2026. Tárolt változat: https://kmmi.org.ua/.../books-pdf/2026/baltikum_001-343.pdf

Dupka György: Kárpátaljai politikai elítéltek, Gulag-rabok, mártírok panteonja 1944–1970. „*Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!*” (Történeti áttekintés, adattár, dokumentáció). Képszerkesztő és közreműködő: Fuchs Andrea. Második, bővített kiadás. Szolyvai Emlékpark Alapítvány – Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 2026. Tárolt változat: <https://kmmi.org.ua/konyvtar/konyvek/reszletes/karpataljai-politikai-eliteltek-gulag-rabok-martirok-panteonja-1944-1970>

Összeállította: Dupka György

SZERZŐINK

ÁMORTH ANGELIKA – 1995 (Nagyszőlős–Nóttincs)
BÍRÓ JÓZSEF – 1951 (Budapest)
CSONTOS MÁRTA – 1951 (Szeged)
DUPKA GYÖRGY – 1952 (Tiszabökény–Budapest)
FINTA ÉVA – 1954 (Beregszász–Sárospatak)
KÉSZ BARNABÁS – 1966 (Salánk–Nyíregyháza)
KÉSZ MARGIT – 1971 (Salánk)
KOVÁCS SÁNDOR – 1954 (Eszeny–Budapest)
NÉMETH PÉTER – 1966 (Gyula)
PÁLFY ISTVÁN „PUTYU” – 1951 (Ungvár–Budapest)
SZ. KÁRPÁTHY KATA – 1999 (Beregújfalu–Budapest)
UTASSY JÓZSEF (1941–2010)
UR ATTILA – 1997 (Csap)
VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ – 1951 (Mezővári–Nyíregyháza)
ZÁN FÁBIÁN BALÁZS – 2005 (Mezővári–Budapest)
ZUBÁNICS LÁSZLÓ – 1971 (Nagygut)

Lapszámunkat Pálfy István „Putyu” munkáival illusztráltuk.